មនុស្ស
សិល្បៈ
ជំនឿ

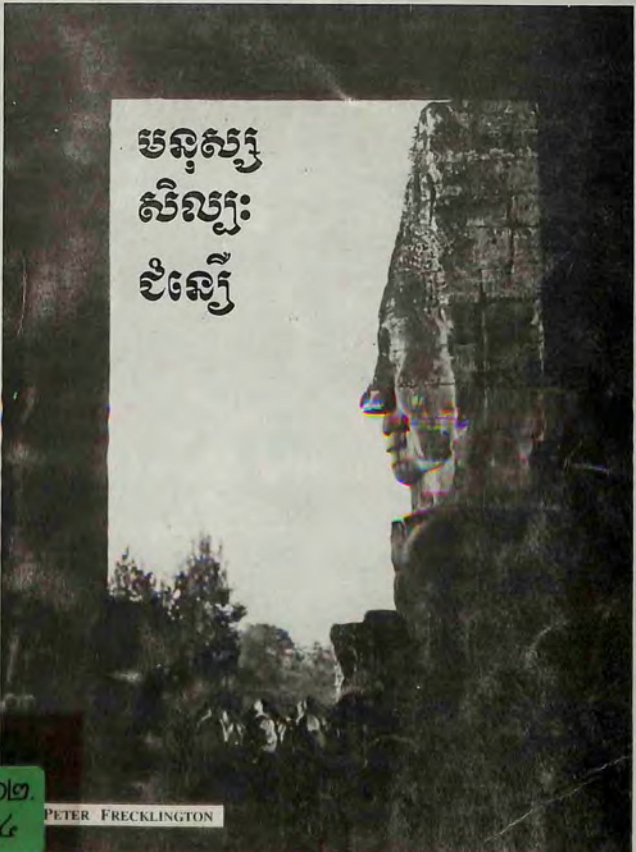

PETER FRECKLINGTON

៤១២.
១៤

៦០២.១៦

LIBRARY
BUDDHIST INSTITUTE

17.1.14

ជុច ភឿន

បរិញ្ញាប័ត្រ បុរាណវិទ្យា

មនុស្ស - សិល្បៈ

និង ជំនឿ

ជុច ភឿន

វប្បធម៌ - សិល្បៈ

ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ
បណ្ណាល័យ
LIBRARY
BUDDHIST INSTITUTE
៤៧៤៥/៩៤

មនុស្ស - សិល្បៈ និង ជំនឿ
ផ្សាយចេញអំពីគណៈកម្មការ
ស្រាវជ្រាវសាកលវិទ្យាល័យ
វិចិត្រសិល្បៈ ។
ភ្នំពេញ ១៩៩៣

សហការី រួមយោបល់

និងជំនួយការ

ស៊ិក ប៊ុន ហុក

ជា ពន្លក

តែ ជិន រិទ្ធ

ចាន់ សុំផា

ភៀ សុផា

ហេង ប៊ុនគុង

ភៀន ឆដាភា

ស្នាដៃនេះ

កើតឡើងពីកិច្ចសហការគ្នា រវាង
ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ និង **បណ្ណាល័យអេឡិចត្រូនិចខ្មែរ**
ក្នុងគោលបំណងយ៉ាងមុតមាំដើម្បីថែរក្សា ការពារ កុំឲ្យបាត់បង់តទៅទៀត
ព្រមទាំងផ្សព្វផ្សាយស្នាដៃ-ឯកសារទាំងនេះ
សម្រាប់សាធារណជនប្រើប្រាស់ដោយមិនគិតកម្រៃ។

សូមថ្លែងអំណរគុណដល់
អង្គការរីស្សូ កូស៊ី-កៃ វិទ្យាស្ថានបើកទូលាយ
ការុណាខ្មែរ និង មូលនិធិខ្មែរសម្រាប់ការសិក្សា
ដែលបានគាំទ្រគម្រោងការស្នាដៃនេះ សម្រាប់ទុកក្នុងបណ្ណាល័យអេឡិចត្រូនិច។

Buddhist Institute of Ministry of Cult and Religion and eLibrary of Cambodia have made a cooperative effort to digitalize books and manuscripts in order to preserve our Cambodian literary heritage. This will promote and provide easy, instant access, free of charge to the public and future generations to come.

A sincere thank you to our generous supporters: Rissho Kosei-Kai, Open Institute, Karuna Cambodia and Cambodian Education Excellence Foundation, who made this endeavor possible.

www.budinst.gov.kh www.elibraryofcambodia.org

កថាមុខ

មូលហេតុអ្វីដែលនាំអោយខ្ញុំខិតខំសរសេរស្នាដៃសាកល្បង ពិចារណានេះឡើង ? ដោយយល់ថា ការចេះចាំតែម្នាក់ឯង ពុំមានផលប្រយោជន៍អ្វីសំរាប់សមូហភាពសោះ ។ រីឯស្នាដៃមួយរបៀបនេះដែលមានខ្លឹមសារសង្កត់ធ្ងន់ទៅលើតំលៃបុរាណវិទ្យា និង មនុស្សវិទ្យាពុំទាន់មានបោះពុម្ពជាខេមរភាសានៅឡើយទេ ។ អស់លោកអ្នកប្រាជ្ញ អ្នកនិពន្ធ ដែលបានសិក្សារួចហើយអំពីបុរាណវិទ្យានៅលើបេតិកភណ្ឌជាតិកម្ពុជា ពិតជាអ្នកត្រួសត្រាយផ្លូវផ្តល់ប្រយោជន៍ធំធេងណាស់សំរាប់ប្រវត្តិសាស្ត្រជាតិខ្មែរ ។ សៀវភៅជាច្រើនរយក្បាល បានលាតត្រដាងពិនិត្យតែផ្នែកបុរាណវិទ្យាប៉ុណ្ណោះទេ តែថែមទាំងសិក្សាអំពីទំនៀមទំលាប់នៃការរស់នៅ វប្បធម៌ និង សង្គមជាតិ និងចូលជ្រៅទៅដល់វិស័យ ចិត្តវិទ្យា និង ជាតិពន្ធុសាស្ត្រ របស់ប្រជាជនកម្ពុជាថែមទៀត ។ ប៉ុន្តែសៀវភៅទាំងឡាយពោលខាងលើ ស្ទើរតែបោះពុម្ពជាភាសាបរទេស ដែលជាឧបសគ្គមួយរារាំងពីនាំយកប្រយោជន៍ប្រជាជនជាទូទៅបាន ។ ស្នាដៃជាច្រើនទៀតដែលបោះពុម្ពជាខេមរភាសារួចហើយរបស់បណ្ឌិតសាស្ត្រាចារ្យខ្មែរជាអ្នកស្រឡាញ់វប្បធម៌ជាតិ និងចង់ពង្រីកពុទ្ធិបន្ថែមសំរាប់កុលបុត្រខ្មែរ បានរលាយស្ទើរបាត់ស្រមោលអស់ក្នុងរបបប្រល័យពូជសាសន៍ ក្នុងចន្លោះឆ្នាំ ១៩៧៥ - ១៩៧៩ ។

អាស្រ័យដោយមានបំណងចង់រក្សាតំលៃពិតរបស់វប្បធម៌ខ្មែរ ជាប្រយោជន៍សមូហភាព ដើម្បីស្វែងយល់អំពីវប្បធម៌របស់ខ្លួន តាមរយៈស្នាដៃសាកល្បងដ៏តូចនេះ ខ្ញុំខិតខំស្រាវជ្រាវដោយពុំរង់ចាំ អ្វីដែលហៅថា " សុក្រិតភាព " នោះឡើយ ។

ពេលវេលាចេះតែរសាត់បាត់ទៅដោយឥតរង់ចាំ ទន្ទឹមនោះ ឯកសារ " រស់ " មួយចំនួនដែលសេសសល់ពីការសម្លាប់រង្គាល បានលាចាកទឹកដីអង្គរជាទីគោរព និងស្រឡាញ់ដោយនាំទៅជាមួយនូវឯកសារវប្បធម៌ដ៏មានតំលៃជាបន្តបន្ទាប់ ។ កត្តាពោលខាងលើនេះហើយដែលជំរុញអោយខ្ញុំព្យាយាមសរសេរឯកសារនេះ ដើម្បីជាការតបស្នងសងគុណចំពោះមាតុភូមិ ។ កូនសៀវភៅដ៏តូចនេះនិងរួមចំណែកក្នុងចលនាការពារ និងកសាងមាតុភូមិស្របតាមទិសដៅរួមលើវិស័យវប្បធម៌របស់

មហាសន្និបាតបក្សប្រជាជនបដិវត្តកម្ពុជា ។ ខ្ញុំបានលើកឡើងអំពីលោកទស្សនៈចាស់ដើម្បីជាពន្លឺ សំរាប់ការស្វែងយល់លោកទស្សនៈថ្មី ហើយនិងសម្បត្តិកម្មផ្ទាល់ខ្លួនខ្លះៗ ដើម្បីស្វែងយល់គេស្នាដៃ បុព្វបុរសខ្មែរយើងពង្រឹងទស្សនៈលោកិយសច្ចៈធំធេងប៉ុណ្ណាទៅ នៅពីក្រោយស្នាដៃទាំងឡាយនោះ ។ បញ្ហាធំនិតធំៗ ដែលបានលើកឡើងក្នុងឯកសារនេះ គឺបានមកអំពីការផ្តួច ផ្តើមឡើងរបស់ព្រឹទ្ធសាស្ត្រាចារ្យ ផេង ផុន ដែលភ្ញាក់ជាវគ្គ ចំពោះវប្បធម៌របស់លោក ក៏ដូចជារបស់ខ្ញុំដែរ ។ ខ្ញុំបានយកគតិបណ្ឌិតរបស់លោកមកជាក្រិតបន្ថែមលើការគេះគាំរបស់ខ្ញុំ និងពិភាក្សារវាងលោកទស្សនៈចាស់ និង ថ្មី សំរាប់មើលអោយឃើញអ្វីដែលជាតម្លៃរបស់ខ្មែរពិតៗ ។ ខ្ញុំយល់ថា កូនសៀវភៅនេះមិនទាន់ឆ្លើយតបទៅនឹងភ្ញាប្រាថ្នា របស់សិក្ខាកាមជន អ្នកប្រវត្តិសាស្ត្រ អ្នកស្រាវជ្រាវ អ្នកស្រឡាញ់វប្បធម៌ជាតិ អោយបានគ្រប់ជ្រុងជ្រោយទេ តែពីខ្ញុំរង់ចាំ ហើយខ្លាចពិន ហ៊ានសរសេរនោះ គឺមានន័យថា ខ្ញុំពុំទាន់បានតបស្នង សងគុណចំពោះប្រទេសជាតិរបស់ខ្ញុំនៅឡើយ ។

សូមឧទ្ទិសស្នាដៃនេះចំពោះ អ្នកមានគុណនារា ជុត – ហៃ និង ប៊ីន ភើ ដែលបានផ្តល់កំណើត និងលះបង់អ្វីៗទាំងអស់ ដើម្បីបង្កលទ្ធភាពអោយខ្ញុំបានសិក្សារៀនសូត្រ ហើយនិងចំពោះព្រលឹងបុព្វបុរសដែលបន្សល់ទុកកេរ្តិ៍ដំណែលដ៏ស្មុគស្មាញ សំរាប់ផ្តល់តម្លៃដល់ប្រទេសកម្ពុជា លើឆាកអន្តរជាតិ ។ ក្នុងអវសានកថានេះ ខ្ញុំសូមថ្លែងអំណរគុណចំពោះព្រឹទ្ធសាស្ត្រាចារ្យ ផេង ផុន និង សហការីរួមការងារក្នុងសារមន្ទីរវប្បធម៌តែមួយ ដែលបានជួយធ្វើអោយសំរេចឯកសារនេះឡើង ហើយក្នុងនោះក៏មានភរិយាខ្ញុំ នារ គាន់ ធុំ ដែលជាអ្នកបានសិក្សារៀនសូត្រក្នុងជំនាញជាមួយគ្នា បានចូលរួមយោបល់ដើម្បី ជួយធ្វើអោយកូនសៀវភៅ នេះមានកំណើតឡើងដែរ ។

ភ្នំពេញ , ថ្ងៃ ទី ២៤ ខែ មិថុនា ឆ្នាំ ១៩៨៨

អ្នកស្រាវជ្រាវ

ជុត គឿន

វប្បធម៌ សិល្បៈ

ជំពូក ១

សិក្សាបុរាណវិទ្យា

I. អ្វីទៅហៅថា វិមានប្រវត្តិសាស្ត្រ ៖

វិមានប្រវត្តិសាស្ត្រ គឺ ជាសំណង់ " អចលនវត្ថុ " ឬ ជាចលនវត្ថុ ដែលជាកម្មសិទ្ធិរបស់សម្ភូហភាពសាធារណៈ ឬ ឯកជនដែលត្រូវបានគេដាក់អោយនៅក្រោមច្បាប់ពិសេស អាស្រ័យដោយវាមានប្រយោជន៍ជាប្រវត្តិសាស្ត្រ ឬ សិល្បៈ បន្ទាប់ពីមានចាត់ទុកជាដុំកំណប់ជាតិ ធ្វើឡើងដើម្បីធានាការថែរក្សាទុកនៃសម្បត្តិនេះ ។

បុរាណវិទ្យាជាវិទ្យាសាស្ត្រមួយ ដែលសិក្សាពន្យល់អំពីអតីតកាលតាមរយៈប្រាង្គប្រាសាទ ហើយនិងសិក្សាអំពីបុរេប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់ប្រជាជាតិ ។ វិទ្យាសាស្ត្រនេះឆ្លុះបញ្ចាំងអារ្យធម៌ តាមរយៈវិទ្យាសាស្ត្រដទៃជាច្រើនទៀត ដូចជា នរវិទ្យា ជាតិពន្ធុវិទ្យា ជាសាណវិទ្យា ភូគព្ភសាស្ត្រ ។ល។ ដែលជំនួយអោយអ្នកសិក្សាយល់អ្វីដែលជាគ្រឹះ នៃអារ្យធម៌របស់មនុស្ស ។ បុរាណវិទូជាច្រើនបានសិក្សាអំពីអារ្យធម៌ខ្មែរនាម័យថ្មរំលីង ដូចជាសំរោងសែន រូង្គព្រៃ អន្លង់ព្រាវ[១] ហើយនិងល្អាងស្ពាន។ ស្ថានីយ៍ទាំង ក្រោយនេះ បានប្រាប់អាយុកំនួន ៤២៩០ ឆ្នាំ មុនគ្រិស្តសករាជរបស់ប្រជាជនកម្ពុជា ដែលចេះប្រើប្រាស់ ត្នម ឆ្នាំង សំរាប់ចំអិនម្ហូបអាហារ ។

សេចក្តីសន្និដ្ឋានកំណត់ថា ប្រជាជនកម្ពុជា បានរស់នៅក្នុងល្អាងស្ពាននេះតាំងពីប្រមាណ ៨០០០ ឆ្នាំមុនគ្រិស្តសករាជនោះមកម្ល៉េះ[២] ។ ពានវត្ថុតាំងជាច្រើនទៀត ដូចជាធានរបស់ស្ថានីយ៍ សំរោងសែន ពូធៅថ្ម ផ្លែកណ្ដៀវ ធ្វើអំពីសំរិទ្ធ គ្រឿងអលង្ការ នាការខាងដើមនៃប្រវត្តិសាស្ត្រ ។ល។ ចាប់តាំងពីពាក់កណ្តាលសតវត្សទី ១៨ មកបណ្តាលោកអ្នកប្រាជ្ញ ស្ថាបត្យករ បុរាណវិទូ បានបង្កើតខ្ទង់ជាច្រើនដើម្បីកត់ត្រាអ្វីដែលយើងហៅថា វិមានប្រវត្តិសាស្ត្រ ដែលត្រូវបានចុះបញ្ជីចម្រាញ់ ហើយៗដាក់អោយនៅក្រោមច្បាប់របស់រដ្ឋ ដើម្បីធានាការថែរក្សាជូនជុំ

---

(១) អន្លង់ ព្រាវ អន្លង់ផ្កា ស៊ុន នៅខេត្តសៀមរាបនៃ

(២) ឯកសារ៍ បុរេប្រវត្តិល្អាងស្ពាន ៖ ទៅតួដាត់ដំណាង _ ប្រទេសកម្ពុជា ដោយ ស៊ីស៊ីល និង វ៉ែប្រង់ម៉ូរិ - (បាទ្ធអូលកត្តីព័តិបុរាណវិទ្យា និង ឥរិយ្យបូព៌ាទិស ក្នុងស្រុកសាល - ប៉ារ៉ាសំ - ក្បាលទី លេខ ២ ខែកញ្ញា ១៩៦៣

កម្ពុជា : ផែនទីរូប និង មនុស្ស

ខ្សែគំនូសធំ : បង្ហាញជួរភ្នំ ។ គំនូសដាច់បង្ហាញព្រំប្រទល់ ។ ខ្សែគំនូសជាចំណុច : បង្ហាញព្រំខណ្ឌតំបន់ទឹកលិចរៀងរាល់ឆ្នាំ ។ ខ្សែគំនូសជាប់ គួចជុំវិញបឹងធំ : បង្ហាញទីដីមានប្រជាជនច្រើន ដកស្រង់អំពី - ឌិល វែរត៍ ។

និងដាក់តាំងក្នុងសារមន្ទីរ ។ នៅទីនេះ យើងបានសិក្សា បុរាណវិទ្យាស្របទៅតាមទស្សនៈមួយរបស់ ហ្វីបាច ដែលលោកបាន កត់សំគាល់ថា " គេមិនបានកសាងប្រាង្គប្រាសាទឡើង ដើម្បីថ្វាយអាទិទេពទេ ក៏ប៉ុន្តែគេបានកសាងប្រាសាទ ដើម្បីតំណាងស្ថាបត្យកម្ម នេះហើយជាទូទៅមានតម្លៃសំរាប់សិល្បៈ " ។ ជាការពិតណាស់ នៅក្នុងសតវត្សទី ១៣ សំណង់ជាច្រើនសាងឡើងដើម្បីជាបញ្ចោជាយសំដែងប្រាប់អ្វីដែលមាននៅក្នុងជីវិតប្រជាជន ដូចជាសេចក្តីសប្បាយ និង សុភមង្គលការឈឺចាប់ និងទុក្ខព្រួយ អំពើល្អ និង អាក្រក់ ...

១.១. តួលេខ នៃវិមានប្រវត្តិសាស្ត្រដកស្រង់អំពីបញ្ជីសារពើភណ្ឌចុះបញ្ជីរួចហើយ÷ [៣]

ល.រ	បណ្តាខេត្ត	ចំនួន	សំគាល់ផ្សេងៗ
១	- បាត់ដំបង ...	៣៨៤	
២	- សៀមរាប ...	២៥២	
៣	- កំពង់ធំ ...	១៦៤	
៤	- កំពត ...	៨	
៥	- កណ្តាល - ភ្នំពេញ...	៩	
៦	- កំពង់ចាម ...	៤៨	
៧	- កំពង់ឆ្នាំង ...	៩	
៨	- កំពង់ស្ពឺ ...	៦	
៩	- ក្រចេះ ...	១២	
១០	- ព្រៃវែង ...	២៧	
១១	- ពោធិសាត់ ...	៧	
១២	- ស្ទឹងត្រែង ...	៥៤	
១៣	- ស្វាយរៀង ...	៦	
១៤	- តាកែវ ...	៣៤	
		សរុប : ១០៧០	

---

(៣) នាយកដ្ឋាន ប.ស.ន. : បញ្ជីវិមានប្រវត្តិសាស្ត្រ សន្និបាតប្រចាំឆ្នាំ ១៩៧០

១.២. សិល្បៈរបួតវិទ្យាសាស្ត្រម៉ាក្សនិយម ពិចារណាសិល្បៈទុកដូចជាប្រព័ន្ធនៃបណ្ដាទំនង់ទាំងឡាយនៃនិម្មិតកម្មសិល្បៈ ដែលបានរៀបចំឡើងទៅតាមក្រិត្យក្រមទាំងឡាយយ៉ាងត្រឹមត្រូវណាស់។ គ្មានបានិយកម្ម ឯកភាពអំពីសិល្បៈទេ គឺមានតែគេអាចស្រង់យកគោលការណ៍ខ្លះ អំពីការបែងចែកសិល្បៈជាក្រុមៗ ដែលបង្ហាញបណ្ដាចំណុចផ្សេងៗនានា។ ហេហ្គែល[៦] ដែលចែកសិល្បៈជា ៣ ក្រុម ដោយរៀបរាប់បំផុតនោះគឺ :

១.២.១ - សិល្បៈអចលៈ " ស្ដាទិក " ក្នុងសិល្បៈនេះ រូបភាព " ជំនិត ភាសា និងការស្រមៃ " បួយបានគេដាក់អោយនៅនឹងក្នុងអវកាស ហើយមិនអភិវឌ្ឍន៍ទៅតាមពេលវេលា ។ សិល្បៈប្រភេទទី ១ នេះគឺមានជាអាទិ សិល្បៈស្ថាបត្យកម្ម និង ស្ថាបត្យកម្ម ។

១.២.២ - សិល្បៈ ចលៈ " ឌីណាមិក " ក្នុងសិល្បៈនេះ រូបភាពបួយវិវត្តទៅតាមពេលវេលាមួយជាកំណត់ ហើយគ្មានអត្ថិភាព អវកាសទេ ។ សិល្បៈប្រភេទ ទី ២ នេះ គឺ អក្សរសិល្ប៍ ភ្លេង ។

១.២.៣ - សិល្បៈអចលៈ-ចលៈ ក្នុងសិល្បៈនេះ រូបភាពបួយគឺ ជាការប្រកួតទំនង់ទាំងពីរខាងលើ ។ សិល្បៈប្រភេទ ទី ៣ នេះ គឺរាល់សិល្បៈនៃទស្សនីយភាព ។

តើបួលហេតុអ្វីដែលនាំអោយប្រជាជនកម្ពុជា កសាងនិមិត្តរបស់ដែលមានតម្លៃប្រវត្តិសាស្ត្រ-សិល្បៈនេះឡើង ? ការសិក្សាស្រាវជ្រាវទៅលើមនុស្សតាំងពីអតីតកាលដ៏យូរលង់ រហូត គឺតាំងពីពួជសាសន៍ដែករង់ពាក់តាមរបស់ ត្រូវាំញ៉ុង និងត្រីរ៉ាផ់ឌី បានបង្ហាញច្បាស់ថា សិល្បៈកើតចេញអំពីការច្នៃប្រឌិតបច្ចេកទេសផ្សេងៗ សំរាប់ជំរើជីវភាពប្រចាំថ្ងៃ របស់មនុស្ស ហើយនិងជំនឿជំបូងៗទៅលើលទ្ធិជីវចល " ព្រលឹង " ។ ម៉្យាងទៀត យើងក៏សង្កេតឃើញផងដែរថា រាល់ទំរង់សិល្បៈគំរូត្រូវកើតចេញអំពីការសក្ដារទុក ។ ពីព្រោះការសក្ការទុក គឺជាការសង្កេតដោយត្រង់ដែលៗយ៉ាងជក់ចិត្តរបស់អ្នកនិពន្ធ ពី សិល្បៈករ ។ ល ។ ទៅលើធម្មជាតិដែលរស់រវើក នៅជុំវិញខ្លួនយើង ហើយនិងភាពចែងរបស់ជាតុក្កតធម្មជាតិ ។ ដោយហេតុអ្វីនេះ សិល្បៈ ព្រាហ្មណនិយមក៏បានចាប់កំណើតឡើង ។ ហើយជាបន្តបន្ទាប់វាក៏វិវត្ត ទៅកាន់សិល្បៈប្រភេទអរូបិយ៍ ប្រភេទសិល្បៈចំរុញ " សេរ៉ាមិច " ហើយនៅក្នុងក្រោយវាវិវត្តទៅរកប្រភេទនិមិត្តរូប ។ តាំងពីមនុស្សចេះកប់ខ្មោច យើងឃើញមានស្ថាបត្យកម្មថ្ម ដុលម៉ិន និង ម៉ិនហៀរ ដែលគេសាងឡើងសំរាប់បញ្ចុះសាកសព ហើយនិងការកសាងជាប្រាសាទសាលា ទៅស្រុកអាសអរស៊ីរ កសាងផ្នូរខ្មោចធំៗដោយពូនដី

(៦) ហេហ្គែល

ដូចគ្នំ ក្នុងប្រទេសចិន កសាងប្រាសាទតូចៗ យ៉ាងដោយតិរតិរុខ នៅកោះជ្វា និងប្រាសាទធំៗ ដូចជា ប្រាសាទបេបុណ្យ ព្រែរូប បាយ័ន បន្ទាយស្រី អង្គរវត្ត ។ល។ នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ហើយនិងការកសាងចេតិយធំៗនៃអារ្យធម៌ អេន និង សិល្បៈផ្នូរខ្មោច " កាតាកុម " នៅប្រទេសអ៊ីតាលី ។ ចាប់ផ្តើមអំពីការប្រើប្រាស់បច្ចេកទេសសាពព្លក្នុងការបញ្ចុះផ្នូរថ្មទៅក្នុងដី ឬ លើកបន្ទុបឈើគ្នា រហូតដល់ធ្វើបន្ទប់ល្អៗ មានទាំងលំអជញ្ជាំងដោយគំនូរ ឬ បញ្ចុះសពទៅក្នុងបន្ទប់ មានប្រព័ន្ធស្ថាបត្យកម្មនៅក្រោមប្រាសាទ ពៀរ៉ាមីត " រាជសាជី " និង ទុយមុយលុស " ផ្នូរដូចភ្នំ " ហើយនិងសាងសំណង់ស្ថាបត្យកម្ម ប្រកបដោយក្បូរក្បាច់ទេវាយ៉ាងពិចិត្រ មនុស្សបានចំណាយទាំងជីវិតលោកិយសត្វៈ ពោលគឺកសាងបូជនីយដ្ឋានសក្ការៈ ដើម្បីចំរើសរុបការ ក្នុងតាមរយៈវិហារ ដែលនៅទីនោះ យើងមើលឃើញជ្រុងនៃជីវិតរបស់មនុស្ស ហើយនិងទាំងជំនឿរបស់ប្រជាជនក្នុងរយៈ កាលប្រវត្តិសាស្ត្រមួយជាកំណត់ ។

ជំនឿអរូបដែលមានប្រាកដនិយមនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា និយាយដោយឡែក ឬ នៅក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍នៃភាសាក្រុមអូស្ត្រូ-អេស-ស៊ីអ៊ិត និយាយរួម មានស្ថិតនៅឡើយ រហូតមកដល់បច្ចុប្បន្ននេះ ។ ជំនឿនេះបានក្លាយទៅជាប្រពៃណីដ៏សំខាន់ណាស់ទៅហើយ ហើយអាចចាត់ទុកបានដូចជាព្រលឹងមួយរបស់ប្រជាជនយើងទៀតផង ។ នោះគឺ មាតាធិបតេយ្យ ។ ប្រាង្គប្រាសាទខ្លះ នៅតំបន់អង្គរ ទំនងជាបានយកព្រលឹងមាតាធិបតេយ្យនេះមកភ្ជាប់ជាឈ្មោះ ដើម្បីកំណត់នាមរបស់ប្រាសាទនោះ ឧទាហរណ៍ ប្រាសាទបេបុណ្យខាងកើត ប្រាសាទបេបុណ្យខាងលិច ។ ដោយផ្អែកទៅលើទស្សនៈប្រហាក់ប្រហែលគ្នានេះ យើងក៏សង្កេតឃើញប្រាសាទមួយចំនួនទៀតយកពាក្យ "ជា" ទៅដាក់ពីមុខ ដូចជាប្រាសាទជាបួន ប្រាសាទជាតោ " ឬព្រះគោ " ប្រាសាទជាធង ប្រាសាទ ជាដេង ប្រាសាទជាឃ័ន ប្រាសាទជាសែត " ឬជាសិទ្ធិ " ... ។ ដោយទំនងជាភ្ជាប់ទៅលើទស្សនៈ នេះហើយ ក្នុងសម័យជ័យវរ្ម័ន ទី ៧ ប្រាសាទធំៗ មួយ ចំនួន បានកសាងឡើងសំរាប់ឧទ្ទិសដល់ម្តាយ ឪពុក ជីដូន ជីតា ។ សិលាចារឹកបានប្រាប់សេចក្តីពិតដូចពោលខាងលើនេះក៏ពិតមែនហើយ ប៉ុន្តែសំណង់ទាំងឡាយនេះ ពិតជាបង្ហាញប្រាប់ស្ថាបត្យកម្មមួយប្រកបដោយគរុត្រិះបច្ចេកទេស និងពុទ្ធិសោភ័ណសំរាប់សិល្បៈស្ត្រ ដែលពិតជា មានតម្លៃមួយជាអមតៈសំរាប់សិល្បៈដែលក្នុងនោះ បង្ហាញបានពីសេចក្តីទុក្ខសោករបស់ពុទ្ធ ការគ្រៀមក្រំ និងសេចក្តី ដែលជាពន្លឺជីវិត

មគ្គបង្ហាញ : ឥណ្ឌាភាវូបនីយកម្ម តំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ និងប្រទេសកម្ពុជា។

របស់មនុស្សពិតៗ ។

១.២.៤ - តើពាក្យកម្ពុជាចេញមកអំពីណា ?

វេតិអ្នកសិក្សាស្រាវជ្រាវជាច្រើនបានអោយតម្លៃទៅលើ រឿងព្រេងមួយផ្នែក ។ រឿងខ្លះទាក់ទង ទៅនិងព្រះថោងដែលទំនងជាជាតិឥណ្ឌា ដែលត្រូវបានបណ្តេញចេញអំពីស្រុក ហើយបានមកភព្រសពជាមួយស្ត្រីនាគ ។ នាគជាឪពុកបានផឹកទឹកសមុទ្រនោះដើម្បីបង្កើតបានជាប្រទេសមួយមានឈ្មោះថា កម្ពុជា ជាចក្រភពថ្មី ហើយនិងបានសាងទីក្រុងមួយនៅទីនោះ ។ រឿងខ្លះទាក់ទងដល់ព្រាហ្មណ៍ កៅឌិន្យ ដែលបានរៀបអាពាហ៍ពិពាហ៍ នាងនាគឈ្មោះ សោមា ។ តាមរយៈការនិទាន កៅឌិន្យ បានចោលស្នររបស់គាត់ ដើម្បីកំណត់ទីតាំងរបស់រាជធានី នៅកន្លែងណាដែលចុងស្នរបានធ្លាក់ដោតទៅក្នុងដី សំរាប់យកធ្វើជាទីតាំង ហើយនិងរៀប អាពាហ៍ពិពាហ៍ ។ រឿងព្រេងមួយទៀតរបស់ប្រពៃណីក្នុងស្រុក ទាក់ទងទៅនិង ឥសី កម្ពុ ស្វយម្ភូវ និងនាងទេវីមេរ៉ា ។ ប្រពៃណីនេះលេចឡើងក្នុងពាក្យ កម្ពុជា "ប្រែមកជាកូនរបស់កម្ពុ" ។ ប្រជាជនកម្ពុជា គឺចេញពីពាក្យនេះឯងហើយ ។[៥] ក្នុងភាគខាងដើម នៃ គ.ស គេស្គាល់ កម្ពុជាដោយវាក្យសព្ទ " បុរីណន " ឬ " ជាម្ពុ " ឬ " នគរភ្នំ " នេះឯង ។

តាមភូមិសាស្ត្រជាក់ស្តែង យើងរកឃើញល្អាងស្ពានក្នុងភ្នំទាក់ទ្រាំងក្នុងស្រុកកេះវេឡុយ របស់ខេត្តបាត់ដំបង ហើយនៅទីនោះ ភស្តុតាងជាក់ស្តែងនៃវប្បធម៌របស់ខ្មែរ ទេពិយនវិស័យបានកំណត់យ៉ាងច្បាស់លាស់ថា ខ្មែរជាម្ចាស់ស្រុក មានមូលដ្ឋានសេដ្ឋកិច្ចជាប់លាប់ លើវិស័យកសិកម្ម ។ រឿងព្រេងខាងលើទំនងកើតមានតាំងពីមុនប្រវត្តិ ហើយបន្តមកដល់សម័យប្រវត្តិសាស្ត្រ ។ ក្នុងអំឡុង ៥០០០ ឆ្នាំ មុន គ.ស ប្រជាជនខ្មែរស្គាល់ទឹកដីរបស់ខ្លួនទៅហើយៗ មានវប្បធម៌របស់ខ្លួនមួយដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់ណាស់ ប៉ុន្តែយើងនៅរាំរែកក្នុងការកំណត់នាមថាយ៉ាង ណាៗនោះនៅឡើយ ។ យើងដឹងច្បាស់ថាពាក្យ " កម្ពុជា " លេចឡើងមួយទៀតក្នុងសម័យពិនទ្យា ។

នៅក្នុងអត្ថបទសិលាចារឹកប្រាសាទ បក្សីចាំក្រុង ដែលគេសាងឡើងក្នុងឆ្នាំ ៨៤៧ នៃត្រិស្តសករាជនោះ យើងបានឃើញថា ព្រះរាជាក្នុងសម័យនោះបានអះអាងថា ស្តេចកម្ពុជាទាំងឡាយ គឺជាអ្នកបន្តវង្សអំពីឥសីឈ្មោះ កម្ពុស្វយម្ភូវ ដែលជាខ្សែស្រឡាយរបស់ស្តេច នៅអារ្យទេស គឺប្រទេសឥណ្ឌា ។ បន្ទាប់អំពីភិលាសំណាក់របស់គាត់បានធ្វើដំណើរមកទៅ ឥសីរូបនេះ ធ្វើខ្លួនកម្ម

---

(៥) រឿងខ្មែរ : ប្រាជ្ញប្រពៃណី ក្នុងក្រុមអង្គរ - ១៩៦៣ - ទំព័រ ៣

ផ្ទាល់ខ្លួនដើម្បីធ្វើអត្តឃាតនៅក្នុងព្រៃតាមវិធីដើរឆ្លងព្រេង ។ ប៉ុន្តែអំពើនេះមិនបានសំរេចតាមបំណងរបស់គាត់ទេ ហើយជាចៃដន្យ គាត់ក៏បានមកដល់ដែនសុវណ្ណភូមិ ហើយក៏បានរៀបអាពាហ៍ពិពាហ៍ជាមួយកូនស្រីស្តេចនាគ ឈ្មោះថានាង សោមា ។

ទោះបីការបកស្រាយយ៉ាងណាៗនោះក៏ដោយចុះ ន័យរបស់ " កម្ពុជា " មិនមែនគួរសង្ស័យទេ ហើយក៏មិនអាចបញ្ចៀសតថភាពនៃព្រឹត្តិការណ៍បានដែរ ។ វប្បធម៌ខ្មែរបានរាជ្រីកខ្លួន និងអនុម័តយកវប្បធម៌ស្រុកក្រៅតាមការប្រទាក់ប្រទងគ្នានៃសមាសធាតុផ្សេងៗគ្នា នៅតំបន់អាស៊ីខាងត្បូង តំបន់សមុទ្រ ប៉ាស៊ីហ្វិក ។ អារ្យធម៌របស់ជនជាតិឥណ្ឌា បានមកលាយនិងអារ្យធម៌ខ្មែរ ដែលជាម្ចាស់ស្រុក បានលេចធ្លោឡើងគួរកត់សំគាល់ក្នុងពេលដែលកើតមាន " ដំណើរនិរប្រវេសន៍ " យ៉ាងធំក្នុងយុបប្រវត្តិសម័យ [៣] ។

លោក ប៉ូរ៉ែស ផ្លែហ្ស កត់សំគាល់ថា តាំងពីសម័យមុនប្រវត្តិសាស្ត្រ នោះមកម៉្លេះ ប្រជាជនខ្មែរមានខ្សែឈាមទាក់ទងគ្នាជាមួយប្រជាជន មន ហើយនិងប្រជាជនដែលក្លាយពីសមាសធាតុ មេឡាណេស៊ី និង ឥណ្ឌូណេស៊ី [៤] ។

បណ្ឌិតឌីយេអូពីក ក៏បានប្រាប់សញ្ញា អំពីដែនដីឧត្តរបស់រាជវង្ស កម្ពុ-សូយម្ភូវ ដែលជាដែនដីចេន្ទា ។ ក្នុងសតវត្សទី ៦ នៃសម័យប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់ប្រទេសកម្ពុជា កម្ពុជាតិចេន្ទា [៥] ។ ពាក្យចេន្ទានេះ នៅជាពាក្យដែលគេពន្យល់នៅឡើយ នាសតវត្សទី ១៣ ។ សារពោ របស់ ជាវតាក្វន អំពីទម្លាប់របស់ប្រជាជនកម្ពុជា នាសតវត្សទី ១៣ ។

អ្នកនិពន្ធមួយចំនួនបានខិតខំរកឫសគន្ធ ដើម្បីពន្យល់ប្រភពរបស់ពាក្យ " កម្ពុជា " និងពាក្យ "ខ្មែរ" តាមការយល់ឃើញ តែរៀងៗខ្លួន ។ ការពន្យល់នេះធ្វើអោយអ្នកអានមានការពិបាកផងដែរណាស់ ។ ចំពោះរឿងនេះ យើងសូមពន្យល់ជូនពាក្យ " កម្ពុជា " តាមន័យវចនម្មយ៉ាងស្រួលផងជាំបំផុត តាមការយកពាក្យសំស្ក្រឹតមកដាក់ជាទីសំអាង ។ តាមរយៈរឿងព្រេងខាងលើយើងបានស្គាល់ឈ្មោះ ឥសី កម្ពុដែលបានផ្តល់កំណើតអោយកម្ពុជា ។ យើងលើកយកពាក្យ កម្ពុ ហើយ និង ជ: " បច្ច័យ " សំរាប់ធ្វើការពន្យល់ " កម្ពុ + ជ: (Kambu + ja) = កម្ពុជ ។ ក្នុងភាសាសំស្ក្រឹត ជ:ជានាមសំរាប់ធ្វើជាសព្ទ័ដែលបញ្ជាក់ន័យ ថា " កើតចេញអំពី ... ឬ កង្កើតដោយ ... ។ ដូច្នេះកម្ពុជាមានន័យថា " កើតចេញអំពី កម្ពុ " ។ វចនានុក្រមសំស្ក្រឹតកំណត់ថា កម្ពុ ជានាមសំគាល់ភេទ ប្រុស ឯ

---

(៣) ស៊ីរីណេ : ឯកសារ [illegible] - ១៩៦៨ , ទំព័រ ២៥ , ២៩ , ៣០ , ៣៩ .
(៤) ប៉ូរ៉ែស ផ្លែហ្ស : [illegible] ១៩៦៣ , ទំព័រ ៩ ។
(៥) ប្រវត្តិ សាស្ត្រ [illegible] ប្រទេសកម្ពុជា [illegible] , ទំព័រ ២៥ , ៣០ ។

ឥណ្ឌូចិន បុរេប្រវត្តិ ហើយ និងខ្ពង់រាបស៊ុងនៅភាគខាងចុង សម័យទឹកកកចុងក្រោយ :
ក្នុង ពេលកំពស់ទឹកសមុទ្រនៅក្រោម កំរិត - ៨០ ម៉ែត្រ ប្រមាណ - ១០០.០០០ ឆ្នាំមុន គ.ស.

កម្ពុជាជានាមសំរាប់សំគាល់ប្រជាជនកម្ពុជាផង ហើយនិងសំរាប់សំគាល់ប្រទេសមួយដែលប្រជាជននេះរស់នៅផង។ ដោយយោលទៅលើទស្សនៈសង្គមរបស់អាគ្យធរី អ្នស្រ្តូ ឈោហ្សករ៉ុត ដែលយកមាតាធិបតេយ្យជាធំនោះ វាក្យសព្ទកម្ពុជា ក៏ប្រាកដឡើងជាប់រហូតមកទល់និងបច្ចុប្បន្ននេះ ។

១ _ ៣ . សម័យនវសិលា[១០] របស់ប្រជាជនកម្ពុជា

ល្អាងស្ពានស្ថិតនៅលើកំពូលភ្នំទាក់ទ្រាំង កំពស់ ១៨០ ម ។ ល្អាងនេះជាជំរកសម័យថ្មំលើងទី ១ ដែលស្រាវជ្រាវរកឃើញនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ។ គេធ្វើដំណើរទៅកាន់ភ្នំនេះតាមផ្លូវជើងឥណ្ឌោរ ៥ គ.ម ទៅទិសពាយ័ព្យ ។ផ្លូវជើងនេះបែកចេញអំពីផ្លូវជាតិបាត់ដំបង _ ប៉ៃលិន ត្រង់ភូមិស្ពេ ។ ល្អាងស្ពានស្ថិតនៅក្នុងភ្នំ ថ្មកំបោរពណ៌ប្រផេះមានអាយុតាំងពីសម័យពារមិញ្ញាង " ២៤០ លានឆ្នាំ មុន " ហើយមានក្លាំងថ្មស៊ុឡិចស៊ីតបួល១ជាច្រើន។

អ្នកស្រាវជ្រាវបានធ្វើកំណាយជិកសាកល្បងពីរកន្លែងនៅទីនោះ ។ កន្លែងទី ១ ហៅថា " កំណាយកណ្តាល " ។ ទីនេះយើងឃើញស្ពានភាគម្ន" ស្រទាប់ដី " មួយមាន ៨ ស្រទាប់មានកំពស់សរុប ១,៤០ ម. ។ ក្នុងចំណោមស្រទាប់ទាំង ៨ មានតែស្រទាប់ ៣ ប៉ុណ្ណោះដែលមានគំនេធធ្យូងអាចអោយយើងកំណត់អាយុតាមវិធីប្រើរ៉ាឌ្យូសកម្ម សេ.១៤ ។

ស្រទាប់ទាំង ៣ នេះស្ថិតនៅផ្នែកខាងលើរបស់កំណាយកណ្តាល ។ ក្នុងវិស័យបុរាណវិទ្យា ស្រទាប់ទាំង ៣ នេះ មានលក្ខណៈសំគាល់ដោយឧបករណ៍ថ្មនៅលាយជាមួយនិងសំណល់កុលាលភាជន៍ជាច្រើន ។

ឧបករណ៍នេះដូចគ្នានិង ឧបករណ៍ ហូប៊ីញៀន ធ្វើអំពីថ្មមូល១នៃសិលាប្រភេទវត្ត ដែលជាទូទៅគេដាច់បំបែកនៅលើផ្ទៃតែម្ខាង ។

គេបានឃើញកោនស្លាកស្នាមលើងនៅលើបំណែកថ្មផ្ញើមអេត្តិកមួយដុំ ដែលរកឃើញនៅក្នុងស្រទាប់ពណ៌ខ្មៅ " ស្រទាប់ ទី ៤ " ហើយថ្មនេះត្រូវបានមនុស្សដាច់បំបែកវាអំពីវត្ថុដែលរលើងស្រាប់ ។ ការលើងថ្មនេះទំនងជាមនុស្សបានស្គាល់រួចទៅហើយ នៅសម័យកកើតស្រទាប់ខ្មៅ ប៉ុន្តែការពិតមនុស្សនៃល្អាងស្ពាននេះមិនបានអនុវត្តការលើងថ្មទេ ។

---

(១០) នវសិលា : គិតចាប់តាំងពី ៦០០០ ឆ្នាំមុន គ.ស មកដល់ ២៥០០ ឆ្នាំមុន គ.ស. ។

សូមអានទំព័រ ង

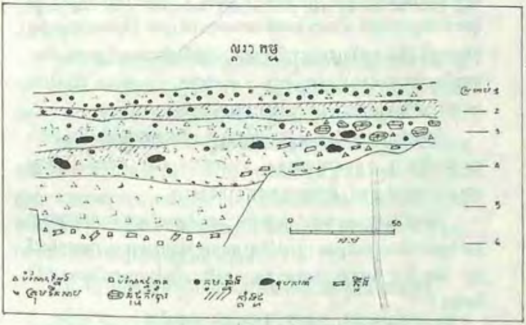

តំនួសបង្ហាញ ស្តរាកឬល្បាងស្ពាន ។ ស្រទាប់ទី ១ : ដីពណ៌ក្រហម ។ ស្រទាប់ទី ២ : ដីពណ៌ក្រហមរើង ។ស្រទាប់ ទី ៣ : ដីពណ៌ក្រហមស្រួយ ។ ស្រទាប់ទី ៤ : ដីពណ៌ខ្មៅ ។ ស្រទាប់ទី ៥ : ដី កកដុំៗ ។ស្រទាប់ទី ៦ : ដីពណ៌ដីឡេង ។

ក្នុងស្រទាប់ដីដែលមានអាយុច្រើន គេមិនបានប្រទះឃើញឧបករណ៍ធំៗទេ ប៉ុន្តែគេឃើញមានបំណែកថ្មស៊ីឡិចស៊ិតជាច្រើន នៅលាយឡំជាមួយបំណែកថ្មបរិវត្ត ហើយនិងដុំថ្មភក់ក្រហមបែកបាក់ ។

កុលាលភាជន៍លំអដោយក្បាច់រចនាច្រើនបែបណាស់តែក្នុងចំណោមនោះ ក្បាច់រចនាទម្លាប់ដែលមានស្នាមដូចញ្ញូរតូចៗ ប្រកាន់នាទីច្រើនជាងគេ ។ កុលាលភាជន៍មានច្រើននៅក្នុងស្រទាប់ទាំងឡាយខាងលើ ហើយកាន់តែមានតិចទៅៗនៅស្រទាប់ក្រោម ប៉ុន្តែក៏នៅមាននៅឡើយក្នុងស្រទាប់ដីខ្មៅដែរ ។ នៅពីក្រោមស្រទាប់ដីខ្មៅមានក្រមរថ្មផុះរឹងខ្លាំងដោយកន្លែងៗ ហើយកំទេចកុលាលភាជន៍ជាច្រើនស្ថិតនៅពីក្រោមក្រមរនេះ ។ គេសន្និដ្ឋានថា មនុស្សមិនបាន នាំយកកំទេចកុលាលភាជន៍ទាំងនេះមកកាន់ទីនេះ នាពេលខាងក្រោយសម័យកើតស្រទាប់ដីនេះទេ ។

កំណាយដីមួយទៀត ធ្វើនៅពាក់ផ្លូវចូលទៅក្នុងល្អាង ។ ទីនេះមានស្រទាប់ដី ៣ ស្រទាប់ ។ ស្រទាប់ពណ៌ក្រហម ‑ ក មានអាយុ ៨៣០ គ.ស .។ ស្រទាប់ពណ៌ ក្រហម ‑ ខ មានអាយុ ៥០០ ឆ្នាំមុនគ.ស .។ ស្រទាប់ ក្រហម ‑ គ មានអាយុ ២០២០ ឆ្នាំ មុន គ.ស.។

ស្រទាប់ដីពណ៌ក្រហមខាងលើ " ស្រទាប់ទី ១ " របស់កំណាយកណ្ដាលមានអាយុ ៧៥០ ឆ្នាំ គ.ស.។ ស្រទាប់ដីពណ៌ក្រហមស្រួយ " ស្រទាប់ទី ៣ " មានអាយុ ២០៥០ ឆ្នាំមុនគ.ស.។ ស្រទាប់ដីពណ៌ខ្មៅ " ស្រទាប់ទី ៤ " មានអាយុ ៤២៥០ មុន គ.ស. ។ ក្នុងទីនេះហើយដែលគេរកឃើញការ ធ្វើអំពីដីដុតមួយ ។

ស្រទាប់ទាំង ៣ នៃត្រកចូលនេះ មាន ឧបករណ៍គ្រប់កន្លែង អាចប្រៀបធៀបទៅនិងឧបករណ៍នៃកំណាយកណ្ដាល ហើយអ្នកស្រាវជ្រាវធាត់ទុកដូចគ្នានិងស្រទាប់ពណ៌ក្រហមខាងលើ និងស្រទាប់ពណ៌ក្រហមស្រួយរបស់កំណាយកណ្ដាលដែរ ។

ក្រៅពីឧបករណ៍ថ្ម គេបានប្រទះឃើញឆ្អឹងរបស់សត្វរមាស សត្វតោតូចៗ ថនិកសត្វតូចៗ បក្សីនិករ ខវង្គនិករ មណ្ឌុកសត្វ មច្ឆាជាតិ សំពកសិប្បៀសត្វ[១១] ដ៏ច្រើន ហើយមានខ្លះជាសិប្បៀសត្វសមុទ្រនិងសត្វរកាំង ‑ក្ដាន់ ‑ប្រើស ឆ្អឹងបំសា ហារសត្វ ហើយនិងឆ្អឹងពួកពានរសត្វថែមទៀត ផង ។

អាករនិធិនវសិលាបស់គំ្ពក្បាលរមាសក៏មានកុលាលភាជន៍ដែរ ហើយមានអាយុ ៣៤២០ ឆ្នាំមុន គ.ស. ។ ប៉ុន្តែ កុលាលភាជន៍ក្នុងស្រទាប់ដីខ្មៅរបស់ល្អាងស្ពានមានអាយុ ចាស់ជាងគេក្នុងការ

---

(១១) ពួកខ្យង ត្រី

ផលិតក្អមឆ្នាំងនៅប្រទេសកម្ពុជាយើង ។

កាលបរិច្ឆេទអប្បបរិមាណចំនួន ៤២៨០ ឆ្នាំមុន គ.ស. ចំពោះការផលិតកុលាលភាជន៍ នៅប្រទេសកម្ពុជា នោះពិមានចំណាស់ដ៏បង្គួរបើប្រៀបធៀបទៅនឹងកាលបរិច្ឆេទដទៃខ្លះទៀត ដែលគេស្គាល់នៅក្នុងប្រទេសជិតខាង នៅអាស៊ី អាគ្នេយ៍នេះ ។ កុលាលភាជន៍ដែលមានលំអស្នាមចូរតូចៗ ដូចល្អាងស្ពានដែរ នៅប្រទេស ម៉ាលេស៊ី មានអាយុត្រឹមតែ ១៥០០ មុន គ.ស និង ២៨៥០ មុន គ.ស.ប៉ុណ្ណោះ ។

ស្រទាប់ដែលនៅខាងក្រោមស្រទាប់ខ្មៅរបស់ល្អាងស្ពាន ពុំមានកុលាលភាជន៍ទេ តែមានឧបករណ៍ថ្មមិនដូចគ្នា ។ យើងបានកំណត់អាយុជាអតិបរិមាណត្រឹមតែភាគខាងដើម នៃសម័យ នវសិលា ឬក៏ភាគខាងចុងនៃសម័យថ្មបំបែក ចំពោះបណ្ដាស្រទាប់ផ្នែកខាងក្រោមទាំងឡាយនេះ[១២] ។

បណ្ដាកាលបរិច្ឆេទទាំងនេះ បានបង្ហាញការមកកាន់កាប់ល្អាងស្ពានជាបន្តបន្ទាប់យ៉ាងយូរណាស់ ក៏ចាប់តាំងពី ៥០០០ ឆ្នាំមុន គ.ស. រហូតមកដល់សតវត្សទី ៩ គ.ស. ប្រកបដោយវប្បធម៌ដូចគ្នា ដោយគ្មានការប្រែប្រួលធំដុំឡើយ ។ គេមិនបានឃើញមានស្លាកស្នាមនៃការប្រើប្រាស់លោហធាតុទេ ព្រោះពេលនោះ វាស្របគ្នានឹងសម័យ ជ័យវរ្ម័នទី ២ ដែលបានមកកសាងលទ្ធិ ទេវ - រាជ នាឆ្នាំ ៨០២ នៅលើខ្នងភ្នំមហេន្ទ្របព៌ត នោះឯង ។

១.៤. វប្បធម៌សម្ភារៈឆ្លុះបញ្ចាំងអំពីទំនាក់ទំនងជាមួយពិភពក្រៅ

ទស្សនៈម៉ាក្ស - ឡេនីននិយម បានកំណត់ជានិច្ចកាលថា រាល់បាតុភូតនិងវត្ថុក្នុងលោកសត្យានុម័ត តែងមានទំនាក់ទំនង និងឥទ្ធិពលទៅវិញទៅមករវាងគ្នានិងគ្នា ។ ពិភពលោក មួយ ឬ អារ្យធម៌មួយដែលនៅដាច់តែឯង ពិតជារីកចំរើនតែមួយរយៈ ហើយអាចនឹងស្លាប់ទៅវិញផង ក៏សឹងមាន ។ ប្រវត្តិសិល្បៈនៅក្នុងកោះក្រែតមុនសម័យអារ្យធម៌ក្រិករីកចំរើនក្នុងសមុទ្រ មេឌីទែរ៉ាណេខាងកើតបានបង្ហាញភស្តុតាងស្រាប់ ។ សិល្បៈ មីសែន ទទួលឥទ្ធិពលអំពីក្រែត រួចហើយរីកចំរើនយ៉ាងឆាប់រហ័ស បន្ទាប់មកក្លាយសិល្បៈក្រែតទាំងមូល មុននិងរលត់ទៅវិញ ។

ឥទ្ធិពលនៃសិល្បៈពហុជាតិអាចបន្ថែមទម្ងន់ទៅលើទុនជាតិ នៃសិល្បៈមួយ ដើម្បីឈានទៅរករូបភាពជាតិដ៏សម្បូរបែបក្នុងវិស័យសិល្បៈ ។ វាជាការពិតណាស់ទៅហើយ បណ្ដាបច្ចេកទេស

---

(១២) ចន្ទ្រាឆ្នាំ ១០.៥០០ និង ១០០០ ព្រះត្រៃរួមភាគ

ស្ថាបត្យកម្មនៃសម័យមុនអង្គររុងរឿង ក៏បានទទួលជំរុយបច្ចេកទេសក្នុងសំណង់ថ្ម និងឥដ្ឋ នាសម័យមុនប្រវត្តិសាស្ត្រនៃអារ្យធម៌នគរភ្នំដែរ ។ ចណ្ដាគ្រឿងរតនប័យក៏បានទទួលបច្ចេកទេសខ្លះអំពីទំនាក់ទំនងរវាងប្រទេសឥណ្ឌូណេស៊ី ម៉ាឡេស៊ី ឥណ្ឌា និងពិភពក្រិកដែរ ។ ក្នុងវិស័យបដិមាសាស្ត្រ អាណាចក្រខ្មែរ ក៏បានទទួលប្រពៃណីធ្លាក់អំពីសិល្បៈក្រិកសម័យសិល្បករ លីស៊ីប " Lysippe " សិល្បៈដែលចេញអំពីពិភពខាងលិច ហើយនិងសិល្បៈឥណ្ឌាផែរទៀត ។[១៣]

នៅក្នុងប្រវត្តិសិល្បៈរបស់ខ្លួន ប្រទេសកម្ពុជាមិនបានបិទខ្ទប់នៅក្នុងពិភពលោកដាច់ដោយឡែកតែម្នាក់ឯងទេ ក៏ប៉ុន្តែតាំងពីសម័យបុរេប្រវត្តិនោះមកម្ល៉េះ ប្រជាជនកម្ពុជាមានទំនាក់ទំនងជាមួយជាតិសាសន៍ មន បណ្ដាប្រជាជន ក្នុងចង្កោមអារ្យធម៌អូស្ត្រូណេស៊ីត ហើយរហូតមកដល់សម័យមុនប្រវត្តិសាស្ត្រ វប្បធម៌សិល្បៈកម្ពុជា មានទំនាក់ទំនងជាមួយពិភពល្វើវ៉ាង ក្រិច អ៊ីរ៉ង់ " ល្ងរីស្តង់ " ឥណ្ឌា ចិន និងវៀតណាម ។ ក្នុងនាពេលយៈពហុវប្បធម៌អន្តរជាតិ កម្ពុជាបានតំរាញ់យកខ្លឹមវប្បធម៌ក្រៅស្រុក មកច្របាច់ជាមួយវប្បធម៌របស់អ្នកម្ចាស់ស្រុក សំរាប់ជំរុញនិម្មិតកម្មសិល្បៈដ៏ប្រពៃរបស់ខ្លួន ទាំងក្នុងវិស័យស្ថាបត្យកម្ម បដិមាសិល្បៈក៏ដូចជាវិស័យតុបតែងលំអដទៃទៀត ដូចជា រតនប័យ កុលាលភាជន៍ ស្ទិត និង តំឡាលើជញ្ជាំង " ប្រាសាទនាងខ្មៅ ស.វ.ទី ១០ " ។

១.៥. ព្រលឹងក្នុះបញ្ជាំងតាមស្នាដៃសិល្បៈ

អត្ថបទសិលាចារិកដែលចាស់ជាងគេ " ភាគទី ៣/៤ នៃសតវត្សទី ៥ ឬ ភាគខាងដើមនៃសតវត្សទី ៦ " បានប្រាប់អត្ថិភាពរបស់ប្រាង្គប្រាសាទទាំងឡាយដែលសព្វថ្ងៃបាត់បង់អស់ទៅហើយ រីឯសិលាចារិក អ្នកតាជំបងដែក រៀបរាប់អំពីការកសាងរូបសំណាក ។[១៤] ប្រវត្តិស្ថាបត្យកម្ម និងបដិមាសិល្បៈតាំងពីកាលកកើតឡើងរហូតដល់ភាគខាងចុងនៃសម័យអង្គរ ត្រូវបានគេសិក្សាតាមការវិវត្តន៍របស់វា ហើយនិងការប្រើប្រាស់សិលាចារឹកជាបង្អែក ។ បណ្ដាប្រាង្គប្រាសាទធំៗក្នុងក្រុមប្រាសាទអង្គរ តែងមាននាមដោយឡែកតាមគ្រាពកសាយោលទៅលើ អ្វីដែលប្រជាជនបានឃើញមានការស្តែងឡើង ជាកស្តុតាងដោយផែនដី ឬ ការនិយមហៅតៗគ្នាពីដូនតា ។ ប៉ុន្តែយើងអាចដឹងនាមពិតប្រាកដបាន តាមរយៈអត្ថបទរបស់សិលាចារឹកដែលកំណត់ទិសដៅច្បាស់លាស់ចំពោះតួប្រាសាទនិមួយៗ ។ ប្រាសាទព្រៃរូបមានឈ្មោះថា រាជេន្ទ្រាភទ្រេស្វរៈ ។ បន្ទាយ

---

១៣ - ពិសិដ្ឋ ពីតា : សាស្ត្រាចារ្យ - ប្រទេសកម្ពុជា ទំព័រ ៣២.៣៤

១៤ - សិលាចារឹកសម្រិត ៧ និងទំព័រ ស៊ីដេ . សាលាបារាំង ចុងបូព៌ា ៣៤-ទំព័រ ១ :

ស្រី កសាងឡើងសំរាប់ដំកល់សិវៈលិង្គឈ្មោះ ស្រីត្រិកុរ៉ន មហេស្វរៈ ប្រាសាទភ្នំបាខែងសំរាប់ដំកល់លិង្គឈ្មោះ ស្រីយសោធរេស្វរៈ ប្រាសាទបាយ័នសំរាប់ដំកល់រូបសំណាករបស់អាណាចក្រឈ្មោះថា ពុទ្ធ - ស្តេច ។ ល ។ ឧទាហរណ៍មួយទៀតពោះប្រាសាទនាងខ្មៅ នៅក្នុងស្រុកបាទិ ខេត្ត តាកែវ ។ ប្រាសាទនេះមិនមែនឈ្មោះថា នាងខ្មៅទេ ប៉ុន្តែប្រជាជនបានយករូបសំណាក នាងកាឡីបាក់បែក ទៅដាក់ទុកក្នុងទីនោះ ។ កាឡីប្រែមកថាខ្មៅ ។ ក្រោយមកអ្នកស្រុកក្នុបិបានហៅប្រាសាទនេះថា "នាងខ្មៅ" យ៉ាងនេះរហូតមក ។

អ្វីទៅដែលយើងកំណត់ថា ព្រលឹងដែលបង្កប់នៅពីក្រោយស្នាដៃសិល្បៈនោះ ?

ព្រលឹងជាពាក្យរបស់ខ្មែរ ត្រូវគ្នានិងពាក្យសំស្ក្រឹត ថាអាត្ម័ន ។ ក្នុងលទ្ធិព្រាហ្មណ៍និយម អាត្ម័នសំគាល់ឯកធាតុពិសេសដែលបែកចេញអំពីព្រហ្ម័ន ដើម្បីបង្កើតភាវៈឯទៀត ។ ក្នុងការបង្កើតនេះ អាត្ម័នបានទៅសណ្ឋិតក្នុងរូបកាយ មនុស្ស សត្វដែលកកើតឡើងអាស្រ័យដោយការផ្សំធាតុទាំង ៤ គឺ ទឹក ដី ភ្លើង ខ្យល់ ។ ចក្រនៃជីវិតបានបង្ហាញការវិវត្តន៍របស់ជីវភូ រីកធំរីនធំធាត់ ហើយក៏ត្រូវរលត់ទៅវិញ ។ រូបរាងកាយបានរលត់ទៅវិញក៏ពិតមែន ក៏ប៉ុន្តែព្រលឹងមិនស្លាប់ទេ ។ តាមន័យព្រលឹងខាងលើនេះ យើងសាកល្បងឆ្លុះបញ្ចាំងបណ្តាសញ្ញាណទាំងឡាយដូចខាងក្រោមនៅក្នុងស្នាដៃសិល្បៈរបស់ប្រជាជន កម្ពុជា ថាតើសញ្ញាណទាំងអស់នេះ វាជាព្រលឹងមែនដែរ ឬ អ្វី ?

១ - ប្រាជ្ញាញាណ

២ - ឧស្សាហ៍ព្យាយាមក្នុងពលកម្ម

៣ - និម្មិតកម្ម " សិល្បៈ "

៤ - ទេពកោសល្យ - កោសល្យ

៥ - អំណត់

៦ - ពោធាធិបតេយ្យ

៧ - ទំនាក់ទំនង

៨ - ការបង្រួបបង្រួម

៩ - វិទ្យាសាស្ត្រ - បច្ចេកទេស

រីពានប្រវត្តិសាស្ត្រទាំង ១៨ពេ " ១២០០ តាមឯកសារជប៉ុន " អាចឆ្លុះបញ្ចាំងបណ្តាសញ្ញាណ

ខាងលើបានដូចៗគ្នា ក៏ប៉ុន្តែយើងសូមលើកយកប្រាសាទអង្គរវត្ត និងបាយ័នដែលស្ថិត នៅក្នុងសម័យរុងរឿងដ៏កំពូលទាំងពីរមកពិចារណា អាស្រ័យដោយប្រាសាទទាំងពីរនេះដំណាងអោយគ្រប់គ្រាន់ស្ទើរ ឥតខ្ចោះ បណ្តាបទពិសោធន៍ - បច្ចេកទេស មនោគមវិជ្ជាសង្គម លោក ទស្សនសាសនា មនុស្សនិយម ហើយនិងសីលធម៌សង្គម ។

ស្ថាបត្យករ ម៉ាបនិក សិល្បករខ្មែរជំនាន់នោះបានកំណត់យក " ភ្នំមាស " ឬ " ភ្នំកណ្តាល " ថាជាលោកទស្សនរូបមួយសំរាប់ធ្វើជាគោលក្នុងការកសាងសំណង់ជាប្រវត្តិសាស្ត្រនេះ ។ សមាសធាតុទាំងអស់ក្នុងស្ថាបត្យកម្មរាប់តាំងពីសត្វឆ្មាំទ្វារ ផ្លូវចូល ផ្តែរទ្វារ ហៀន កំពូលប្រាសាទ គូទឹកនៅជុំវិញ ក៏សុទ្ធតែនិមិត្តរូបរបស់ទស្សនវិចារនៃមនុស្សនិយម និងជំនឿរបស់ ខ្មែរ ។ ប្រាសាទប្រែរូប - មេបុណ្យ - តាកែវ ដែលកសាងឡើងមុនប្រាសាទអង្គរវត្ត មានកំពូល ៥ ពិតប្រាកដណាស់ ។ ប្រាសាទអង្គរវត្ត ក៏រាប់បញ្ចូលទៅក្នុងក្រុមប្រាសាទកំពូល ៥ ដែរ ថ្វីត្បិតតែមានប្រាសាទតូចៗ ៤ ទៀតបានបាក់បែកទៅហើយ នៅតាមជ្រុងទាំង ៤ របស់ថែវទី ២ ។ ក៏ប៉ុន្តែកំពូលទាំង ៥ របស់អង្គរវត្ត ក៏មានអត្ថន័យកំណត់ជាក់ស្តែងនៅក្នុងលោកទស្សនៈរបស់ពុទ្ធនិយមដែរ ។ ទស្សនៈនេះបានប្រាប់ថា ភ្នំព្រះមេរុ គឺជាភ្នំមាស មានកំពូលចំនួន ៥ ហើយស្ថិតនៅចំកណ្តាលទ្វីបទាំង ៤ ដែលអណ្តែតនៅក្នុងមហាសមុទ្រទី ៧ ខាងក្រៅ ខណ្ឌដោយជញ្ជាំង ចក្រវាឡដ៏ខ្ពស់ ។ ទ្វីបទាំង ៤ នោះគឺ : ទ្វីបខាងត្បូងឈ្មោះថា ជម្ពូទ្វីប ។ ទ្វីបខាងលិចឈ្មោះថា អបរគោយាន ។ ទ្វីបខាងជើងឈ្មោះថា ឧត្តរកុរុ ។ ទ្វីបខាងកើត ឈ្មោះថាបុព្វវិទេហៈ ។ ចំពោះលោកទស្សនៈព្រាហ្មណ៍និយមវិញ អ្នកប្រាជ្ញក៏បានសំដៅទៅលើតារាភពទាំង ៩ ដែរ ។ តែបើយើងពិនិត្យទៅលើបណ្តាតារាភព ដែលស្ថិតនៅក្នុងប្រព័ន្ធរបស់ព្រះអាទិត្យដែលជាពិភពតថៈនៅក្នុងជីវិតបច្ចុប្បន្ននេះ នោះក៏យើងឃើញថា តារាភពទាំងឡាយនោះមានចំនួន ៩ ពិតប្រាកដណាស់ : ទី ១ ផ្កាយព្រះពុធ " មាគុរ " ទី ២ ផ្កាយព្រះសុក្រ " វេនុស " ទី ៣ ផែនដី " ទែរ " ទី ៤ ផ្កាយព្រះអង្គារ " ម៉ារស " ទី ៥ ផ្កាយព្រះហស្បតិ៍ " ស៊ុយពីទែរ " ទី ៦ ផ្កាយព្រះសៅរ៍ " សាទួន " ទី ៧ ផ្កាយអ៊ូរ៉ានុស " អ៊ុយរ៉ានុស " ទី ៨ ផ្កាយណិបទូន " ណិបទូន " និង ទី ៩ ផ្កាយព្លុយតុង " ព្លុយតុង " ។

បើផ្អែកទៅលើការសិក្សាខាងតារាវិទ្យារបស់គ្រូហោរាសាស្ត្ររបស់ខ្មែរយើង ១ ក៏សង្កេតឃើញថា មានតារាភព ៩ ដែរ ។ តារាភពចំនួន ៧ ជាតារាភពពិតដូចជា ផ្កាយព្រះអាទិត្យ ព្រះចន្ទ

ព្រះអង្គារ ព្រះពុធ ព្រះព្រហស្បតិ៍ ព្រះសុក្រ ហើយនិងព្រះសៅរ៍ ។ ហើយតារាគព ២ ទៀត គេអោយឈ្មោះថា តារាគព មិនត្រឹមត្រូវៈ តារានោះគឺ ផ្កាយកេតុ " ពន្លឺព្រោងព្រាយ ឬ លួ " ហើយ និងផ្កាយឈ្មោះ រាហូ ។ យោលតាមការសិក្សាខាងលើបុព្វបុរសខ្មែរយើងមិនគ្រាន់តែចង់បង្ហាញអ្វីដែលជាតថៈក្នុងលោកសម្ភារៈតែប៉ុណ្ណោះទេ ថែមទាំងបង្ហាញអ្វីដែលជាជំនឿមនោះផងទៀត នៅពីក្រោយស្នាដៃសិល្បៈរបស់គាត់ ។ ប្រសិនបើទស្សនិកជនឈរនៅចំខ្សែបន្ទាត់មេឡ្បាន័រ ហើយមើលពីទិសខាងលិចទៅកាន់ទ្រង់ទ្រាយរូបរបស់ប្រាសាទអង្គរ នោះគេនិងឃើញថា មានកំពូល ៥ ដដែលដោយមិនចាំបាច់ទៅឈរមើលអំពីជ្រុងម្ខាងនោះឡើយ ។ តាំងពីផ្លូវចូលធំឆ្លងតួខាងលិច យើងក៏អាចឃើញគោបុរៈនៃកំផែងក្រៅ ចង្អុលប្រាប់ទ្រង់ទ្រាយរូបរបស់អង្គរវត្តនោះរួចស្រេចទៅហើយដែរ ។ ដូចនេះមុននិងទៅដល់ជាន់ទី ៣ យើងអាចយល់បានពីរដង្សរួចស្រេចទៅហើយថា អង្គរវត្ត គឺជាប្រាសាទមានកំពូល ៥ ផ្អែកតាមទស្សនៈរូបនាសម័យកាលនោះ ។

បតិចោទសួរថា ប្រសិនបើគេមើលចំពីមុខ "ដោយមិនគិតប្រាសាទដាក់បែកនៅតាមជ្រុង" គេឃើញតែកំពូល ៣ បើគេទៅឈរមើលអំពីជ្រុងក្បែរស្រះទឹក អមផ្លូវចូលធំ នោះគេនិងឃើញកំពូល ៥ ។ តើហេតុដូចម្តេចក៏យ៉ាងដូច្នេះ ?

ចំពោះ លោកទស្សនៈចាស់របស់អាស៊ីបូព៌ាខាងត្បូង និងអាស៊ីអាគ្នេយ៍ជំនាន់បុរាណ កំពូល ទាំង ៥ គឺនិមិត្តរូបភ្នំព្រះសុមេរុរាជដែលមានកំពូល ៥ ឬ ភ្នំសុមេរុរាជស្ថិតនៅចំកណ្តាលនៃទ្វីបទាំងបួន ខណ្ឌដោយមហាសមុទ្រទាំងប្រាំពីរ ។ កំផែងក្រៅរបស់ប្រាសាទជានិមិត្តរូបជញ្ជាំងភ្នំដ៏ខ្ពស់ ដែលខណ្ឌសមុទ្រខាងក្រៅ ។

បើឈរលើវិទ្យាសាស្ត្រជាក់ស្តែង ដែលជាឫទ្ធិមូលដ្ឋាននៃរាល់សំណង់នោះ កំពូលទាំង ៥ គឺសាង សង់ឡើងតាមការកំណត់យកប្រាសាទចំកណ្តាលជាចំណុចជួបគ្នានៃខ្សែអង្កត់ទ្រូង ឯកំពូល ៤ ទៀត កសាងនៅតាមមុំកែងទាំង ៤ របស់ថ្នៃការេមួយ ។ តាមរបៀបនេះបើគេឈរមើលចំពីមុខនោះគេឃើញកំពូលត្រឹមតែ ៣ ប៉ុណ្ណោះ ដោយកំពូលពីរតាមជ្រុងខាងក្រោយត្រូវបាំងនិងកំពូលជ្រុងទាំងពីរខាងមុខ ។ប្រសិនបើគេឈរអោយខុសតែអំពីខ្សែបន្ទាត់មេឡ្បាន័រនោះ គេនិងឃើញកំពូល ៥ ។ ត្រង់ចំណុចនេះ ស្ថាបត្យករ និង ឋាបនិក បានគោរពយ៉ាងម៉ឺងម៉ាត់ច្បាប់ទស្សនវិស័យ (ចក្ខុវិស័យ)នៃសំណង់ ពោលគឺ ច្បាប់សមាមាត្រ និង សមតា ។ កំពូល ៣ ក៏អាចជានិមិត្តរូបនៃទស្សនៈមួយដែររបស់

រូបថតសហការរបស់ ប.ឡូប៊ិនៈ ប្រាសាទអង្គរវត្ត_មើលពីអាកាស_កសាងក្នុងស.វទី ១២
Photo cooperee de រូបនេះបង្ហាញអោយឃើញកំពូលទាំង ៥ របស់ប្រាសាទ
Bill Lobban ជាន់ទី៣ ហើយនិងកំពូលទាំង៥ របស់ជាន់ទី២ និងជាន់ទី ៣

សម័យកាល ។ កំពូល ៣ ទំនងជាតំណាងជាតិសាសន៍ មនោគមវិជ្ជា និង រដ្ឋ ។

យើងសាកល្បងវិភាគកំពូល ៣ របស់បណ្តាប្រាសាទដែលស្ថាបត្យករ - ជាងចម្លាក់បាន កសាងឡើងមុនសម័យអង្គរវត្ត : ឧទាហរណ៍ ប្រាសាទភ្នំក្រោម ភ្នំបូក ។ តាមទស្សនៈរបស់ខ្មែរយើង ជំនាន់នោះ គេបានអោយតម្លៃទៅលើ លទ្ធិត្រីមូរតិ គឺ ជំនឿ សិវៈ វិស្ណុ និង ព្រហ្ម ។ បើសិនជាយើងគិត ទៅលើតម្លៃបែបពុទ្ធនិយមវិញ ត្រីមូរតិ គឺ មានន័យស្មើនិង លោកគេស្វរៈ ប្រាជ្ញាបារមិតា ហើយនិង តួអង្គព្រះពុទ្ធនេះឯង ។ រីឯទស្សនៈបែបវេទនិយមវិញ ក៏យើង ឃើញមានសញ្ញាណធំ ៣ សំខាន់នៅក្នុង តម្លៃពិតរបស់គម្ពីរ ឫគវេដា " ១ " គម្ពីរ យជុរវេដា " ២ " ហើយនិងគម្ពីរសាមាវេដា " ៣ " ដែរ ។ គម្ពីរ ទី ១ មានតម្លៃស្មើនិងភ្លើង គឺសំដៅ យកផឹ ។ គម្ពីរ ទី ២ មានតម្លៃស្មើនិងខ្យល់ គឺសំដៅយក ស្រទាប់ខ្យល់ ។ ឯគម្ពីរទី ៣ មានតម្លៃ ស្មើនិងព្រះអាទិត្យ គឺសំដៅយកមេឃ ។ បើយើងពិនិត្យលើពុទ្ធ និយមម្តងវិញ ក៏យើងឃើញ មានតម្លៃ គម្ពីរត្រៃបិដក ដែលជាគម្ពីរធំ សំដៅលើខ្លឹមសារ ៣ របស់ព្រះវិន័យ ព្រះសូត្រ ហើយ និងព្រះអភិធម្ម យ៉ាងដូច្នេះដែរ ។ យើងអាចនិយាយរបៀបនេះបាន ក៏អាស្រ័យដោយក្នុងរយៈកាលប្រវត្តិសាស្ត្រ ជាក់ស្តែងរបស់ប្រទេសជាតិ ដែលក្នុងរជ្ជកាលណា មួយរបស់អ្នកដឹកនាំរដ្ឋ ពុទ្ធសាសនា ព្រហ្មញ្ញសាសនា ហើយនិងជំនឿរបស់ប្រជាជនតែងមានជីវិត រស់នៅទន្ទឹមគ្នាជានិច្ច ។

បើយើងឈរលើទស្សនៈមនុស្ស នោះយើងអាចបកស្រាយបានពីរបែបបន្ថែមទៀត អាស្រ័យដោយប្រជាជនខ្មែរជា " មនុស្សនិយម " ពុំងប់ទៅក្នុងមនោគតិ ។ កំពូល ៥ ទំនងជាតំណាង អោយបាតដៃពលករ ដែលបញ្ចេញកំលាំងពលកម្មទាំងប្រាជ្ញា ទាំងបាតុពលកម្ម ដើម្បីបង្កើតបាន ជាសំណង់ប្រាសាទដ៏ល្អឆើត នេះ ។ ប្រជាជនជាអ្នកបង្កើតប្រវត្តិសាស្ត្រ ។[១៥]

ការបកស្រាយមួយបែបទៀត គឺ សង្កត់ទៅលើសញ្ញាណនៃព្រលឹងរបស់ប្រជាជនខ្មែរ ដែល បង្កប់នៅពីក្រោយស្នាដៃសិល្បៈរបស់ខ្លួន : នោះគឺជា និមិត្តរូបនៃ ប្រាជ្ញាញាណ - ព្យាយាមក្នុងពល កម្ម - អំណត់ - ទេពកោសល្យ និង និម្មិតកម្ម " សិល្បៈ " ។

នៅក្នុងមណ្ឌលស្នាដៃសិល្បៈដទៃទៀត យើងឃើញលេចឡើងនូវសញ្ញាណព្រលឹងដទៃទៀត ដូចជាការរាប់អាន និងការប្រែប្រួលក្នុងសង្គម តាមរយៈរូបសំណាក ហិបរៈ ប្រាង្គប្រាសាទ ជាដើម ។ល។

---

[១៥] សូមអានភាគខាងក្រោយនៃស្នាដៃនេះ

រូបថត ប.ឡូបិន : Photo.B.Lobban

សិល្បៈសម័យព្រៃក្មេង – ចុងស.វ.ទី ៧ យកមកពីប្រាសាទអណ្តែត " កំពង់ធំ " ។ បដិមាសិល្បៈដែលរក្សាបាននូវកេរ្តិ៍សិល្បៈខ្ពស់ក្នុងពេលដែលប្រទេសកំពុងមានវិបត្តិនយោបាយ និងគ្រោះថ្នាក់ធម្មជាតិ ។

តើប្រាសាទបាយ័នជានិមិត្តរូបអ្វីដែរ ក្នុងសង្គមខ្មែរ ទាំងក្នុងសម័យនោះ និងក្នុងសម័យបច្ចុប្បន្ន ? យើងអាចនិយាយបានដោយឥតសង្ស័យថា ប្រាសាទបាយ័ន គឺនិមិត្តរូបនៃ " មនុស្សនិយម " របស់ខ្មែរ ។

II . និន្នាការសិល្បៈខ្មែរ

២.១. វិស័យបដិមាសិល្បៈ : ភាគខាងដើមនៃសម័យនគរភ្នំ ប្រជាជនចេះលាយលោហធាតុសំរាប់ប្រើ ប្រាស់ក្នុងវិស័យសិល្បៈ ក៏ដូចក្នុងការបំរើជីវភាពប្រចាំថ្ងៃដែរ ។ សិល្បករចេះធ្វើចម្លាក់លើឈើ ។ ភាគខាងចុងនៃសម័យនគរភ្នំ បដិមាសិល្បៈធ្វើអំពីថ្មក៏ចាប់លេចរូបរាងឡើង ។ រាល់ ស្នាដៃសិល្បៈ បំរើខ្លឹមសារសាសនាពីរធំ : ពុទ្ធសាសនា និងព្រហ្មញ្ញសាសនា ។

២.១.១. សម័យចិនឡា " ចុងសតវត្សទី ៧ " : អាណាចក្រកម្ពុជា ស្ថិតនៅក្នុងស្ថានភាពពាក់កណ្តាល អាណាធិបតេយ្យ ។ ស្ថានភាព ស្រុកទេសបែបនេះ ជាមូលហេតុនាំអោយសិល្បៈស្រុតចុះយ៉ាងលឿនតែម្តង ។ សកម្មភាពឆ្នៃប្រឌិត រលត់រស្មី ។ ស្នាដៃសិល្បៈស្ថិតនៅលើការចម្លងតាមគំរូចាស់ៗ ប្រកបដោយ ការល្ងង់ខ្លៅ ។ អ្នកធ្វើការងារក្នុងវិស័យបដិមាសិល្បៈ មិនបានស្គាល់បច្ចេកទេស ហើយនាំអោយ មានការគប់ប្រមល់មុជមិនជ្រៅ ទៅមិនឆ្ងាយ ...

ក៏ប៉ុន្តែ ក្តីអស់សង្ឃឹមលើវិស័យនេះ មិនបានរលត់អស់ទាំងស្រុងនៅលើអាណាចក្រកម្ពុជាទេ មជ្ឈមណ្ឌលសិល្បៈខ្លះនៃអតីតចិនឡា ក៏បានរក្សាទុកព្រលឹងសិល្បៈ ភាពរស់រវើកក្នុងការឆ្នៃប្រឌិត និងបានផលិតស្នាដៃពិត ប្រកបដោយតម្លៃសាកលរបស់ខ្លួន : រូបសំណាក " ហរិហរៈ " សម័យប្រាសាទអណ្តែត ។

២.១.២. សម័យកូលែន " សតវត្សទី ៩ " : សម័យនេះកើតឡើងស្របគ្នាជាមួយនិងការមកដល់នៃជ័យវរ្ម័នទី ២ ។ ស្ថានភាពប្រទេសជាតិមិនទាន់មានស្ថេរភាពនៅឡើយ ក្នុងរណ្តាទសវត្សខាងដើម ។ ការខិតខំប្រឹងប្រែង ទាំងស្ថានសេដ្ឋកិច្ច ទាំងប្រមូលកម្លាំង

រូបថតសហការរបស់ ប.ឡូបិន: ប្រាសាទបាយ័ន - មើលពីអាកាស - ប្រាសាទកសាងឡើងក្នុងឆ្នាំ ១២០០ គ.ស.។

Photo coopérée de
Bell Lobban

រូប ថត ប.ឡុបិន
Photo B.Lpbban

ពុទ្ធរូបដែលបញ្ជាក់បានអំពីការហូរចូលរបស់ពុទ្ធសាសនាមកក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ។ បដិមាសិល្បៈនេះបង្ហាញអោយឃើញនិន្នាការខ្លះដែលភ្ជាប់ទៅនឹងសិល្បៈរបស់ឥណ្ឌា ក្នុងសម័យជិតកាលគ្នា ។ សិល្បៈចុងស.វ.ទី ៦ ។

និងការប្រកាសឯករាជ្យជាតិ ហើយនិងការបង្កើតអ្វីដែលថ្មី ដោយឈរលើមូលដ្ឋានចាស់ ជាការងារធំបំផុត ។

សិល្បៈរចនាស្ថាបត្យកម្មថ្មី បាញ់មុខព្រួញទៅរកភាពធ្ងន់ ក៏ប៉ុន្តែគេបានសង្កេតឃើញមានចម្លាក់និយមខ្លះដែរ តែតិចតួចណាស់ ។ សិល្បៈរចនាស្ថាបត្យកម្មតាមគំរូនេះបានសាយភាយរហូតមកដល់សម័យរលួសនាចុងសតវត្សទី ៨ ។ សម័យគូលែននេះជាសម័យប្រើប្រាស់វប្បធម៌ប្រទេសក្រៅ គួបផ្សំជាមួយនូវសិល្បៈជាតិដើម្បីបង្កើតទំរង់ សិល្បៈជាតិមួយ ។ អ្វីដែលជាការច្នៃប្រឌិតថ្មី បានផុសឡើងនៅចុងសម័យនេះ ហើយនិន្នាការជំរុះចោល ឥទ្ធិពលសិល្បៈបរទេស ក៏លេចរូបរាងឡើង ។

២.១.៣. សម័យកកើតទីក្រុងអង្គរ : សម័យនេះត្រូវបានគេចាត់ទុកថាជា ជោគជ័យនៃនិន្នាការទៅរកអ្វីដែលហ្នឹងថ្កល់ : សិល្បករចូលចិត្តឆ្លាក់រូបធំៗច្រើនជាងទំរង់ជីវិតចលនា ។ បដិមាសិល្បៈមានទ្រង់ទ្រាយធំៗ ដោយសិល្បករពុំបានផ្តល់អ្វីដែលជាជីវិតនៅក្នុងរូបសំណាករបស់ខ្លួន គេខិតខំធ្វើយ៉ាងណាអោយរូបបដិមាមានទម្ងន់ខាងភាពក្រអាញច្រើនជាងការធ្វើអោយមានសរីរវិទ្យានសាស្ត្ររបស់មនុស្ស ។

រីឯចរិយាសម្បត្តិ ខាងវិស័យអប់រំសង្កត់លើមនោគមវិជ្ជានៃលទ្ធិ ទេវ - រាជ ។ ប៉ុន្តែយើងអាចកំណត់បានថាសម័យនេះ ជាងចម្លាក់ សិល្បករ ខិតខំពង្រីកសំណង់របស់ ខ្លួនអោយមានកិរិតលើសសម័យមុន ហើយ អោយតម្លៃទៅលើសិល្បៈស្ថាបត្យកម្ម ដែលបំរើប្រយោជន៍មនុស្សជាក់ស្តែង [១៣] ។

២.១.៤. សម័យកោះកែរ " សតវត្សទី ១០ " : សម័យនេះ ជាសម័យបន្តនិន្នាការពិសិដ្ឋ ។ រូបបដិមានៅតែមានទ្រង់ទ្រាយធំៗ ចូលចិត្តតុបតែងលំអដោយគ្រឿងអលង្ការ ក៏ប៉ុន្តែគេសង្កេតឃើញសិល្បៈករបង្ហាញចំណង់ថ្មីមួយ ដែលពុំទាន់ដែលមាននៅក្នុងបដិមាសិល្បៈនៅឡើយ : ចំណង់ថ្មីនោះ គឺចលនា ។ សិល្បៈចលៈនេះ គឺពិសេសបំផុតនៅក្នុងបដិមាសិល្បៈរបស់ខ្មែរ : ចំបាប់ពាលី និង សុគ្រីព គ្រុឌ គូអង្គពីរចំបាប់គ្នា... ភាគខាងចុងនៃសតវត្សទី ១០ នេះ គេសង្កេត ឃើញមានការវិលត្រឡប់ទៅរករូបបន្ថចាស់ៗមកអនុវត្តនៅក្នុងសិល្បៈវិញ ។ គេបានខ្ចីរូបបន្ថសតវត្សទី ៧ ទី ៨

---

១៣ គេបានរកឃើញរូបសំណាកមួយនៅប្រាសាទក្ដុជារែង : គឺថែម : ដើម្បីសម្រេចសង្ឃរោយកាន់តែច្បាស់

រូបថត ប.ឡូបិន :
Photo .B.Lobban

ហរិហរៈ ប្រាសាទអណ្តែត រចនាបថព្រៃក្មេង ។ បដិមាសិល្បៈដែលអាច ចាត់ទុកក្នុងភិរតសិល្បៈខ្ពស់ នៃសាកលលោក ក្នុងវិស័យចម្លាក់ ។

រូបថត ប.ឡូបិន : បដិមាសិល្បៈសម័យបាខែង - ចុងស.វទី៩ - បដិមាសង្កត់ធ្ងន់លើទំហំធំ ។
Photo . B . Lobban ខោ ឬ សំពត់ បង្ហាញអោយឃើញការនិយមសំពត់ទាប់ផ្ចិត ។

និងសមាសធាតុសិល្បៈ របស់អ្នកស្រុកកោះថ្លា : ប្រាសាទបន្ទាយស្រី ដែលគេសាង នៅក្នុងទីក្រុងឈ្មោះ ឥស្វរបុរៈ។

២.១.៥. សម័យបាពួន " សតវត្សទី ១១ " : សម័យនេះបានបន្តបន្ទាយស្រី ។ ក៏ប៉ុន្តែ ក្នុងបដិមាសិល្បៈ សកម្មភាពច្នៃប្រឌិតរបស់សិល្បករ បានជាញ់មុខញ្ញាញទៅកាន់ ការស្រាវជ្រាវរកសោភ័ណភាពហើយនិងភាពទ្រទ្រង់ពិសេសទៅលើតួអង្គស្ត្រីគេ។ គេតែងសង្កេតឃើញសិល្បករខ្មែរ តែងពុំសូវគិតដល់ ការធ្លាក់ជើងរបស់តួអង្គទេ ច្រើនតែយកចិត្តទុកដាក់ទៅលើតែ រង្វង់មុខ ហើយនិងដៃ ប៉ុន្តែនៅសម័យបាពួននេះ យើងឃើញមានការចាប់ភ្នែកច្រើនទៅលើការធ្លាក់ជើងរបស់រូបសំណាក ។

២.១.៦. សម័យអង្គរវត្ត " សតវត្សទី ១២ " : បដិមាសិល្បៈ អោយតម្លៃទៅលើការតុបតែង ច្រើនជាងធម្មជាតិនិយម ហើយវិលត្រឡប់មករកភាពធ្ងន់ "គ្មានចលនា" ។ សិល្បករ ចូលចិត្តលំអរូបបដិមាដោយអលង្ការ និងក្បាំងសក់ ដោយក្បាច់យ៉ាងប៉ិនប្រសប់ ។ ស្នាដៃសិល្បៈឆ្លុះបញ្ចាំងអោយឃើញគុណភាព ហើយនិងនិន្នាការរបស់បដិមាសិល្បៈ នៃរចនាបថ អង្គរវត្ត : រូបមើលធំពីមុខ ហើយធ្ងន់ បន្ថយទំហំរូប ប៉ិនប្រសប់ក្នុងការ ឆ្លាក់ ។

២.១.៧. សម័យបាយ័ន " សតវត្សទី ១៣ " : សម័យនេះប្រាប់ការប្រែប្រួលថ្មីមួយទាំង ស្រុង ។ ស្ថិតនៅក្នុងទស្សនៈពុទ្ធសាសនា បដិមាសិល្បៈគ្មានគ្រឿងតុបតែងអំលទេ ហើយសង្កត់ធ្ងន់លើសម្ផស្សមុខ ដោយបិទភ្នែក និង បបូរមាត់ញញឹម ហើយនិងកាយ វិការ ។ សិល្បៈសម័យជ័យវរ្ម័នទី ៧ ឆ្លុះបញ្ចាំងអោយឃើញនិន្នាការថ្មីមួយទៀត គឺការ ស្រាវជ្រាវទំរង់មុខពិត ។ បដិមាសិល្បៈ ធ្វើឡើងមិនធំពេកទេ ហើយរូបភាពត្រូវ បានគេឆ្លាក់អោយស្ថិតនៅក្នុងគោលបំណងផ្សេងៗ ។ ធន្មះនេះបាននាំអោយទៅ រកការស្រាវជ្រាវសត្វភាពខាងសារីរវិទ្យានភាព ដែលសិល្បករខ្មែរ មិនធ្លាប់បាន អនុវត្តតាំងពីយូរយារណាស់មកហើយ ។

២.១.៨. ក្នុងសម័យសតវត្សទី ១៣ : និន្នាការសិល្បៈថ្មីមួយទៀតបានកើតឡើង ហើយបាន ផ្លាស់ប្តូរសិល្បារម្មណ៍សាស្ត្រ របស់សិល្បៈសម័យជ័យវរ្ម័នទី ៧ អោយទៅរកសំណង់

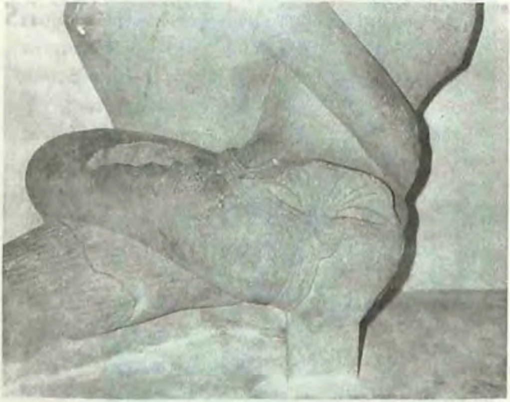

រូបថត ប.ឡុបិន
Photo . B Lobban

ចម្លាក់សម័យកោះកែរពាក់កណ្ដាលស.វ.ទី ១០ សម័យនេះសិល្បករខិតខំរកការពារចលនាក្នុងបដិមាសិល្បៈដែលពុំទាន់ដែលមានក្នុងសម័យមុន ។ សម័យនេះសិល្បករបន្តអោយតម្លៃទៅលើភាព ស្តីបស្តែក្នុងចម្លាក់របស់ខ្លួន ។

រូបថត ប.ឡូបិន
Photo B.Lobban

សិល្បៈសម័យកោះកេរ – ពាក់កណ្ដាល ស.វ.ទី ១០ ។ ក្នុងបដិមាសិល្បៈនេះសិល្បករបង្ហាញការច្នៃប្រឌិត ដើម្បីធ្វើអោយស្នាដៃមានទៅរកការមានចលនាផ្ទុយគ្នានឹង សិល្បៈសម័យមុនៗ ។

រូបថត ប.ឡូប៊ិន
Photo. B. Lobban

សិល្បៈសម័យបន្ទាយស្រី ស.វ.ទី ១០ ។ នេះជាព្រះកេស ព្រះសិរៈដែល បង្ហាញអោយឃើញ ការយកចិត្តទុកដាក់ទៅលើសំរស់ផ្ទៃមុខ ដែលបន្ត អំពីសម័យ បាពួន ។

រូបថត ប.ឡូប៊ិន
Photo . B . Lobban

សិល្បៈសម័យបាពួន ស.វ.ទី ១១ ․ បដិមាសិល្បៈខាងស្មិតលោហធាតុ ធ្វើជារូបធំៗ ឡើងដល់កំរិតខ្ពស់បំផុត ។ នេះជារូបវិស្ណុសាងអំពីសំរិទ្ធ ហើយនិងស្នាកស្នាមបង្ហាញអោយដឹងថា បដិមានេះលំអដោយត្បូងកែវ តម្លៃ ។

កសាងឡើងអំពី គ្រឿងឈើ ដែលអាចលើកល្វែងធំៗបានងាយស្រួលក្នុងការទទួលព្យុះសាសនិកជាច្រើន ហើយនិងសង្កត់ធ្ងន់ទៅលើចម្លាក់លើឈើ ដោយលាបថ្នាំ និង ទិពាភាស លើស្នាដៃសិល្បៈរបស់ខ្លួន ។ គ្យាប់ធនាខ្លះក៏មានទ្រង់ទ្រាយប្លែក អំពីសម័យចម្លាក់លើថ្ម នាសតវត្សមុនៗ ។

២.២. វិស័យស្ថាបត្យកម្ម :

ជាពិសេសក្នុងសិល្បៈសម័យមុនអង្គរុងរឿង ឬ ក៏មានខ្លះដែរ " តិចតួច " ក្នុងសម័យអង្គរ ចាប់តាំងពីរាជធានីបាយជាខែងទៅ គេច្រើនយកទីតាំងភ្នំធ្វើជាទីក្រុង ហើយនិងបានកសាងប្រាសាទ នៅលើខ្នងភ្នំនោះទៀតផង ។ ក្រោយមក ដោយសារកម្ពុជាតិឈប់អំណោយផលដល់ការធ្វើសេដ្ឋកិច្ច ហើយនិងការពិបាកក្នុងការរកទឹកសំរាប់ធ្វើកសិកម្ម " ទីខ្ពស់ " ដែលជាមូលហេតុនាំអោយមានការពិបាកក្នុងជីវភាពរបស់ប្រជាជន ប្រជាជនខ្មែរក៏បានសំរេចចិត្តនាំគ្នាមកតាំងទីនៅលើវាលរាបវិញ ងាយស្រួលក្នុងការធ្វើប្រព័ន្ធប្រឡាយទឹក សំរាប់បំរើសេដ្ឋកិច្ចសង្គម និងការរស់នៅ ក៏ប៉ុន្តែថាបានបន្តសាងសង់ប្រាសាទ អោយមានសណ្ឋានជាប្រាសាទ - ភ្នំ ជាជំនួសអោយភ្នំធម្មជាតិ ដែលគេសន្និដ្ឋានថា ជាទីពិសិដ្ឋ សំរាប់ការស្វែងរកគុណធម៌ផ្សេងៗ របស់ពួកតាបស ឬសី ។ ក្រៅអំពីសេចក្តីសន្និដ្ឋានថា ភ្នំជាទីពិសិដ្ឋ ប្រជាជនខ្មែរចាត់ទុកថា ភ្នំ គឺជាប្រភពសំរាប់ពហុផលភាព ។ គំនិតនេះ គឺជាគំនិតសាកលទៅហើយ ។ លោក ប្រ្វង់ប្បាត៍ បាននិយាយរឿងភ្នំនេះនៅក្នុងជំនឿរបស់ ប្រជាជនមេសូប៉ូតាមីថា " ក្នុងប្រទេសមេសូប៉ូតាមីអតីតកាល ភ្នំគឺជាទីតាំងប្រមូលផ្តុំមហាព្រះសក្តានុពលអស្ចារ្យរបស់ព្រះធរណី ហើយនិងរាល់ជីវិតធម្មជាតិ ។ បើគេពិនិត្យទៅលើរូបអាទិទេព ដែលសាងអំពីដីដុត ប្រមាណ ២០០០ ឆ្នាំមុន គ.ស. នោះគេនឹងឃើញថា អាទិទេពនោះ គឺតំណាងអោយបញ្ចាក់ថាមអាទិទេព តំណាងអោយព្រះធរណី ។ ខ្លួនអាទិទេពនោះងើបផុតអំពីភ្នំ ហើយក្បាលតាវល្លិដុះលូតលាស់តាមចង្កេះភ្នំ ហើយនិងដុះចេញអំពីព្រះហស្តអាទិទេពនោះ ។ សត្វពពែស៊ីស្លឹករុក្ខាទាំងឡាយនោះ រឺងទឹកដែលចាំបាច់សំរាប់ជីវិតមនុស្សលោកនោះ គឺតំណាងដោយអាទិទេពពីរអង្គ ចេញអំពីចង្កេះអាទិទេពធំនោះឯង ។ ដោយសារអាទិទេពទាំងអស់នោះស្ថិតនៅក្រោមទ្រង់ទ្រាយរបស់ជីវិតធម្មជាតិនោះ មនុស្សបានគិតថា អាទិទេពទាំងនោះគ្មានសមត្ថភាពទេក្នុងរដូវក្តៅ ពីព្រោះរដូវក្តៅជាបញ្ហាយការចម្លែកញ្ញាព្រៃព្រឹក្សានៅក្នុងប្រទេសមេសូប៉ូតាមីអស់អេីង ហើយនិងអាចធ្វើ

រូបថត ប.ឡូបិន
Photo. B . Lobban

សិល្បៈសម័យអង្គរវត្ត -ស.វ. ទី ១២ ។ បដិមាសិល្បៈបង្ហាញអោយឃើញនិន្នាការ ទៅរកការតុបតែងលំអដោយអលង្ការយ៉ាងច្រើន ប្រហាក់ ប្រហែលគ្នានិងសម័យកោះកេរ ។

រូបថត ប. ឡូបិន   រូបសំណាករបស់ជ័យវរ្ម័នទី ៧ - ក្សត្រធុង
Photo .B . Lobban   ក្រោយនៃសម័យកសាងសំណង់អំពីថ្ម ។

រូបថត ប.ឡូបិន
Photo .B . Lobban

ចម្លាក់មើលអំពីមុខរបស់ក្សត្រជ័យវរ្ម័នទី ៧ -ដែលជាអ្នកដឹកនាំកសាង សម័យអង្គររុងរឿង ចុង ក្រោយបង្អស់នៃប្រវត្តិសិល្បៈសំណង់ធំៗអំពីថ្ម ។

អោយមនុស្ស និងសត្វស្លាប់ផងដែរ ។ ទេវកថាបានសង្កត់ធ្ងន់ទៀតថា អាទិទេព " ស្លាប់ " ឬ ត្រូវបានគេឃុំទុកនៅក្នុងភ្នំ ។ អាទិទេពបានចេញមកអំពីភ្នំនៅរដូវឆ្នាំថ្មី កាលណាធម្មជាតិបានរស់រានមានជីវិតឡើងវិញ " ។ ដូច្នេះរឿងទេវកថាដែលកើតមាននៅមេសូប៉ូតាមី គឺមានភាពប្រហាក់ប្រហែលគ្នាទៅនឹង សិវៈ និងនាង ឧមា៉ា នៅក្នុងរឿងទេវកថារបស់ប្រទេសកម្ពុជាយើងក្នុងសម័យមុនអង្គរ និងអង្គររុងរឿង ។ សិវៈលិង្គ គឺតំណាងអោយអានុភាពដែលមានជីជាតិរបស់សិវៈ " និមិត្តរូបពហុផលភាព " ។ ដីតំណាងដោយនាងឧមា៉ា ។ សិវៈក៏ តំណាងអោយទឹកដែរ ។ ដូច្នេះទឹកបូកនិងដីកើតចេញឡើងនូវភោគផលធម្មជាតិ ។ យើងលើកឡើងអំពីនិន្នាការរួមមួយលើវិស័យស្ថាបត្យកម្មតាមរយៈរចនាបថ ពុំមែនផ្អែកលើប្រាសាទនិមួយៗនៅក្នុងរចនាបថនោះទេ ។ យើងធ្វើការសិក្សាយ៉ាងដូច្នេះ ដើម្បីមើលអោយឃើញអ្វីដែលជាសកម្មភាពច្នៃប្រឌិតក្នុងសិល្បៈ ហើយនិងបំផុសអោយឃើញ អ្វីដែលមិនត្រង់ដែលៗ ។ តាំងតាំងពីរចនាបថភ្នំដា " សតវត្សទី ៦ " មកទល់រចនាបថព្រះគោ " ៨៧៥ - ៨៩៣ " គឺប្រហែល ៤០០ ឆ្នាំ ការសិក្សាសាកល្បង ក្នុងនិន្នាការ បង្កើនកំពស់ខឿនប្រាសាទ ទាំងក្នុងខឿនប្រាសាទធំ និង ប្រាសាទ - ភ្នំ ។ ក្តីកង្វល់ក្នុងការរកសិល្បៈឬពិសាស្ត្រក៏ដូចជាការកង្វល់ក្នុងការរកបច្ចេកទេស ដើម្បីធ្វើអោយប្រាសាទខ្ពស់ បាននាំអោយស្ថាបនិកខ្មែរអនុម័តយកសកម្មភាពសំរាប់ការកសាងខឿនប្រាសាទ ជាជាន់ ថ្នាក់ ។ ដំបូងឡើយ គេសាងខឿនទាប ទ្រប្រាសាទតែមួយនៅដាច់ៗតែឯង បន្ទាប់មកខឿនតែមួយ ទ្រប្រាសាទច្រើន ហើយសាកល្បងកសាងប្រាសាទ - ភ្នំ ជាដំបូងនៅលើវាលរាប ដែលតម្រូវអោយស្ថាបនិករិះរកមធ្យោបាយសំរាប់ទប់ទល់នឹងការលិច ឬស្រុត អាស្រ័យដោយពុំមានគ្រឹះរឹងមាំ ដូចជាប្រាសាទដែលសង់នៅលើភ្នំ ធម្មជាតិ ។ បន្ទាប់ពីការជោគជ័យក្នុងសំណង់ប្រាសាទបាគង " ប្រាសាទ - ភ្នំ ដំបូង " ស្ថាបត្យករស្ថាបនិក បន្ទាប់ពីនេះ មួយរាំងសម័យអង្គររុងរឿង តាមវិធីបង្ហាថ្ម ដាក់ជាអណ្តាតកៀឈ្នាល បង្អាំក្បាលរវែង ប្រើពន្លូតនិងជំណាត់ ប្រើបច្ចេកទេសបង្អាំថ្ម តាមរបៀបប្រើឈើ ហើយនិងបធ្យោជាយពង្រឹង ដោយប្រើឈើមានគុណភាពនៅក្នុងសាច់ថ្ម ឬ ទ្រុង ។ ល ។ ប្រាសាទ-ភ្នំវិវត្តពីមានកំពូលមួយ " ប្រាសាទធំ " ទៅកំពូល ៥ និងកំពូលរាប់សិបដូចប្រាសាទ បាយ័ន " កំពូល ៥២ " ហើយនិងពីទំហំតូចទៅដល់ទំហំធំមហាតលើផ្ទៃដីរាប់ហិកតា " អង្គរវត្ត " តាំងពីប្លង់សាមញ្ញ " បាគង " ទៅដល់ប្លង់ស្មុគ្រស្មាញ " អង្គរវត្ត - បាយ័ន " ។ ខ្សែតំនូសនៃការវិវត្តន៍នេះ បង្ហាញអោយដឹងថា

រូបថត ប.ឡូបិន
Photo B.Lobban

ពុទ្ធបដិមា កសាងអំពីសំរិទ្ធ ស.វ. ទី ១៦ ។ សិល្បករសម័យនេះ
ខិតខំស្មិតរូបអោយមានទំហំ ធំៗ ដែលបន្តពី ស.វ. ទី ១១ ។
រូបនេះបញ្ជាក់អំពីទំនាក់ទំនងជាមួយសិល្បៈថៃ - ឡាវ ។

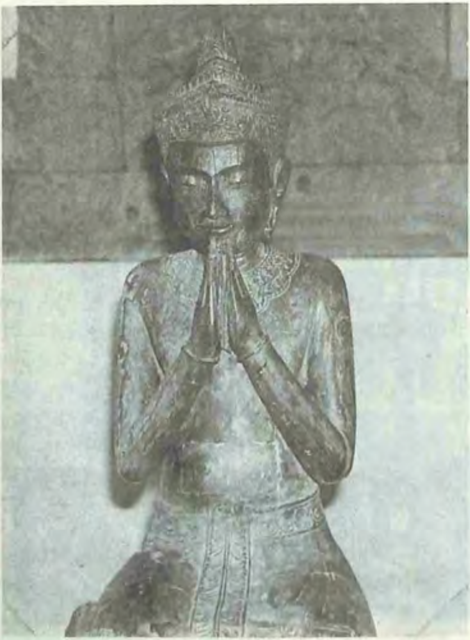

រូបថត ប. ឡូបិន
Photo.B.Lobban

ចម្លាក់ទេពប្រណម្យ កសាងអំពីឈើ ស.វ.ទី ១៤ - ១៦ ។ នេះជាសម័យមាននិន្នាការប្រើប្រាស់ឈើជាជំនួសថ្មដែលពេញនិយមក្នុងសម័យមុន។ រូបនេះបង្ហាញទំនាក់ទំនងខ្លះ ជាមួយសិល្បៈថៃ ។

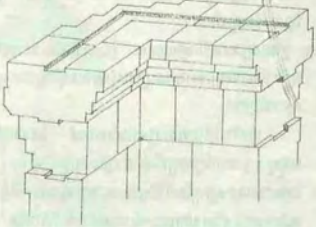

វិធីភ្ជាប់ថ្មតាមរបៀបប្រើកន្លឹត និងឈក : ប្រាសាទតូចៗ
នៅតាមខឿនរបស់ប្រាសាទ ភ្នំជាខែង - ស.វ.ទី ១០ ។

សិល្បករ ស្ថាបត្យករ ឋាបនិក អ្នកច្រើតំនិត និង ពលករខ្មែរ មានគំនិតច្នៃប្រឌិតឥតប្រកែកបាន ឡើយ ។ ប៉ុន្តែនៅពីក្រោយសកម្មភាពនេះ ប្រជាជនខ្មែរបានរក្សាទុកខ្លឹមសាររួមមួយ ដែលមានតាំងពីរចនាបថភ្នំដា រហូតមកដល់សម័យជាយ័ន : នោះគឺលោកទស្សនៈបុរាណ នៃអារ្យធម៌ អូស្រ្តូណេហ្ស៊ីត " ភ្នំព្រះមេរុរាជ " ដែលជាទស្សនៈមាននៅអាស៊ីខាងត្បូង - អាស៊ីអាគ្នេយ៍ អ្នកស្រុកកោះថ្វា កោះសៃឡែប និង អាស៊ីកណ្តាល ។

> សិល្បៈគឺជាសកម្មភាពច្នៃប្រឌិត ។ អ្វីដដែលៗ អ្វីដែលត្រាចត្រាត អ្វីដែលចម្លង មិនមែនជាសិល្បៈខ្មែរទេ ។

២.៣. ប្លង់សំខាន់ពីរក្នុងសំណង់ប្រាសាទ .

២.៣.១. ប្លង់យកខ្សែបញ្ឈរជាមេ - ប្រាសាទព្រះវិហារ ប្រាសាទកោះកែរ ជាប្រាសាទគំរូ ។ គេយកប្រាសាទធំ " ពុះចំកណ្តាលខ្លោងទ្វារមុខ ឬ យកកំពូលប្រាសាទធំ " ដែលសង់ចំខ្សែបញ្ឈរ ជាមេសំណង់ដទៃទៀត ស្រះទឹក ត្រូវសង់នៅសងខាងខ្សែបន្ទាត់បញ្ឈរនេះ ។

២.៣.២. ប្លង់យកប្រាសាទចំកណ្តាលជាមេ - ប្រាសាទដែលសង់តាមប្លង់នេះ មានកំពែងច្រើន ហើយមានប្រាសាទតូចៗច្រើនទៀតសង់នៅជុំវិញប្រាសាទធំ ។ គូទឹកធំ ឬតូចព័ទ្ធនៅពីក្រៅ ។

ឋាបនិកប្រើប្រាស់របៀបទាំងពីរខាងលើ យោលទៅតាមស្ថានភាពភូមិសាស្ត្រ ។ ប្លង់យកខ្សែបញ្ឈរជាមេ ត្រូវអនុវត្តនៅលើទីទួល ឬភ្នំដែលអនុញ្ញាតអោយគេសង់ជណ្តើរច្រើនកាំ និងព្រហានទៅតាមស្ថានភាពទីដីភ្នំ ដោយចំណាប់ចិត្ត ។ គេក៏បានអនុវត្តប្លង់យកខ្សែបញ្ឈរជាមេនេះនៅលើដីរាបដែរ ដូចជាប្រាសាទនៅកោះកែរ " ស.វ. ទី ១០ គ.ស. " ជាដើម ។

ឋាបនិកច្រើនអនុវត្តប្លង់យកប្រាសាទធំជាមេនៅលើទីដីរាបស្មើ ដែលអនុញ្ញាតអោយជាងសំណង់ អាចពង្រីក សាលវែងៗ ដៃរ មណ្ឌបតូច និង កំពែងបាន

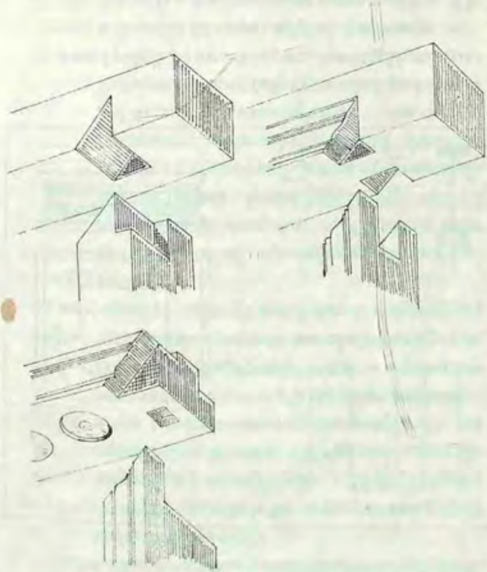

វិធីភ្ជាប់ មេទ្វារ - មេបង្អួច ក្នុងសំណង់ថ្ម
សម័យអង្គរ

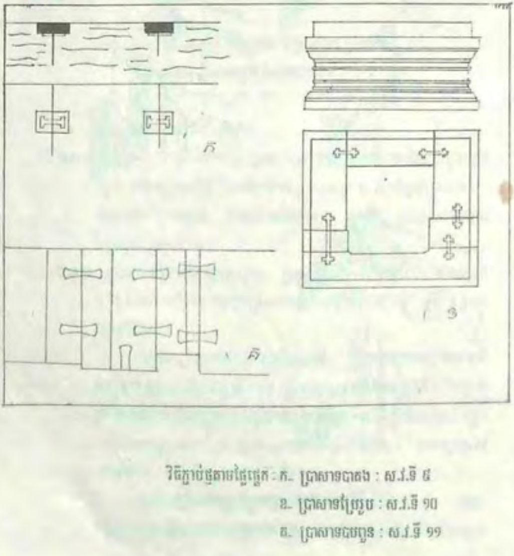

វិធីភ្ជាប់ថ្មតាមផ្ទៃផ្តេក ៖ ក. ប្រាសាទបាគង ៖ ស.វ.ទី ៩
ខ. ប្រាសាទប្រែរូប ៖ ស.វ.ទី ១០
គ. ប្រាសាទជបពួន ៖ ស.វ.ទី ១១

ច្រើនហើយធំៗ នៅជុំវិញប្រាសាទធំ ពិសេសគឺ សំរាប់ការកសាងប្រាសាទ - ភ្នំ ដូចជា ប្រាសាទបាគង ប្រែរូប តាកែវ " លើកលែង ប្រាសាទធំនៅកោះកែរ " ។

២.៣.៣. ប្លង់បញ្ចូលគ្នា "ប្លង់ ២.៣.១. បូកប្លង់ ២.៣.២." ប្លង់នេះចាប់អនុវត្តពីសតវត្សទី១១ ។ មូលហេតុដែលនាំអោយស្ថាបនិកបូកប្លង់ទាំងពីរនេះ បញ្ចូលគ្នា គឺការចូលចិត្តពង្រីកសិល្បៈឬពិសាស្ត្រសំរាប់ផ្លូវចូលធំទៅកាន់ប្រាសាទ : ប្រាសាទខ្នាសែនកែវ ប្រាសាទបឹងមាលា " បន្ថែមព្រៃឈើច្រើន " ប្រាសាទអង្គរវត្ត " ផ្លូវចូលខាងលិច ប្រវែង ៥៥០ ម. " ឬ ប្រើសំរាប់ជាមធ្យោបាយទប់ទល់ល្បឿនទ័ពរបស់សត្រូវ ក្នុងករណីមានសង្គ្រាមវាយលុក " ច្រកតែមួយហើយត្រូវឆ្លងកាត់ទួរដីធំ : អង្គរវត្ត " ។ បច្ចេកទេសនេះអាចប្រៀបបានទៅនឹងស្ពាន - លើកចុះឡើងបានរបស់ សាតូធំៗ ដែលគេកសាងឡើងនៅក្នុងបដ្ឋិមសម័យរបស់ប្រជាជនអឺរ៉ុបប៉ុណ្ណោះដែរ ។

២.៤. ការវិវត្តន៍របស់ប្រាសាទ -

២.៤.១. ការវិវត្តន៍ប្លង់ - នៅក្នុងការសិក្សាលំអិតផ្នែកបុរាណវិទ្យា បុរាណវិទូបានត្រិះរិះលើការវិវត្តន៍នៃសមាសធាតុសំខាន់ ពិសេស សសរបញ្ឈរ ទ្វារបង្អួចមានធឹង ឬ គ្មាន ប្រហាក់ប្រហែលគ្នានឹងការវិវត្តន៍របស់ប្លង់ប្រាសាទដែរ ។ យើងបានពិចារណាបន្ថែមតាមប៉ែនាំនេះដោយលើកយកការប្រែប្រួលតំរូវប្លង់តាមសតវត្សនីមួយៗចាប់តាំងអំពី សម័យមុនអង្គររហូតដល់សម័យបោះបង់ចោលទីក្រុងអង្គរ។ យើងឃើញថាក្នុងរចនាបថនីមួយៗមានប្រាសាទច្រើនណាស់ ដែលជួនកាលកសាងឡើងតាមទំរង់ថ្មីប្រឌិត ថ្មី ជួលកាលរក្សាទុកតំរូវចាស់ ។ ប៉ុន្តែយើងសិក្សានៅទីនេះ គឺស្រង់យកតែប្រាសាទតំរូវណាមួយតូច ឬ ធំ ដែលតំណាងអោយការរកឃើញថ្មីរបស់សិល្បករ ស្ថាបត្យករ និង ឋាបនិក ។

នៅក្នុងស្ថាបត្យកម្ម មុនសម័យអង្គររុងរឿង ស្ថាបត្យករបានត្រួសត្រាយប្លង់ចំនួន ៣ ជាមូលដ្ឋាន ។ ដំបូងឡើយ សំណង់មានប្លង់ការេ បន្ទាប់មកយកប្លង់ការេ មកតភ្ជាប់ជាមួយបន្ទប់ខាងមុខដែលនាំអោយមានគំនិតប្លង់រាង ចតុកោណកែង ហើយនៅខាងចុងសម័យមុនអង្គរ គេក៏បានរកឃើញប្លង់ចតុកោណកែងវែងប្លែង ។ នាខាងចុងនៃសតវត្សទី ៩ " ៨៨១ " គេបានបោះបង់ចោលប្លង់ចតុកោណ

កែង ហើយយកប្លង់ការបេកវិញ ។ នាសតវត្សទី ១០ គេច្នៃប្រឌិតប្លង់ការចេញតាអោយមានរាងជាការដោយលំអក្បាច់សារពើស្ងួត តាមផ្ទុង " ប្រាសាទ បក្សីចាំក្រុង " ។ នាពាក់កណ្តាលទី ២ នៃសតវត្សទី ១០ ស្ថាបនិកបានបង្កើតប្លង់មួយបែបទៀតក្នុងន័យបន្ថែមទំហំប្រាសាទ ម្យ៉ាងសំរាប់លំអផ្នែកសោភ័ណ ម្យ៉ាងទៀតជាសេចក្តីត្រូវការរបស់ប្រជាជន " ដាក់មនុស្សបានច្រើន " ។ នោះគឺប្លង់ការ បន្ថែមយ័មុខ ហើយនិងសាលវែងរាងចតុកោណកែងមួយខាងមុខហៅថា បណ្ណប "ក្រុមកោះកែរ" ។ នៅដើមសតវត្សទី ១១ ជាងសំណង់បានវិលទៅរកប្លង់ការ បន្ថែមយ័មុខ ដែលជាមធ្យោបាយសំរាប់អោយនិកាយ៍ពុទ្ធលំប្លង់ ភាគជាន នាសតវត្សខាងក្រោយ " ប្រាសាទតាកែវ " ។ ក្នុងសតវត្សដដែលនេះ គេបានច្នៃប្លង់ភាគជានបន្ថែមយ័ខាងមុខ " ប្រាសាទព្រះថ្កុល " បន្ទាប់មកប្លង់ភាគជានបន្ថែមយ័មុខ ហើយនិងសាលចតុកោណមួយពីខាងមុខ "ប្រាសាទវត្តឯកភ្នំ" ។ នាសតវត្សទី ១២ ស្ថាបនិកបានប្រឌិត ប្លង់ការមួយមាន សារពើស្ងួត បន្ថែមយ័ពីមុខហើយតភ្ជាប់សាលចតុកោណកែងមួយទៀត " ប្រាសាទបន្ទាយសំរែ " ។ នៅខាងដើមសតវត្សទី ១៣ គេជ្រើសយកប្លង់ភាគជានបន្ថែមមេទ្វារចំតាមជ្រុងទាំង ៤ " រាងបុរកែង " ហើយនិងសាលចតុកោណកែង " ប្រាសាទព្រះស្ទឹង : ព្រះខ័ន កំពង់ស្វាយ " ។ ក្នុងរជ្ជកាលជ័យវរ្ម័នទី ៧ ក្នុងសតវត្សទី ១៣ ដដែលប្លង់មួយថ្មីបានប្រសូតឡើង : ប្លង់រាងមូល - តែកជាគាំ ៨ ប៉ុំព័ទ្ធមន្ទប់កណ្តាលសំរាប់ដំកល់ពុទ្ធ - ស្តេចបដិមា " ប្រាសាទបាយ័ន " ។

ប្រជាជន កម្ពុជានាសតវត្សទី ១៣ នេះបានកសាងប្រាសាទ បាយ័ននេះឡើង ដើម្បីឧទ្ទិសចំពោះពុទ្ធ សាសនាមហាយាន ដែលមានគួអង្គលោកិសត្វ ព្រះនាគ លោកេស្វរៈ ជាទិសក្តុះ ។ អាស្រ័យដោយប្រាសាទនេះ តំណាងអោយព្រះពុទ្ធសាសនា យើងជាអ្នកសិក្សាក៏បានគាប់ភ្លឹកទៅលើរាងប្លង់មូលរបស់ប្រាសាទចំកណ្តាលដែលបានចែកជា ៨ គាំ ដែលបង្ហាញប្រាប់អំពី អដ្ឋង្គិកមគ្គ " ផ្លូវទាំង ៨ ដើម្បីរំលត់ទុក្ខ ដែលមានចែងនៅក្នុងអរិយសច្ចៈទាំង ៤ នោះពិតប្រាកដមែនពិតណាស់ ។ ផ្លូវទាំងប្រាំបីនោះគឺ ១ - សម្មាទិដ្ឋិ ២ - សម្មាសង្កប្ប ៣ - សម្មាវាចា ៤ - សម្មាកម្មន្ត ៥ - សម្មាអាជីវៈ ៦ - សម្មាវាយាមៈ ៧ - សម្មាសតិ ៨ - សម្មាសមាធិ [១៧] ។ ដូច្នេះប្រាសាទចំកណ្តាលដែលមានរង្វង់មណ្ឌលចែកជា ៨ គាំនេះគ្មានអ្វីក្រៅពីការបង្ហាញរំពឹងឫចក្ខុប្បដ្ឋានសូត្រនោះទេ ។

សរុបសេចក្តីមកយើងឃើញថា ទិសដៅវិវត្តន៍នៃប្លង់ ប្រាសាទតាំងពី សតវត្សទី ៦ មកដល់សតវត្ស

----

១៧ " ការវែកញែកព្រះពុទ្ធ " ការដោះស្រាយពុទ្ធសាសនា Les éditions du Seuil ; របស់អ្នកនិពន្ធ វ៉ាល់ប៉ូឡា រ៉ាហ៊ុល ឆ្នាំ ១៩៦៧ ..... ទំព័រ ១០២ ។

ទី ១៣ មានលំដាប់ដូច្នេះ :

ការេ ==> ចតុកោណកែង មុនអង្គរ ==> ការេ ចតុកោណកែង " ស.វ.១១ " ==> កាកបាទ " ស.វ.១១ " ==> កាកបាទ + ចតុកោណកែង " ស.វ.១១ " ការេ " មានសារពើសួត " + ចតុកោណកែង " ស.វ. ១២ " ==> កាកបាទ + បន្ទប់ជ្រុង + ចតុកោណកែង " ស.វ.១៣ " ==>ប្លង់ប្លូយ " ១៣ " ។

២.៤.២. ការវិវត្តន៍នៃសមាសធាតុសំខាន់ៗរបស់វិហារ :

- ផ្តែរទ្វារ

ការសិក្សាអំពី ការវិវត្តន៍របស់ផ្តែរទ្វារ ពោនសារសំខាន់ក្នុងការសិក្សាអំពីរចនាបថរបស់ប្រាសាទ ។ អ្នកសិក្សាស្រាវជ្រាវ បុរាណវិទូបានចាយទឹកខ្មៅច្រើនណាស់ ដើម្បីរកសច្ចៈភាពក្នុងការកំនត់លក្ខណៈសំគាល់របស់ផ្តែរទ្វារនៅក្នុងរចនាបថនិមួយៗ ។[១៩] យើងមានបំណងលើកឡើងនៅក្នុងស្នាដៃនេះ នូវគំនិតថ្លៃប្រពិតខ្មែរ ដែលភាគខាងដើមរបស់សម័យ អង្គរបានទទួលឥទ្ធិពលប្បធម៌ឥណ្ឌា ហើយជាបន្តបន្ទាប់មកបានបោះបង់ចោលអ្វីដែលជាបរទេស ដើម្បីធ្វើសិល្បៈមួយអោយទៅជារបស់ខ្មែរសុទ្ធសាធ ។ យើងបានអោយសារៈសំខាន់ទៅលើផ្តែរដោយចាត់ទុកដូចជាកេតនភ័ណ្ឌជាតិ សំរាប់សំគាល់ផ្នត់ គំនិត និង អត្តភាពសង្គម ដូចជាកេតនភ័ណ្ឌជាតិនៃបច្ចុប្បន្នកាលនេះដែរ ។ ការសិក្សាលើការវិវត្តន៍នៅទីនេះ គឺ សំអាងទៅលើទស្សនៈមួយដែលលោក ឡាហ្សា ការឡូក៍ និយាយថា : " គេមិនកើតមកជាអ្នកបដិវត្តនោះទេ ក៏ប៉ុន្តែគេអាចក្លាយទៅជាជនបដិវត្ត "[២០] រីឯប្រជាជនខ្មែរ ដែលបានរីកចំរើននៅក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រ ក៏អាស្រ័យដោយការខំប្រឹងប្រែង បង្កើនពុទ្ធិពីងលើខ្លួនឯង សន្សំបទពិសោធន៍រៀនបុរិជ្ជាជីវៈតាមរយៈទុនក្នុងស្រុក និងទុនអំពីនាយសមុទ្រដែរ ។ ទស្សនៈនេះបានបង្ហាញភស្តុតាងជាក់ស្តែងទៅលើស្នាដៃឆ្លាក់ផ្តែរទ្វារតាំងពីសម័យសំបូរព្រៃគុករហូតមកទល់សម័យបាយ័ន ។

---

១៨ សូមអាននៀវភៅ : " [illegible] " [illegible] (Les editions du seuil) របស់អ្នកនិពន្ធ [illegible] ១៩៧០ ។

១៩ ទស្សនាវដ្តីសិល្បៈអាស៊ី ក្បាលតិ VIII , ៤ ទំព័រ ២៧១ ... [illegible] - សិល្បៈខ្មែរ ទំព័រ ៨៣ ។ [illegible] ភាគ ១ ទំព័រ ១៩៦ ។

២០ : [illegible] : មនុស្ស និងគំនិត - [illegible] - ទំព័រ ៧ ។

២.៤.២.១. ក្នុងសម័យ ចិន - ឡា - :

យើងបានពិនិត្យថា ឥទ្ធិឫទ្ធិបរទេសបានជក់ជាប់នៅឡើយក្នុងមនសិការរបស់ប្រជាជនខ្មែរ ។ ក្បាច់រចនានានា ទាំងរូបបដិមា ទាំងសមោសធាតុសំណង់ដទៃទៀត បានអោយដឹងអំពីទំនាក់ទំនងរវាងខ្មែរ និង ឥណ្ឌា ។ នៅលើទ្វារចូលទៅកាន់ប្រាសាទ នៅប្រទេស កម្ពុជា " ផ្តែរទ្វារ " និងនៅប្រទេសឥណ្ឌា គេបានឃើញរូបចម្លាក់សត្វមករ ប្រហាក់ប្រហែលគ្នា ។ អាស្រ័យដោយការវិវត្តន៍អំពីទស្សនៈ ខ្មែរបានឆ្នៃប្រឌិតត្រៀងរចនារបស់ខ្លួនដោយឡែកពោលគឺ ប្រឌិតរូបនាគ រូបគុជសីហ៍ និង រឿងទេវកថា ជាជំនួសរូបមករ ហើយនឹងយោលទងផ្កា តាមបែបឥណ្ឌា ។ បន្តិចម្តងៗ សិល្បករខ្មែរបានឈានទៅរកភាពម្ចាស់ការនៅចុងសតវត្សទី ៧ " សម័យព្រៃក្មេង " ។ ក្នុងសម័យព្រៃក្មេង សិល្បករមានបំណងលុបបំបាត់គោលរូបសត្វអំពីផ្តែរទ្វារ ហើយរំលេចតួអង្គមនុស្សអោយមានសារៈសំខាន់ឡើងនៅចុងផ្តែរទ្វារសងខាង ក៏ដូចនៅចំកណ្តាលផ្តែររបស់ផ្តែរទាំងអស់ ។

២.៤.២.២. នៅដើមសតវត្សទី ៨ " ៧០១ គ.ស "

និន្នាការថ្មីមួយបានកើតឡើង ។ នោះគឺការឆ្នៃ ប្រឌិតទៅរករចនាបថអ ផ្តែរទ្វារដោយសន្លឹកនិងទងឈើទាំងស្រុង ។ នេះជាការវិលទៅរកការអោយសារៈសំខាន់ទៅរកធម្មជាតិដែលទ្រទ្រង់អត្ថិភាពសង្គម ។

២.៤.២.៣. នៅសតវត្សទី ៩ : សម័យមកដល់របស់ជ័យវរ្ម័នទី ២ ដែលបានកសាងទីក្រុងថ្មីនៅនាទីភ្នំមហេន្ទ្របព៌ត ។ ក្នុងសម័យនេះ សិល្បករបានបែរមករកការបូកបញ្ចូលគ្នារបស់សិល្បៈជាតិ និងសិល្បៈរបស់ប្រជាជាតិក្រៅនៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍នេះ ដើម្បីបង្កើតសិល្បៈរបស់ជាតិខ្មែរសំបូរបែប ។ គឺដែលមានតាំងអំពីរចនាបថសំបូរព្រៃគុក ព្រៃក្មេង និងកំពង់ព្រះ បានយកមកបញ្ចូលក្នុងក្បាច់រចនាបថសម័យនេះ ។ ប៉ុន្តែគំនិតលំអផ្នែកខាងលើរបស់ផ្តែរ ដោយក្បាច់ហៀរមួយជួរ ហើយនិងត្រូវយកផ្កាមួយជួរជាការរកឃើញថ្មីបន្ថែម ។ គំនិតធំ គឺ មនុស្សជាម្ចាស់លើរុក្ខជាតិ និងសត្វ ហើយនិងយក្សបរាហូ ដែលគេហៅថា " អមតៈ " សំរាប់ទ្រទ្រង់អត្ថិភាពរបស់សង្គមខ្មែរ និងរុក្ខជាតិ ។

នៅក្នុងសម័យខាងដើមសតវត្សទី ៨ នេះ មន្តស្នេហ៍របស់ប្រទេសកម្ពុជា និតត់ខ្លាំងណាស់ក្នុងការបំពាក់អំពីការត្រួតត្រារបស់កោះជ្វា ហើយនិងការប្រឹងប្រែងដើម្បីបង្រួបបង្រួមជាតិ ចំពោះ

បណ្ណាល័យ
LIBRARY

កម្លាំងអោយកងទ័ពជាតិ ហើយនិងការរកទិតាំងដាប់លាប់ដើម្បីធ្វើកសិកម្ម ។ ក្នុងន័យនេះឯងហើយ ទើបបានសិល្បករខ្មែរជំនាន់នោះបានបង្ហាញរូបភាពពោលខាងលើនេះ តាមរយៈក្បាច់គ្រួបកឈូក និងក្បាច់ផ្កា ព្រលិតមួយជួរខាងលើ ដើម្បីជានិមិត្តរូបរបស់កងកំលាំងទ័ព កំលាំងទ្រព្យសម្បត្តិជាតិ ហើយនិងរបស់សង្គមកសិកម្ម ។ ទោះនៅក្នុងព្រហ្មញ្ញនិយម ក៏ដូចជាក្នុងពុទ្ធនិយមដែរ ផ្កាឈូកតំណាង អោយចក្រវាឡ ហើយទាំងដើម ទាំងផ្កាក៏តំណាងអោយទឹកដែរ[២៧] ។ ដូច្នេះតម្លៃធម្មេងរបស់ផ្កាឈូក នៅទីនេះគឺ កសិកម្ម ទ័ព ទ្រព្យសម្បត្តិ រានធម្មជាតិជាដើមនោះ គឺស្ថិតនៅលើចក្រវាឡរបស់កម្ពុជា នោះឯង ។

២.៤.២.៤. នៅក្នុងសតវត្សទី ៥ " សម័យព្រះគោ និង បាខែង " សិល្បករក្សាទុកគំនិតធំរបស់ សម័យខ្មែរតូចដែន ។ សិល្បករពង្រីកគួរអង្គរាល្អ " តំណាងអបតៈ " នៅជាព្រលឹងដដែល ហើយ ទ្រទ្រង់សង្គមខ្មែរ និងខ្ទាក់ធម្មជាតិចេញពីព្រអប់ពាត់ ។ មនុស្សចាប់យកដី រកធ្វើជាមធ្យោ បាយដើម្បីចំពិក្នុងជីវភាព ។ រូបទេពប្រណម្យមួយជួរទំនងជាបង្ហាញប្រាប់ការគ្រែកអរ ឬ ស្វាគមន៍ ចំពោះជ័យនេះ ។ គ្រួបកផ្កាឈូក ផ្កាមួយជួរ ឬ ពីរ ជួរខាងលើ និងខាង ក្រោមប្រាប់នូវ ការទ្រទ្រង់របស់កំលាំងទ័ព ហើយនិងកំលាំងសេដ្ឋកិច្ច ។

គំនិតរូបមួយក្នុងចនោពផទាំងពីរនេះគឺក្ខាក់ក្បាច់គ្រួបកឈូកមួយជួរ ឬ ពីរជួរគឺសបញ្ជាក់អំពី កំលាំង ការការពារជាតិឯរ៉េ ហើយក៏ប្រាប់អត្ថិភាពរបស់សង្គមដែលជាសម័យរីកលូតលាស់ខាង កសិកម្ម ដោយប្រព័ន្ធបង្ហូរទឹកនោះផងដែរ ។

២.៤.២.៥. ដើមសតវត្សទី ១០ សិល្បករមានគំនិតក្សាទុកផង បំបាត់ចោលផង ក៏ប៉ុន្តែ ក៏បានបង្កើត គំនិតថ្មីៗឡើងដោយអោយសារៈសំខាន់ទៅលើតួអង្គធំរបស់ផ្តែរ ។ សិល្បៈសម័យនេះ គឺពិតជា បានឆ្លុះបញ្ចាំងអំពីសង្គមខ្មែរដែលប្រែងជាធ្នានវាងញាតិសន្តានខ្មែរ ។ តាមរយៈផ្តែរទ្វារសម័យ កោះកែរ យើងឃើញថា គេបានក្សាទុកនូវមនោគមវិជ្ជារូបរបស់ប្រជាជនដែលស្ថិតនៅក្នុង រចនាសម្ព័ន្ធថ្នាក់លើ ។ ក៏ប៉ុន្តែ បានកាត់ផ្តាច់ចេញអំពីគ្នាយ៉ាងស្រឡះ រវាងសង្គមចម៉ក្នុងសម័យ បាខែង ។ គេលុបបំបាត់ក្បាច់គ្រួបកឈូក " តំណាងទ័ព " ចេញ ។ ប្រជាជន " ទេពប្រណម្យ " មួយក្រុមបានស្វាគមន៍ចំពោះអំពើរបស់ជ័យវរ្ម័ន ទី ៤ ។ មនុស្សបាន ប្រើប្រាស់កម្លាំងសត្វ ដើម្បីតំរាញ់តបអំពីធម្មជាតិ " ពីក្បាល ៣ " ដីស្រស់បំព្រង ។ ព្រឹត្តិការណ៍ប្រវត្តិសាស្ត្រ

---

២៧ វចនានុក្រមសំស្ក្រឹត - បារាំង ១៩៧២ - ទំព័រ ៨៦២

រូបលើ : ផ្តែរទ្វារប្រាសាទឃ្លាំង – ដើមសតវត្សទី ១១ បង្ហាញធម្មជាតិនិយម .

រូបក្រោម ផ្តែរទ្វារ ប្រាសាទ បាពួន – ពាក់កណ្តាល ស.វ ទី ១១ បង្ហាញមនុស្សនិយម .

ដាក់ស្តែងបានលាតត្រដាងអំពីហេតុការណ៍ដូចបានរៀបរាប់ខាងលើ ។

២.៤.២.៦. ទាដាក់កណ្តាលទី ២ នៃសត់ត្បូទី ១០ " ផែនាចឲ្យប្រែរូប និងបន្ទាយស្រី " ការបែកបាក់គ្នារវាងក្រុមគ្រួសារបានចូលត្រកូលគ្នាវិញ ហើយបាននាំគ្នាកកសាងទីក្រុងអង្គរ សារជាថ្មីឡើងវិញ ។ រាល់បរសិការសង្គមនៅក្បាលផុតដែលហើយការឲ្យរត្តាប់រផនាសប្ប៊ុន្ធផ្ទាក់ក្រោម ក៏បានលេចឡូបរាង សារជាថ្មីឡើងវិញនៅលើផ្ទាំងថ្មីទ្វារ ។ រាល់រូបមនុស្ស សត្វ សុទ្ធតែសំដែងអោយឃើញ ការត្រេកអរនិងសប្បាយរីករាយ ។ សត្វមករ សត្វនាគក្បាលច្រើន ដែលតំណាងអោយទឹកសំរាប់របាភសិកម្ម ក៏បានប្រាកដឡើងនៅផ្តែទ្វារនេះដែរ ។ ព្រលឹងអបនះ "រូបរាហូ" បានបង្កើនកាន់តែច្រើនឡើង ។ មនុស្សស្ថិតនៅជាម្ចាស់លើសត្វ និងធម្មជាតិ ។ ផ្តែទ្វារបន្ទាយស្រី បង្ហាញពីនិត "មនុស្ស" ជាម្ចាស់លើ សត្វ ទឹក និង ព្រៃភ្នំ ដ៏ផ្សេងៗ ផងទៀត ។ កងកម្លាំងទ័ពបង្កើនកាន់តែខ្លាំងឡើង ។

២.៤.២.៧. សត់ត្បូទី ១១ " សម័យឃ្លាំង និង បាពួន " ជាសម័យកម្ពុជាបន្តសារញ្ញ ហើយនិងអោយតម្លៃទៅលើជីវិតមនុស្ស និងសម្ផស្សរបស់ស្ត្រីភេទ ។ ចម្លាក់លើផ្តែរបានបង្ហាញ ការបន្ថយភំលស្មុគស្មាះដោយស្លឹកឈើ និងរូបមនុស្ស មកត្រឹមផ្ទាំងផ្តែរតូចឈរល្មមអដោយសន្លឹក និងទងឈើ។ លើផ្តែរសម័យបាពួន គេឃើញមានការយកចិត្តទុកដាក់លើមនុស្ស ស្តីអំពីជីវិតក្នុងគ្រួសាររកលំអលើសម្ផស្សស្ត្រី ។ ទន្ទឹមនិងនោះ គេក៏សង្កេតឃើញមានការនិយមធម្មជាតិដែរ : ចម្លាក់សត្វស្រុក ស្លឹក និងទងឈើ ហើយនិងសត្វស្លាប ។ ធំនិតបង្ហាញ អំពីកម្លាំងសេដ្ឋកិច្ច និងកម្លាំងកងទ័ពនៅក្បាលផុតដដែល ។

២.៤.២.៨. សត់ត្បូទី ១២ បានបង្កើនដំណើរ មនុស្សនិយម ដែលមានឡើងក្នុងសម័យបាពួន ។ ថ្វីត្បិតតែរឿងរ៉ាវទាំងនោះ ជារឿងរាមកេរ្តិ៍ ឬ មហាភារតក្តីព្រហ្មសាសនាក៏ដោយចុះ ក៏ប៉ុន្តែ វាធ្លុះបញ្ចាំងអោយឃើញខ្សែជីវិតក្នុងសង្គម ព្រះរាម និង អតីតជាតិរបស់ព្រះពុទ្ធគោតមដែរ ។ ផ្តែទ្វារក៏ដូចក្បាច់ក្របឡានមាននៅភាពប្រាសាទដែរ សម័យអង្គរវត្ត បានអោយតម្លៃទៅលើមនុស្ស និង រវាងមនុស្ស មនុស្សនិងសង្គម មនុស្សនិងអាត្មាខ្លួន ។ សម័យនេះ គឺសង្គមធំមួយ ហើយនិងវឌ្ឍនភាពនៃគុណភាពនិងគ្នា ។ លើចម្លាក់ផ្តែរ ក៏យើងឃើញមានភាពសុខសាន្ត សេរីភាព ក្នុងជំនឿ ហើយនិងការសប្បាយក្នុងជីវភាព : ភ្លេងភ្លាត់-រាំលេងកំសាន្ត និងភោគផលក្នុងសង្គម ។

ប៉ុន្តែសិល្បៈសម័យនេះ ធ្លាក់ចិត្តយកច្រើនជាងធម្មជាតិនិយម ។ កម្លាំងទំពត្រូវបានគេយកជាគំនិតធំ ហើយធ្លាក់នៅផ្ទៃខាងលើរបស់ផ្តែរតែម្តង ។ ផ្តែរទ្វារប្រាសាទបឹងមាលា បង្ហាញរាង្គក្តាប់ជាប់រលកធម្មជាតិដោយច្នៃតាមគ្គីប្រាជ្ញា ។

២.៤.២.៩. សតវត្សទី ១៣ គឺជាសម័យរុងរឿងចុងក្រោយរបស់អារ្យធម៌សង្គម ។ ផ្តែរទ្វារសម័យនេះបង្ហាញអោយឃើញការច្នៃប្រឌិតថ្មី ស្របនឹងសម័យកាលប្រវត្តិសាស្ត្រ ដែលទទួលយកពុទ្ធសាសនាជាជំនឿរបស់ប្រទេសជាតិ ។ ក្នុងការប្រៀបធៀបទៅនឹងសម័យអង្គរវត្ត ទ្រង់ទ្រាយផ្តែរសម័យបាយ័នប្រហាក់ប្រហែលគ្នាទៅនឹងសម័យនេះ ខុសប្លែកគ្នាតែក្បាច់រចនាប៉ុណ្ណោះ ។ ផ្តែរទ្វាររចនាបថបាយ័នក្លះបញ្ចាំងសង្គមបានតិចណាស់ មិនដូចជាក្នុងវិស័យស្ថាបត្យកម្ម និង ចម្លាក់សិល្បៈទេ ។ តែគំនិតបន្តភាពរមែងគំរោងដោយរាង្គនោះ[៥២] លេចរូបរាងកាន់តែច្រើនឡើង ។

.ជាធម្មតា វប្បធម៌របស់ប្រទេសមួយតែងមាន វប្បធម៌ពីរ : វប្បធម៌ក្នុងចង្កោមអ្នកប្រាជ្ញ និង វប្បធម៌របស់ប្រជាជន ។

ក៏ប៉ុន្តែ គំនិតមនុស្សនិយម ដែលធ្វើឲ្យសត្វលើកម្មជាតិបានប្រាកដក្នុងសតិអារម្មណ៍ ដូចជាប្រព័ន្ធមួយ ឯចូរអង្គរាង្គក៏នៅតែជានិមិត្តរូបមិនចេះស្លាប់របស់ប្រជាជនខ្មែរដដែល ។ តួអង្គទាំងឡាយនៅលើផ្តែរដែលស្ថិតនៅក្នុងលោកជីវិតបានអមអរចំពោះគំនិតនេះ "ផ្តែរទ្វារព្រះខ័ន និងបន្ទាយក្តី"។ ជាទូទៅយើងបានពិនិត្យឃើញថា សិល្បករបានបង្កើត គំនិតសិល្បៈរចនាសាស្ត្រ មួយដែលមានតម្លៃ បែប អរូបិកម្មៈ នោះគឺបង្កើតជាសំណាក " គំរូ " ដែលស្ថិតនៅក្នុងមូលការរបស់ "ភាពងាយស្រួល" (la simplification) នៃក្បាច់សាកលរបស់សិល្បៈ ។ ក្នុងរាល់ផ្តែរទ្វារស្ទើរតែទាំងអស់របស់រចនាបថបាយ័ន គេឃើញហាក់ដូចជាធ្វើតាមតែគំរូតែមួយ ហើយគេពន្យល់ភាពរបស់សមប្បញ្ញា និង សមតាបានយ៉ាងទៀងទាត់ផងដែរ ។

---

[៥២] [illegible]

រូបលើ ៖ ផ្តែទ្វាររចនាបថអង្គរវត្ត - ស.វ.ទី ១២ បង្ហាញ គំនិតមនុស្សនិយម - និងសារៈសំខាន់ផ្នែកឈាធា .

រូបក្រោម ៖ ផ្តែទ្វារប្រាសាទបន្ទាយក្ដី - រចនាបថបាយ័ន - ដើមស.វ.ទី ១៣ .

ជំពូក ២
សារៈសំខាន់របស់ប្រាសាទខ្មែរ
III - តម្លៃពិតរបស់ប្រាសាទ ..

ទោះបីប្រាងប្រាសាទខ្មែរដែលបានសង់ឡើងតាមសិល្បៈឬពិសោធន៍ផ្សេងៗនិងមិនបានបង្ហាញ ដែលគាត់ផ្ចាច់ សិល្បៈអំពីតថភាពនោះក៏ដោយចុះ ក៏ប៉ុន្តែ ពួកបុរសខ្មែរ តែងមើលឃើញការតាំង ត្រឡប់ជានិច្ចអំពីជីវិតនៅក្នុងនិម្មិតកម្មសិល្បៈរបស់គាត់ជាដរាប ។ គាត់តែងបញ្ចូលគំនិតមនុស្ស និយមនៅពីក្រោយរាល់ទំរង់សិល្បៈ ។ តាំងពីមជ្ឈិមសតវត្សខាងដើមរហូតមកទល់សតវត្សទី ១៣ ប្រាសាទខ្មែរកសាងឡើងសំរាប់តែបំរើផលប្រយោជន៍មនុស្ស និងសង្គមមនុស្សតែប៉ុណ្ណោះ ។ គំនិតនេះគឺជាកូនសោម្យ៉ាងអំពីសិល្បៈរបស់ខ្មែរ អនោតនិយម ដែលផ្ចាច់សិល្បៈអំពីតថភាព ព្រោះវាមើលមិនឃើញអំពីការតាំងត្រឡប់អំពីជីវិតនៅក្នុងនិម្មិតកម្មសិល្បៈសោះឡើយ ប៉ុន្តែវាជា ការស្វែងឡើងអំពីប្រលោមលោកស្បែង ជាការចូលជ្រៅទៅក្នុងមនោសញ្ចេតនា ឬ ជាការបង្កើតឡើងនូវ គោលការណ៍អនោតនិយមសុទ្ធសាធ ។ ការញែកចេញសិល្បៈអំពីតថភាព ជាគំនិតប្រឆាំងនឹង របស់សិល្បករបារាំងឈ្មោះ រ៉ូដាំង ដែលអះអាងថា : " សិល្បៈគឺស្មើតែស្នូតគ្មានពិស សិល្បៈគឺ គ្មានចំណេះអ្វីផ្សេងក្រៅពីការត្រាច់ត្រាលែរ ... សិល្បៈមិនបានខិតខំស្វែងយល់ទាល់តែសោះ ... " ផ្ទុយនឹងគំនិតខាងលើ សិល្បករខ្មែរបានធ្វើ អោយអ្នកមើលប្រាសាទរបស់ខ្មែរឃើញថា ជាការកើត ឡើងអំពីពលកម្មរបស់មនុស្ស អំពីការពិតខ្មែរ ។ តាំងពីរានជំទៀតដែលធ្វើអោយទេពក្លាយមក ជាមនុស្ស " រាជិនីអង្គុច " នាភាគខាងដើមនៃសតវត្សទី ៤ " សរ័យគូទៃន " នោះមក ស្នាដៃ សិល្បករបានបង្កាត់គញ្ជាំង មនុស្សនិយមពាក់កណ្តាលទៅក្នុងគេតនភណ្ឌជាតិ របស់អាណាចក្រដែល វាផ្តល់ស្រឡះអំពីប្រាសាទនានា នៅប្រទេសឥណ្ឌាដែលសំរាប់តែបូជាដល់អាទិទេពតែប៉ុណ្ណោះ ។

> សិល្បៈគឺការឆ្លុះបញ្ចាំងពីបុព្វជាតិសង្គមរស់នៅជុំវិញខ្លួន ព្រោះបង្កើតដោយមនុស្សចំបំផុត និងមាន ផ្លូវ ។

៣.១.– តម្លៃខាងនិមិត្តរូប – ស្នាដៃសិល្បៈទាំងឡាយទោះនៅក្នុងបដិមាសិល្បៈ នៅក្នុងការគូបតែងលំអ ជាំ ឬ នៅក្នុងស្ថាបត្យកម្ម ។ល។ តែងបញ្ជាក់ប្រាប់អ្នកមើលដោយផ្លូវតាមរយៈនិមិត្តរូបជានិច្ច ។ ចាប់តាំងពីសម័យ ចិនឡា រហូតដល់ចុងសម័យអង្គរ សិល្បករប្រើប្រាស់និមិត្តរូបស្របនឹងព្រឹត្តិការណ៍សង្គមជាតិរបស់ខ្លួនជានិច្ច ។ ដូច្នេះទស្សនិកជនដែលអាចយល់បានជ្រៅជ្រះអំពីសិល្បៈរបស់ខ្មែរត្រូវស្គាល់ និងស្វែង យល់របៀបរបបរស់នៅ និងទំនៀមទំលាប់របស់សង្គមខ្មែរពុំនោះសោត គេអាចនិយាយបានថា " មើលដើរឿងមើលតែរុំព្រះ " ។ ចរន្តសិល្បៈពីរដែលជាប្រភពនៃសិល្បៈខ្មែរបច្ចុប្បន្ន : សិល្បៈដែលចេញអំពីវង្សត្រកូលអ្នកចេះដឹងខ្ពស់ និងសិល្បៈរបស់ប្រជាជនសុទ្ធសាធ ។ ប្រភពទាំងពីរនេះក្ដី បញ្ចាំងពីជះភាពដូចគ្នា ថ្វីត្បិតតែមានសុក្រិតភាពហើយនិងភាពគ្រោតគ្រាតផ្សេងគ្នានៅក្នុងសិល្បៈទាំងពីរនេះក៏ដោយ ។ និមិត្តរូបក្នុងសិល្បៈស្ថាបត្យកម្មក៏ដូចក្នុងជាំ និងបដិមាសិល្បៈដែរ តែងមាន ត្រួតពីរជានិច្ច ។ ត្រូវឆ្លុះបញ្ចាំងអំពីជីវិត ជីវិតប្រចាំថ្ងៃនិងធម្មជាតិ ជីវិតក្នុងធម្មជាតិ ហើយត្រូវឆ្លុះបញ្ចាំងប្រាប់ អនាគតវិជ្ជាប្ញរបស់សម័យកាល ។

ក្នុងទស្សនៈខាងលើ ប្រជាជនគ្រប់ស្រទាប់វណ្ណៈរបស់មនុស្សជាតិ អាចមើលឃើញសិល្បៈខ្មែរ តាមរយៈតែវត្រិសដោយផ្នែកវិចិត្រា ។ អ្នកកាន់ជំនឿសាសនា មើលឃើញប្រាសាទបុរាណខ្មែរមានតម្លៃ និមិត្តរូប " ភ្នំមេរុ " ឬដោយផ្នែក ។ អ្នកប្រាកដនិយម មើលឃើញតម្លៃជីវិត និងពេលកម្សាន្តដោយផ្នែកផ្សេងទៀត ។

នៅក្នុងរាល្បកពីរបស់សង្គមប្រជាជនដែលមានទីលំនៅជាប់លោប់ គេសង្កេតឃើញថាប្រជាជនមានគតិជឿជាក់លើខ្លួនឯងច្រើនជាងជឿលើពិភពក្រៅ ។ វិជ្ជាប្រព័ន្ធមាតាធិបតេយ្យអាទិទេពពហុផលភាព និង កសិកម្ម គឺតែងភ្ជាប់ទៅនឹងព្រះចន្ទ ។ ដូច្នេះហើយបានជានៅក្នុងរឿងព្រេងដែលទាក់ទងទៅនឹងសម័យនគរភ្នំ ព្រះនាងលីវយី ឬ សោមានេះគឺតំណាងអោយខ្សែស្រឡាយខាងព្រះចន្ទ ។ អ្នកនិពន្ធឈ្មោះ គួត សាក់[២៣] បានពិនិត្យមើលឃើញហេតុការណ៍ ដូចខាងក្រោមនេះ នៅក្នុងបណ្ដាជាំរបស់សង្គមកសិកម្ម ផែរទៀត ។ ប្រជាជនដែលមានទីលំនៅជាប់លាប់ គឺ ជាំរបស់ពួកគេ ជាប្រភពជាំក្នុកិកម្មដែលសំដែងប្រាប់នូវអ្វីដែលជាចិត្ត លើលពីនលើញរបស់មនុស្ស ។ វាជាការជាក់ស្ដែងណាស់ ហើយជាកិច្ចការផងដែរ កសិកម្មបាននាំមកនូវតម្លៃយ៉ាងខ្លាំង អំពីនិមិត្តរូបនិយម អំពីពហុផលភាព ហើយនឹងបន្ទែរមកខ្លួនទៅលើគូនាគរបស់ស្ត្រីភេទ ហើយ

---

២៣ : ជាតិពិន្ទុសាស្ត្រ : គរុកោសល្យ ឆ្នាំ ១៩៨៣ - ទំព័រ ៨០

និងសារៈសំខាន់អំពើជំនឿលើទេវកថា របស់ព្រះចន្ទ ។ អ្វីដែល គួត សាក់ បាននិយាយគឺវាជាក់ស្តែង នៅក្នុងសង្គមយើងនេះតែម្តង ។ ឧទាហរណ៍ក្នុងរបាំអប្សរា របាំនេះរៀបរាប់តែអំពី ចក្រនៃជីវិត មនុស្ស និងធម្មជាតិ ក្នុងជំនឿលើ ស៊ីវៈ - ឧម៉ា គឺជាជំនឿលើពហុផលភាព ក្នុងជំនឿលើ វិស្ណុ និងព្រះព្រហ្ម គឺមានន័យថា អោយតម្លៃទៅលើ " ទឹក " ដែលជាប្រភពនៃជីវិត ក្នុងជំនឿលើព្រះអាទិត្យ ព្រះចន្ទ ព្រះភិរុណ ព្រះធរណី ព្រះវាយោ ។ល។ នោះ គឺជាជំនឿទៅលើសមាសធាតុទាំងឡាយ ដែលជាកម្លាំងធ្វើសហយោគសំរាប់បង្កើតបានជាសារីរាង្គ របស់សត្វលោកនេះឯង ។

៣.២.. គម្លៃសិល្បៈបំរើប្រយោជន៍

លោកទស្សនៈបុរាណដែលបានចារឹកទុកលើផ្ទាំងសិលានៅទីក្រុងអង្គរធំ បានរៀបរាប់អំពីនិមិត្តរូបរបស់ប្រាសាទបាយ័នតាមបែបសាសនា ដែលប្រៀបធៀបកំពែងអង្គរធំ ទៅនឹងជួរភ្នំ ដែលព័ទ្ធជុំវិញចក្រវាឡ ហើយនិងគូ ដែលព័ទ្ធពីក្រៅទីក្រុងទៅនឹងមហាសមុទ្រ : " កំពូលភ្នំឡើងខ្ពស់ដល់មេឃ ដ៏ចាំងចិញ្ចែងរឹងសមុទ្រ គានជំរាប់ប្រុតទៅដល់ពិភពនាគ : ភ្នំជ័យជំនះ " ជ័យគិរិ " ហើយនិងសមុទ្រជ័យជំនះ " ជ័យសិន្ធុ " ទាំងនេះបានកសាងឡើងដោយជ័យវរ្ម័ន ទី ៧ ... ។ សេចក្តីប្រៀបធៀបនេះ បានគូរបញ្ជាំងអោយឃើញគំនិតដំបូងដែលសង្គមកម្ពុជាជំនាន់នោះទទួលយកសំរាប់ជាត្រីវិស័យក្នុងរាល់ការសាងសង់វិមាននានា ។ ដូច្នេះប្រាសាទបាយ័ន ទុកដូចជាភ្នំ " ភ្នំព្រះសុមេរុ " រីឯគូព័ទ្ធជុំវិញទុកដូចជា មហាសមុទ្រ ។ ប៉ុន្តែ នោះពីសេចក្តីរៀបរាប់ក្នុងសិលាចារឹក ដូចពោលខាងលើបានកំណត់ន័យធំរបស់ប្រាសាទបាយ័នយ៉ាងដូច្នេះ ក៏ដោយ ឃ្លាខាងលើបានពង្វាញទិតភាពមួយដែលចង្អុលប្រាប់ឲ្យឃើញពីពិតជាក់ស្តែងរបស់សង្គមខ្មែរ : នោះគឺជាការនិយាយអ្វីដែលពិត រូបិយ៍ហើយនិងការត្រិះរិះ ។ ក្នុងពាក្យជ័យគិរិ និង ជ័យសិន្ធុ យើងអាចដកយកបានន័យពិតមួយ គឺជ័យវរ្ម័នទី ៧ ជាមួយនិងប្រជាជនបានរួតរួមកម្លាំងគ្នា ដើម្បីចាប់យកអោយផលអំពីធម្មជាតិ ដើម្បីកំណត់អត្ថិភាពសង្គមខ្មែរយ៉ាងជាក់ស្តែង ។ រូបចម្លាក់ ឃត្ត និងទេវតានៅពាក់ម្ខាងទន្លេអុំ បញ្ជាក់នូវអត្ថន័យនេះ : ពស់នាគ និមិត្តរូបឡែស្រព្រិត្យ ប្រាសាទជាយរ៉ាន់ គឺភ្នំ " គំពកាងធម្មជាតិ " ដែលវិលទៅក្នុងទឹកគូរបស់ទីក្រុងអង្គរធំប្រៀបបាននឹងស្នាហរហាត់ដែលបញ្ចូលទឹកទៅក្នុងប្រព័ន្ធ ប្រឡាយ រត់ខ្វាត់ខ្វែងសំរាប់សំរួលធារាសាស្ត្រ គឺដូច គំរិណបូរណោដទឹកសិកម្មដែរ ។ ក្រៅអំពីគូ ប្រជាជនបានកសាង

រូបថត សហការរបស់ ប.ឡូប៊ិន :
Photo cooperee de Bill Lobban

ប្រាសាទបាយ័ន កសាងក្នុងស.វ.ទី១៣ គឺ ១២០០ គ.ស។ បង្ហាញប្រាប់នូវទស្សនៈលោកិយសត្វ និងពុទ្ធសាសនានិយម ។ ប្រាសាទដ៏ល្បីកសាងឡើងក្រោមការដឹកនាំរបស់ជ័យវរ្ម័នទី៧ ។

ស្រះទឹក អាងទឹកតូចធំ បារាយណ៍ឥន្ទ្រតដាក: បារាយណ៍ខាងកើត បារាយណ៍ខាងលិច ស្រះស្រង់ បារាយណ៍ប្រាសាទ ព្រះខ័ន ។ ល ។ ក្នុងបំណងបំពេញប្រយោជន៍សង្គមកិច្ចជីវភាពប្រចាំថ្ងៃ ក៏ដូចជាសំរាប់បំរើផលប្រយោជន៍សេដ្ឋកិច្ច ជាតិដែលមានមូលដ្ឋានលើវិស័យកសិកម្ម និង ចិញ្ចឹមសត្វ ដែលជាប្រពៃណីខ្មែរ តាំងពីបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រនោះមកម្ល៉េះ ។ សំណង់ដទៃទៀតដែលយើងចាត់ទុកថាជាវិមានប្រវត្តិសាស្ត្រដែរ ហើយមានតម្លៃបំរើសង្គមមនុស្សពិតនោះ ក៏មានចារឹកនៅលើផ្ទាំងសិលារបស់ប្រាសាទព្រះខ័ន : សិលាចារឹក ហៅថា " ផ្ទះមានភ្លើង " ។ ផ្ទះរបៀបនេះ គឺសាលាសំណាក់មានចំនួន ៥៧ នៅតាម ផ្លូវទៅកាន់ ក្រុងវិជ័យ ចំនួន ១៧ សង់នៅតាមផ្លូវចេញពីអង្គរទៅកាន់ ភិមៃ " កូរ៉ាត - ប្រទេសថៃបច្ចុប្បន្ន " ហើយចំនួន ៤៤ នៅតាមផ្លូវរត់ពាសពេញទាំងផ្ទៃប្រទេស ។ គេរកឃើញ មួយនៅភ្នំជីសូរ ហើយនិងពីរទៀត ស្ថិតនៅក្នុងការសិក្សានៅឡើយ ។ ទន្ទឹមនឹងការកសាងសាលាសំណាក់ គេក៏បានកសាងមន្ទីរពេទ្យ ចំនួន ១០២ ផងដែរទូទាំងស្រុកខ្មែរ អាស្រ័យដោយការល្បួងលាស់ផ្លូវគមនាគមន៍ដើងគោក ។[២៨]

វិមានធំៗច្រើនទៀត ក៏មានមុខងារបំរើការទាសញ្ញតនាផ្ទាល់របស់ប្រជាជនដែរ ដូចជាវិមានសំរាប់កប់ខ្មោច " អង្គរវត្ត បាយ័ន បន្ទាយសំរ៉ែ ។ ល ។ " វិមានសំរាប់សំដែង របាំ ល្ខោន " "សាលធំៗមានសសរច្រើនស្ថិតនៅក្នុងបរិវេណប្រាសាទ " វិមានសង់សំរាប់បំរើការអប់រំ រៀនសូត្រ វិមានសំរាប់ជាវត្តអារាម វិមានអនុស្សាវរីយ៍ " សំរាប់លើកឧបការគុណដល់ឪពុកម្តាយ " ហើយនិង វិមានសំរាប់ជាជំណាក់ " វាំង " នៅអង្គរធំ។

៣.៣.- តម្លៃសិល្បារម្មណ៍សាស្ត្រ

គ្រប់ទំរង់សិល្បៈនៃប្រវត្តិសាស្ត្រសំរាប់ពិពណ៌នាជីវភាពស្មារតី មុខងារសំខាន់នៃទំរង់សិល្បៈគឺបង្ហាញប្រាប់ខ្លឹមសារមួយដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពណ៌ប្លែកៗនៃ ជាតិពិតជាក់ស្តែងរបស់តថភាព ។ គំនិតសិល្បារម្មណ៍សាស្ត្រ ហើយនិងវិទ្យាទិពន្ធបង្កើតបានខ្លឹមសារមួយ ដែលលាតត្រដាងអោយទស្សនិកជនដឹងអំពីទស្សនវិជ្ជា ភាសា ហើយនិងជំនោរអារម្មណ៍នៃបណ្តូបអារមណ៍ទាំងឡាយ ។

---

២៨ ជីវិត ៩០០០០ : ពីឡើយអំណាចអ្នកដឹកនាំខ្មែរ ។ ទំព័រ ២០៣ - ២០៦

	១ - គំនិត		
	សិល្បៈ		
	វប្បធម៌		- ទស្សនវិចារ
	សាស្ត្រ		
ទំរង់ បង្ហាញ :		លាតត្រដាង	- ភាសា
ខ្លឹមសារ	២ - វិទ្យាពិទ្ធ		- ជំនោរការឬណ៌

យើងបានយល់ដឹងខ្លះៗហើយនៅក្នុងជំពូកខាងដើម ហើយនិងបានយល់ដឹងបន្ថែម នៅជំពូកខាងក្រោម អំពីរូបភាពរបស់ប្រាង្គប្រាសាទរបស់ខ្មែរយើង ។ តាមរយៈនេះយើងត្រូវពិចារណាកមើលអោយឃើញនូវគំនិតសិល្បៈឬវប្បធម៌សាស្ត្រដែលស្ថិតនៅខាងក្នុងនៃទំរង់ស្ថាបត្យកម្មដែលចាប់ផ្តើមកសាងឡើងតាំងពីពាក់កណ្តាលនៃសតវត្សទី ៩ " ពិសោធន៍នៅទាប " រហូតឈានដល់មានបទពិសោធន៍ប្រើបច្ចេកទេសខ្ពស់ក្នុងសំណង់ ។ គំនិតផ្តួចផ្តើមធ្វើអ្វីៗ ដែលជា សំភារៈអោយងើបឡើងក្នុងជំហរត្រង់ ហើយបាញ់ឆ្ពោះទៅលើជានិច្ច ដែលអាចជាសញ្ញាណក្រៅប់អោយដឹងអំពីការវិវត្តន៍មិនឈប់ឈរនៃលោកសម្ភារៈ ។ ទាំងក្នុងផ្ចាក់សត្វតោ ឬនាគ ទាំងផ្ទៃក្នុងកំពូលប្រាង្គប្រាសាទ គឺពានស្ពានវៀរពីធំទៅតូចហើយស្រួចបាញ់ឆ្ពោះទៅអវកាសទាំងអស់ ។ ទស្សនវិចារនេះកំណត់បានជាប្រជាជនខ្មែរមានទស្សនៈសម្ភារៈនិយម មនុស្សនិយមជានិច្ច ។ ជាងមិនបានប្រកាន់យកអង្គកម្ពុជ ដើម្បីសាងសង នោះគឺការកសាងបញ្ឈរ វាងសំណង់ ហើយនិងខ្សែពេជ្រ្យាទ័រ ភាពសមតារវាងខ្សែបន្ទាត់ផ្តេក និងខ្សែបន្ទាត់បញ្ឈរ សមាមាត្ររបស់អាគារទាំងមូលរបស់ប្រាសាទ រតនៃនៅរីកក្នុងការតុបតែងហោជាងបន្ទាយស្រី រៀកនៅគ្រានស្ទន៍ ហើយនិងវិធីសាងសង់កំពូលទាំង ៥ របស់សំណង់ធំៗតាមបែបគណិតវិទ្យាត្រឹមត្រូវ ។ អាស្រ័យដោយធាតុអាកាសរបស់ស្រុកទេស ដែលជាប្រទេសក្តៅ ការប្រើប្រាស់វិធីសំណង់ អោយមានប្រព័ន្ធស្រូបយកខ្យល់ "ទ្វារ បង្អួចច្រើន ផែ" គឺជាការចាំបាច់ ហើយក៏ជួយសោភ័ណភ្ពផង ។ អាថ៌កំបាំងក្នុងសំណង់ក៏ជាវិធីមួយរបស់សិល្បករដែរ ។ ទស្សនិកជនមិនអាចបានស្គាល់ ឬ ដឹងអ្វីដោយមិនបានដើរចូលចង់អោយបានសព្វទិសទីក្នុងបរិវេណរបស់ប្រាង្គប្រាសាទ ហើយឃើញត្រង់នេះ ហើយមិនអាចមិនចាប់ចិត្ត

អោយដឹងត្រង់នោះទៀតបានទេ ឃើញត្រង់នេះហើយត្រូវតែឃើញត្រង់នោះទៀត ។ ការរចនាដោយក្បូរក្បាច់ផ្សេងៗ បានបន្ថែមសំរស់ទៅលើសំណង់ថ្ម យោលទៅតាមពេលម៉ោងរបស់ដំណើរព្រះអាទិត្យ ។ សំរស់ទាំងមូលរបស់ប្រាសាទ ដែលមានបនោរិកតក្នុងការប្រើប្រាស់សម្ភារៈសំណង់ "ឥដ្ឋ - ថ្មភក់ - ថ្មបាយក្រៀម" ប្រែប្រួលទៅតាមពេលវេលា ។ ព្រលឹមមានសំរស់ផ្សេង ថ្ងៃត្រង់ល្អមួយបែប ល្ងាចល្អដោយឡែក ពេលយប់មាន ឬ គ្មានពន្លឺថ្ងៃខែល្អខុសគ្នា ។ ប្រសិនបើទស្សនិជនមើលក្បាច់ចម្លាក់ក្នុងប្រាសាទក្នុងវេលាយប់ដោយ ពន្លឺភ្លើងចន្ទុះ នោះគេនឹងឃើញល្អមួយបែបទៀត ។ ប្រសិនបើបច្ចុប្បន្នកាលនេះ គេប្រើអំពូល អគ្គិសនីកម្លាំងច្រើន វាំត់សំរាប់បញ្ចាំង ដោយប្រើល្បែង " ស្រមោល និងពន្លឺ " នោះ គេឃើញប្រាង្គប្រាសាទ " ពិសេសអង្គរវត្ត " ហាក់អណ្តែតនៅក្នុងផ្ទៃអាកាសវេហាស៍ ប្រៀបបាននឹងទេវវិមានឋានសួគ៌ក្នុងរាត្រីស្រទៃ ។

សទ្ធះចបី ត្រូវផ្ចិតទៅមើលក្ខណៈសម្បត្តិប្រវត្តិសាស្ត្រជាក់លាក់តាមទីកន្លែង និងពេលវេលានិមួយៗ ។

៣.៤- សញ្ញាណសាមគ្គី - ការបង្រួបបង្រួម ក្នុងធំរចស្ថាបត្យកម្ម

តាំងពីភាគខាងដើមនៃគ្រិស្តសករាជ សាសនាពីរបានចូលមកដល់ប្រទេសកម្ពុជាដូចជា ព្រួន : ព្រាហ្មណ៍សាសនា និង ពុទ្ធសាសនា ។ សាសនាទាំងពីរនេះ តែងរស់នៅជាមួយគ្នារហូត ទោះប្រជាជន កម្ពុជាប្រកាន់និកាយណាខ្លាំងជាងនិកាយណាក៏ដោយ ។ នាសតវត្សទី ៨ នៃគ្រិស្តសករាជ ប្រទេសជាតិត្រូវបែងចែកជាពីរ : ចិនឡាដែនគោក និង ចិនឡាដែនទឹក ។ ដោយសារមានអស្ថេរភាព ទាំងវិស័យនយោបាយ សេដ្ឋកិច្ច និងសង្គមកិច្ចក្នុងសង្គមជាតិ វិស័យសិល្បៈក៏បានជាបធុះ អន់ថយ បាត់បង់គស់នូវសញ្ញាណច្នៃប្រឌិត ។ អនុស័កសង្គមខាងវិស័យជំនឿសាសនា បានបែងចែកជានិកាយដែលនាំអោយមានការបែងចែកមនុស្សក្រុមៗ ប្រកាន់ជំនឿផ្សេងគ្នា ។ ដោយយល់ឃើញថា ការបង្រួបបង្រួមនិកាយផ្សេងៗរោយភេតក្នុងអនុសិក្សាប្រមូលផ្តុំតែមួយ ជៀសវាងការបែកបាក់គ្នា

សិល្បករចាស់ៗដែលចេះចាំស្នាត់ មានសម្បជញ្ញៈជំនាញនៃសាលា សិល្បៈចំណាស់ៗដែលអាចរក្សាបានប្រពៃណីល្អៗ របស់អ្នកចិនឡា បានច្នៃប្រឌិតបដិមាដ៏ល្អឈ្មោះ " ហរិហរៈ " ដើម្បីបង្រួបបង្រួមនិកាយពីររបស់ព្រហ្មញ្ញសាសនាអោយមកតែមួយ ។ បក្សពួកដែលបានបែកបាក់គ្នា ក្លាយមកអាចឋិតជិតគ្នាឡើងវិញ អាស្រ័យដោយក្រុមណាក៏បាន មើលឃើញបដិមាដែលគេគោរពនោះមានតួតែមួយ ហើយស្ថិតនៅក្នុងបូជនីយដ្ឋានតែមួយគ្រប់ ទីកន្លែងរបស់ទឹកដីកម្ពុជា ។ ប្រាសាទបាយ័ន ដែលកសាងឡើងនៅដើមសតវត្សទី ១៣ បានឆ្លើយតបទៅនឹងគំនិតខាងលើនេះដែរ ។ នៅចុងដើមសតវត្សទី ១០ យសោវរ្ម័ន ដែលជាអ្នកបានកសាងទីក្រុងអង្គរមុនគេ និងមើលឃើញនូវមេរៀនប្រវត្តិសាស្ត្រ ដែលប្រាប់អំពីការប្រេះឆាក្នុងសង្គម ដោយសារកត្តាសាសនា និងកត្តាដទៃទៀតនៃរបបនយោបាយ និងសេដ្ឋកិច្ច បានចាប់ផ្ដើមជាមុនក្នុងការបង្កើនការតិតតួរដល់មូលដ្ឋានកសិកម្ម ហើយនិងមូលដ្ឋាននៃជំនឿ ។ យសោវរ្ម័នបានចាត់អោយគេសាងសង់វត្តអារាម ៣ សំរាប់បំរើនិកាយវិស្ណុ និកាយសេវៈ ហើយនិងវត្តពុទ្ធសាសនា នៅក្នុងរដ្ឋធានី តែម្ដង ។ ក្រៅអំពីនេះ ក៏មានជំនឿលើការបង្រួបនិកាយសិវៈនិងវិស្ណុ ហើយនិង និកាយសិវៈ និងពុទ្ធសាសនា ។

ប្រាសាទបាយ័ន បានបង្កប់ទស្សនៈពីរសំខាន់ : ទស្សនៈសាសនា និងទស្សនៈនយោបាយ ។ ប្រជាជនគ្រប់ស្រទាប់របស់សង្គម អាចទទួលយកបានប្រាសាទនេះជាជារបស់ខ្លួន ព្រោះទោះបីជនណាក៏ដោយអាចគោរពបូជាបាយ័នតាមជំនឿតែរៀងៗខ្លួន ។ ក្បាលមានមុខបួន បង្ហាញប្រាប់គំនិតពីរ : ពួកព្រហ្មនិយម ទទួលស្គាល់ថាជាមុខព្រហ្ម រីឯពួកពុទ្ធនិយម ទទួលស្គាល់ ថាជា មុខពោធិសត្វលោកេស្វរៈ ។ រាល់ជំនឿដទៃទៀតដែលមាននៅតាមខេត្ត ខ័ណ្ឌ ក៏ត្រូវបានប្រមូលផ្តុំមកដាក់នៅតាមបន្ទប់តូចៗ សំរាប់ទទួលពួកអ្នកមកពីជនបទ ។ ចំពោះអ្នកលោកិយនិយម បានមើលឃើញកំពូលប្រាសាទទាំង ៥២ តំណាងអោយបណ្ដាខេត្តទាំងឡាយរបស់កម្ពុជា នាសម័យនោះ ។ អាស្រ័យដោយប្រាសាទបាយ័នជាប្រាសាទឧទ្ទិសចំពោះពុទ្ធសាសនានោះ យើងជាអ្នក សិក្សាស្រាវជ្រាវបានពិនិត្យទៅលើរូបភាពរបស់កំពូលទាំង ៥២ នៃប្រាសាទបាយ័ន ក្រោមមុំមួយផ្សេងទៀត ។ នៅក្នុងសង្គមខ្មែរ យើងបានស្គាល់ពាក្យថា ចេតនា ដែលមានល្អ និងអាក្រក់ ដែលគេអោយឈ្មោះថាកម្ម ។ ចេតនាគឺជាសកម្មភាពរបស់ខួរក្បាល បង្កើតឡើងដោយខួរក្បាល ។ មុខងាររបស់វា គឺ បញ្ជារចិត្ត ទៅក្នុងអំពើល្អ ឬ អាក្រក់ ឬ អព្យាក្រឹត ។ នៅក្នុងពុទ្ធនិយម គេអាចចាប់បាននូវសកម្មភាពរបស់

ខួរក្បាលមានចំនួនប្រហែល ៥២ ដែលបង្កើតបានជាសង្ខារខន្ធ ។ ក្នុងចំណោមចេតនាទាំង ៥២ នោះ យើងអាចដកស្រង់បានខ្លះៗ ដូចតទៅនេះ : ១ វេទនា ២ ឆន្ទៈ ៣ អធិមោក្ខ ៤ សទ្ធា ៥ សមាធិ ៦ បញ្ញា ៧ វិរិយៈ៨ រាគៈ៩ បដិឃៈ "កំហឹង"១០ អវិជ្ជា១១ អំនួត១២ សក្កាយទិដ្ឋិ "គំនិតផ្ទាល់ខ្លួនម្នាក់ៗ" ។ល។

តាមការកត់ចំណាំរបស់បេសកជនជាវតា គូន នៅក្នុងឆ្នាំ ១២៩៦ ប្រទេសកម្ពុជាយើងមានអាណាខេត្តទាំងអស់ចំនួន ៩០ ឯណោះ ។ ម៉្យាងទៀត បណ្ដាផ្ទាំងរឿងជាចម្លាក់ ក្រឡោតទាបក៏បង្ហាញប្រាប់អំពីជីវភាពប្រជាជនពិតៗ នៃសម័យ នោះដែរ ។ ក្នុងទស្សនៈទំនាក់ទំនងសង្គម ជាយ័នដែលជាបេះដូងរបស់រដ្ឋកម្ពុជា បានសំដែង អោយឃើញអំពីការបើកផ្លូវស្វាគមន៍ចំពោះបណ្ដាមិត្តជិតឆ្ងាយ ដែលមកអំពីទិសធំទាំងបួន ។ ទិសខាងកើត គឺ កំណត់ យកមាតាបិតា ទិសខាងត្បូងគ្រូបាធ្យាយ ទិសខាងលិច ប្រពន្ធ - កូន ឯទិសខាងជើងគឺញាតិសន្ដាន អ្នកជិត ខាង ។ តើបបូរមាត់ញញឹម ភ្នែកបិទពាក់កណ្ដាល នោះបានបង្ហាញប្រាប់អំពីអ្វីដែរ ? ចំពោះសំនួរនេះអ្នកនិពន្ធ អ្នកស្រាវជ្រាវ ជាច្រើនបានអោយតម្លៃប្លែកៗតាមការយល់ឃើញ និងការរំភើបដោយឡែកៗ អំពីគ្នា ។ ការយល់ឃើញមួយចេញអំពីអ្នកស្រាវជ្រាវច្រើនគ្នា បានអោយតម្លៃទៅលើ ការស្ងប់ក្នុង ដំណើរធ្វើសមាធិ ដែលគេអោយឈ្មោះថា " ញញឹមអាថ៌កំបាំង " ។

យើងពិចារណា និងឆ្លុះបញ្ចាំងតាមទស្សនៈរូបិយ៍របស់យើងនូវស្នាមញញឹមនៃព្រះភក្ត្រ លោកេស្វរៈនេះ ។ នេះគឺទំនងជាការញញឹមនៅពីលើជីវិត ឥតភ័យខ្លាច ឬ តក់ស្លុតនិងសេចក្ដីស្លាប់ ពី ព្រោះវាជាការធម្មតាទៅហើយ របស់លោកសង្សារៈនេះ ។ អ្វីៗ ពុំស្ថិតនៅហ្នឹងមួយកន្លែងបានទេ បើមានកំណើតឡើងហើយ តែងតែវិនាសទៅវិញ ជាធម្មតា ។ ស្នាមញញឹមនេះពិតជាបញ្ជាក់បាន ក្ដីសង្ឃឹមទៅអនាគត សង្ឃឹមលើការយកជ័យជំនះលើធម្មជាតិ និង បណ្ដាជាតុក្កតក្នុងសង្គម ដោយសារកម្លាំងពលកម្មរបស់ខ្លួន ញញឹមជឿលើកម្លាំងអត្តនោរ័ត ដែលមិនត្រូវផ្ដេកផ្ដួលលើ វាសនា ពោល គឺត្រូវស្គាល់ខ្លួនឯង ដែលជាសន្ទស្សន៍រាប់រាស់ការរីកចំរើនរបស់បុគ្គល និងសង្គម ។ រីឯភ្នែកបិទទំនងជាបង្ហាញអោយយើងដឹងអំពីការប្រើប្រាស់បញ្ញាចក្ខុ ដែលអាចមើលឃើញបានវែងឆ្ងាយច្រើនជាងការប្រើប្រាស់ចំសចក្ខុដែលអាចមើលឃើញបានរយៈចម្ងាយតែមួយយោជន៍ប៉ុណ្ណោះ ។

ពុទ្ធសាសនិកជនពិតប្រាកដ គឺតែងរីករាយជាងអ្នកដទៃ ។ ព្រោះគេគ្មានខ្លាច និងព្រួយបារម្ភអ្វីទេ ។ គេតែងស្ងប់ និង ជ្រះថ្លាជានិច្ច ។ មនុស្សដែលកើតទាន់សម័យណាគោត្តម តែងនិយាយថា លោក

"ញញឹមជានិច្ច" ។ ដូច្នេះហើយបានជាមុខទាំង ៤ របស់ប្រាសាទបាយ័ន បង្ហាញអោយឃើញនូវទំរង់មុខរីករាយ បរិសុទ្ធ ត្រេកអរ និងករុណា ក្នុងរាល់ស្នាដៃសិល្បៈដែលឧទ្ទិសចំពោះ ពុទ្ធសាសនា តែងតែផ្ដល់បរិយាកាសស្ងប់ ហើយនិងសេចក្ដីសប្បាយមួយ ។ អត្ថន័យពិតដូចមានថែង ខាងលើនេះ គឺ ជាចម្លើយទៅនឹងសំនួរ បបូរមាត់ញញឹម ភ្នែកបិទ របស់ស្នាដៃសិល្បៈ នៃសតវត្សទី ១៣ របស់សម័យអង្គររុងរឿង ។

អតីតកាលមានប្រយោជន៍ខ្លាំងណាស់សំរាប់បច្ចុប្បន្នកាល ។

IV - រចនាបថសំខាន់ៗក្នុងស្ថាបត្យកម្ម របស់វិមានប្រវត្តិសាស្ត្រ

អ្នកសិក្សាស្រាវជ្រាវបានតម្រូវអោយចែកប្រវត្តិវិមានស្ថាបត្យកម្មជារចនាបថ ដើម្បីធ្វើការសិក្សាច្បាស់លាស់ អំពីដំណាក់កាលវិវត្តន៍សំខាន់របស់សំណង់ ។ គេមិនត្រូវកំណត់រចនាបថទាំងឡាយនេះថាជាប្លុយកំរងក្នុងក្របខណ្ឌ រឹងកំព្រឹះនោះទេ ក៏ប៉ុន្តែ ត្រូវទុកដូចជាការបត់ចុះឡើងដ៏ទន់ភ្លន់មួយ ។

៤.១. រចនាបថមុនសម័យអង្គរ [២៥]

៤.១.១. រចនាបថភ្នំដា : ឆ្នាំ ៥៤០ - ៦០០ " ទីតាំងសព្វថ្ងៃក្នុងស្រុកអង្គរបុរី "

៤.១.២. រចនាបថសំបូរព្រៃគុក : ឆ្នាំ ៦០០ - ៦៥០ " ស្រុកកំពង់ស្វាយ - កំពង់ធំ "

៤.១.៣. រចនាបថព្រៃក្មេង : ឆ្នាំ ៦៣៥ - ៧០០ " សៀមរាប "

៤.១.៤. រចនាបថកំពង់ព្រះ : ឆ្នាំ ៧០៦ - ៨០០ " កំពង់ឆ្នាំង "

៤.២. រចនាបថចន្លោះ : រចនាបថសម័យគូលែន : ឆ្នាំ ៨២៥ - ៨៧៥ .

៤.៣. រចនាបថសម័យអង្គរ

៤.៣.១. រចនាបថព្រះគោ : ឆ្នាំ ៨៧៥ - ៨៩៣

៤.៣.២. រចនាបថបាខែង : ឆ្នាំ ៨៩៣ - ៩២៥

---

២៥ : ប៊ិសិលីយេ : អាស៊ីអាគ្នេយ៍ - កម្ពុជា - ទំព័រ ៤២

៤.៣.៣. រចនាបថកោះកែរ ឆ្នាំ ៩២១ - ៩៤៥

៤.៣.៤. រចនាបថប្រែរូប " រចនាបថមេបុណ្យ : ឆ្នាំ ៩៤៧ - ៩៦៨

៤.៣.៥. រចនាបថបន្ទាយស្រី : ឆ្នាំ ៩៦៧ - ១០០០

៤.៣.៦. រចនាបថ ឃ្លាំង : ឆ្នាំ ៩៦៨ - ១០១០

៤.៣.៧. រចនាបថ បាពួន : ឆ្នាំ ១០១០ - ១០៨០

៤.៣.៨. រចនាបថ អង្គរវត្ត : ឆ្នាំ ១១០០ - ១១៧៥

៤.៣.៩. រចនាបថ បាយ័ន : ឆ្នាំ ១១៧៧ - ១២៣០

៤.៤. រចនាបថក្រោយអង្គរ .. រចនាបថនេះ គិតចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៤៣១ នៃគ្រិស្តសករាជ។ យើងអោយនិយមន័យថ្មីមួយហៅថា រចនាបថថ្មី ដោយសារការបាត់បង់ការរចនាតាមបែបស្ថាបត្យកម្ម ជាប្រពៃណីស្ទើរតែទាំងអស់ ។ សម័យនេះបញ្ជាក់បានអំពីការឆ្លងអំពីស្ថាបត្យកម្មកសាងឡើងអំពីថ្មទៅកាន់ស្ថាបត្យកម្ម កសាងឡើងអំពីគ្រឿងឈើ ឬ អំពីសម្ភារៈសំណង់ធំៗ ។

ព្រឹត្តិការណ៍ពីរជាក់ស្តែងបានបញ្ជាក់ប្រាប់អំពីការបោះបង់ចោលស្ថាបត្យកម្មអំពីថ្ម :

១ - កន្លែងយកថ្មសំរាប់ធ្វើជាសម្ភារៈសំណង់ត្រូវអស់ នាកាលខាងចុងនៃសម័យជ័យវរ្ម័នទី ៧។

២ - សំណង់អំពីគ្រឿងឈើ និងសម្ភារៈសំណង់ធំៗគឺសមស្របទៅនឹងការបំរើពុទ្ធសាសនាហីនយាន ។ រាល់សំណង់ត្រូវបានលើកល្វែងធំៗ សំរាប់ទទួលឧបាសក ឧបាសិកាបានច្រើន ដែលផ្ទុយអំពីសាលទាំងឡាយក្នុងស្ថាបត្យកម្មប្រពៃណីដែលកសាងឡើងអំពីថ្ម ។

ក្នុងសម័យសៀមកាន់កាប់ទីក្រុងអង្គរជាបណ្តោះអាសន្ននាឆ្នាំ ១៤៣១ ប្រពៃណីខ្មែរ ជាច្រើនបានបន្ត និងរក្សាការរស់រវើករបស់ខ្លួននៅក្នុងមជ្ឈមណ្ឌលថ្មីៗ ជាច្រើន នៅ ស្រី - សន្ធរ ។

ជីវិតថ្មីរបស់សិល្បៈខ្មែរបានរស់រានឡើងវិញនាសតវត្សទី ១៦ ក្រោយពីបានដេញពួកថៃឈ្លានពានចេញអំពីស្រុក ។ គេសង្កេតឃើញមានការជួសជុលប្រាសាទនៅអង្គរវត្ត - ប្រាសាទវត្តនគរ នៅកំពង់ចាម ។

៤.៥. រចនាបថភ្នំដា ..

រមណីយដ្ឋានបុរាណវិទ្យានៃសម័យនេះ ស្ថិតនៅក្នុង ស្រុកអង្គរបុរី ខេត្តតាកែវ សព្វថ្ងៃនេះ ។

ប្រាសាទបាក់បែកអស់រលីង ប៉ុន្តែបដិមាជាច្រើននៅសេសសល់រហូតមកដល់សព្វថ្ងៃ ។ បដិមាករ ចែកចេញជាពីរ :

១ - ពុទ្ធបដិមា ដែលមានស្លាកស្នាម វប្បធម៌ឥណ្ឌា - ក្រិច

២ - ព្រហ្មញ្ញបដិមា ដូចជាវិស្ណុដៃ ៨ រូបព្រះរាម រូបពលរាម ។

ក្នុងរចនាបថនេះ សិល្បករបានចាប់អារម្មណ៍ទៅលើការបូកបញ្ចូលគ្នា របស់សិល្បៈរបស់សាស្ត្រ ធម្មជាតិនិយម ហើយនិងពិសិដ្ឋនិយម នៅក្នុងបណ្តារូបបដិមាទាំងឡាយនេះ។ បដិមាទី ១ - ទី ២ បានដាក់តាំងនៅក្នុងសារមន្ទីរវត្ថុបុរាណនៅភ្នំពេញ ។

៤.៦.- រចនាបថសំបូរព្រៃគុក . ក្នុងសម័យចិន - ឡា ពាក់កណ្តាលទី ១ ស.វ. ទី ៧

ទីតាំងសព្វថ្ងៃនៅក្នុងស្រុកកំពង់ស្វាយ ខេត្តកំពង់ធំ ។ ប្រាសាទសង់ឡើងអំពីឥដ្ឋ លើកលែងតែសមាសធាតុតុបតែងមួយចំនួនដូចជា ផ្តែរទ្វារ សសរពេជ្រ មេទ្វារ ។ល។ ដែលកសាងអំពីថ្មភក់ ។ ក្នុងចំណោមប្រាសាទមានប្លង់ការេ គេសង្កេតឃើញមានប្រាសាទខ្លះ កសាងឡើងតាមប្លង់រាងចតុកោណកែង ។ សមាសធាតុស្ថាបត្យកម្មមានជាប់ស្លាកស្នាមទំនាក់ទំនងជាមួយសមាសធាតុតុបតែងលំអរបស់ឥណ្ឌា ដែលកសាងឡើងក្រោយពីសម័យកសាងប្រាសាទអាហ្សង់តាចោះលុង គួលទៅក្នុងសាច់ថ្មភ្នំ " សតវត្សទី ៥ - ៦ - គ.ស. ហើយនិងប្រាង្គប្រាសាទនាសតវត្សទី ៧ ។ ប្រាសាទកសាងឡើងក្នុងអំឡុងពេលជាមួយគ្នា : ក្រុមប្រាសាទសំបូរព្រៃគុក ប្រាសាទភ្នំធំ " កំពង់ចាម " ប្រាសាទដំបងដែក " កំពង់ចាម " ។

៤.៧.- រចនាបថព្រៃក្មេង. ក្នុងសម័យ ចិន-ឡា ពាក់កណ្តាលទី ២ ស.វ. ទី ៧

សិល្បៈក្នុងសម័យនេះ បង្ហាញការអោយតម្លៃទៅលើមនុស្សច្រើនជាងធម្មជាតិនៅជុំវិញខ្លួន ។ គេបានកំណត់ថា រចនាបថព្រៃក្មេងជាសម័យសិល្បៈឡើងដល់កំពូល ។ នៅក្នុងបដិមាសិល្បៈ សិល្បករបានឈានទៅដល់ភាពសុក្រិតនៃសមាមាត្រ សមតា និង ស្គាល់សារីរវិទ្យាសាស្ត្រ

សូមអានទំព័រ ក

សូមអានទំព័រ ខ

របស់មនុស្សយ៉ាងត្រឹមត្រូវ ។ រូប ហរិហរៈ របស់ប្រាសាទអណ្តែត សព្វថ្ងៃ នេះតាំងនៅក្នុងសារៈមន្ទីរវត្ថុបុរាណ ភ្នំពេញជាភស្តុតាងនៃបដិមាសិល្បៈសម័យនោះហើយនិងមានតម្លៃយ៉ាងខ្ពស់ ក្នុងចំណោមរូបល្អៗនៃចម្លាក់ពិភពលោក ។

ប្រាង្គប្រាសាទដែលកសាងឡើងក្នុងអំឡុងដំណាលគ្នា : ប្រាសាទព្រៃក្មេង " សៀមរាប " ប្រាសាទស្វាយព្រាប " ផ្នែកចាស់ៗខ្លះរបស់ប្រាសាទ " ប្រាសាទបាសិត " ទ្វារខាងកើត " ប្រាសាទព្រៃប្រាសាទ " ប្រាសាទខាងត្បូង " ប្រាសាទអណ្តែត ប្រាសាទភ្នំបាយ៉ង ។

នៅក្នុងសម័យចិនឡារុងរឿងយើងសង្កេតឃើញមានទ្រង់ទ្រាយប្រាសាទខ្លះដែលកសាងឡើងតាមគំរូប្លង់ប្លែកខុសគ្នា ដូចជាប្រាសាទអាស្រមមហាឫស៊ី " តាកែវ " ប្រាសាទតុកព្រះធាតុ និងប្រាសាទហាន់ ជ័យ " ក្នុងខេត្តកំពង់ចាម " និងប្រាសាទអដ្ឋកោណ " ក្នុងក្រុមប្រាសាទសំបូរ ។

៤. ៨ រចនាបថកំពង់ព្រះ សម័យចិន- ឡាបែកបាក់ : ដើមសតវត្ស ទី ៨ : ៧១៣

ក្រោយពីជ័យវរ្ម័នទី ១ សុគតទៅដោយគ្មានកូនបន្តតំណែង អាណាចក្រចិន-ឡាស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់ស្តេចស្រីព្រះនាម ជ័យទេវី ជារាជទេវីមហេសីរបស់ជ័យវរ្ម័នទី ១ ។ ប្រទេសកម្ពុជា ចាប់ផ្តើមមានទំនាស់គ្នារវាងមជ្ឈមណ្ឌលកណ្តាល និង មជ្ឈមណ្ឌលខាងបស្ចិម និងតំបន់សមុទ្រ ។ ក្រោយមកអាណាចក្រចិន - ឡា ទាំងមូលបែកចេញទៅជារដ្ឋពីរ : រដ្ឋចិន - ឡា ដែនគោក និង ចិន- ឡា ដែនទឹក ។ អាស្រ័យដោយការមានសង្គ្រាមក្នុងស្រុក សិល្បៈក្នុងសម័យនោះធុះខ្សោយបាត់បង់អស់សកម្មភាពច្នៃប្រឌិត ។ បដិមាសិល្បៈជាច្រើនបានបង្ហាញភាពល្ងង់ខ្លៅក្នុងបច្ចេកទេសឆ្លាក់ថ្ម ។ ទេពកោសល្យដែលមានពន្លកមកហើយក្នុងសម័យព្រៃក្មេង បានរលប់បាត់ពីក្នុងព្រលឹងរបស់សិល្បករ ហើយសកម្មភាពសិល្បៈបានក្លាយទៅជា ការចម្លងតាមគ្នា ដោយងងឹតងងល់បំផុត ។ ពេលមានសង្គ្រាម សិល្បៈត្រូវតែផ្អាកដំណើរ ។

ក្នុងសាកលធាតុសំណង់មានជាប់ស្លាកស្នាមដដែលៗទៅទៀត ។ តែចម្លាក់លើផ្តែរទ្វារមាននិន្នាការមួយចំបាច់រូបចម្លាក់សត្វ " មករ - គិរតិមុខ " ហើយពន្លែចក្បាច់ស្លឹកនិងទងឈើ ប្លែកទាំងស្រុងអំពីរចនាបថមុនៗ ។

ប្រាង្គប្រាសាទដែលកសាងឡើងដំណាលគ្នា : ប្រាសាទកំពង់ព្រះ " កំពង់ឆ្នាំង " ប្រាសាទអកយំ " ផ្នែកចាស់ៗ " ប្រាសាទត្រពាំងផុង " ផ្នែកចាស់ៗ " ប្រាសាទ បាសិត " ទ្វារលិច " ប្រាសាទភូមិ ប្រាសាទ " ៧០៦ - កំពង់ធំ " ។

៤.៩. រចនាបថ គូលែន. រចនាបថចន្លោះ ៨២៥.៨៧៥

សម័យនេះគឺជាការចាប់ផ្ដើមសិល្បៈ " អង្គរ " ។ ជ័យវរ្ម័នទី ២ ជាពូជពង្សខ្មែរស្ថិតនៅក្នុងរដ្ឋចិន-ឡា ដែនទឹកដែលត្រូវស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់សន្តតិវង្សសៃលេន្ទ្ររបស់កោះជ្វានាចុងសតវត្សទី ៨ ។ ពួកសៃលេន្ទ្របានចាប់ត្រូសារជ័យវរ្ម័នទី ២ ទៅរស់នៅលើ កោះជ្វា ។ ពេលព្រះអង្គតេចពីកោះជ្វាមកវិញ ព្រះអង្គបានខិតខំបំពេញគោលដៅពីរ : ១ - រំដោះជាតិចេញអោយផុតពីកោះជ្វា ២ - បង្រួបបង្រួមជាតិ ដោយពីងផ្អែកលើរដ្ឋតូចៗជទៃ ទៀតដែលបែកបាក់គ្នាក្នុងសម័យចិន-ឡា ។ រជ្ជកាលនេះគឺជា ការប្រយុទ្ធមួយយ៉ាងវែង ដើម្បីប្រមូលកម្លាំង ហើយនិងការកសាងទីក្រុងជាច្រើននៅតាមតំបន់ទាំងឡាយដែលបានបង្រួបបង្រួមរួច ហើយ ។ ចាប់តាំងពី ឥន្ទ្របុរី "បន្ទាយព្រៃនគរ : កំពង់ចាម" មកដល់តំបន់ភ្នំ គូលែន ព្រះអង្គបានកសាងទីក្រុង ៥ ដែលជាការចាប់ផ្ដើមនៃសិល្បៈសម័យអង្គរ ដោយបង្ហាញទ្រង់ទ្រាយប្រាង្គប្រាសាទដ៏ច្រើន ហើយនិងបដិមាសិល្បៈ។

ស្ថាបត្យកម្មសម័យនេះស្ថិតនៅក្បែរនិងស្ថាបត្យកម្មសំបូរព្រៃគុក ។ ក្បាច់ចម្លាក់លើផ្ដែរទ្វារចម្លងយកតំរូចាស់ និង តំរូអំពី កោះជ្វា មកប្រើប្រាស់ ។ បដិមាសិល្បៈបង្ហាញស្នាកស្នាមឥណ្ឌាតិចតួចនៅឡើយនាភាគខាងដើម ប៉ុន្តែមាននិន្នាការប្ដូរទៅរកអ្វីដែលជាខ្មែរនៅភាគខាងចុងនៃ សម័យនេះ។

ប្រាង្គប្រាសាទដែលកសាងឡើងក្នុងអំឡុងដំណាលគ្នា : ប្រាសាទ ព្រៃប្រាសាទ " ខាងជើង " ប្រាសាទសំបូរ សេ ១ ប្រាសាទដំរីក្រាប ប្រាសាទអូផ្អុង ប្រាសាទខ្ចិងស្លាប់ ប្រាសាទរូបអារក្ស ប្រាសាទ ថ្មដាប់ ប្រាសាទតគិរ ប្រាសាទក្របាច ប្រាសាទអ្នកតា ។

៤.១០. រចនាបថព្រះគោ ចុងសតវត្សទី ៩ :

៨៧៥-៨៩៣

ផាបទិកនៅតែប្រើប្រាស់ឥដ្ឋជាសំភារៈសំណង់នៅឡើយ សំរាប់ការសាងសង់វិមានប្រវត្តិសាស្ត្រ ។ ពន្លកនៃការច្នៃប្រឌិតថ្មី បានផុសចេញយ៉ាងជាក់ស្តែង នៅក្នុងការតុបតែងលំអខឿនប្រាសាទ ជញ្ជាំង ហើយនិងការបន្ថែមចំនួនប្រាសាទនៅលើខឿនតែមួយនិង ពង្រីកបច្ចេកទេសសំណង់តាមរយៈការ សាកល្បងកសាងប្រាសាទ-ភ្នំ ដំបូងក្នុងរចនាបថនេះ ។ បន្ថែមពីលើនេះ គេសាកល្បងឆ្លាក់រូបគ្រុឌ មានចលនា និង ក្បាច់ក្រឡោត-ទាប " រូបយក្ខ " ជាដំបូងបង្អស់នៅខឿនខាងលើរបស់ប្រាសាទបាគង ។ រូបភាពសិល្បៈបានក្លាយមកជាទ្រង់ទ្រាយខ្មែរពិតប្រាកដ ហើយបង្ហាញការវិវត្តន៍យ៉ាងខ្លាំងក្នុងស្ថាបត្យកម្ម : បោះបង់ចោលសំណង់ទោល បន្ថែមចំនួនប្រាសាទលើខឿនតែមួយ " ប្រាសាទព្រះគោ ៨៧៩ " និង ប្រាសាទលលៃ ៨៩៣ ហើយនិងប្រាសាទ-ភ្នំ "បាគង ៨៨១" ។

ប្រាង្គប្រាសាទ ដែលកសាងឡើងក្នុងអំឡុងដំណាលគ្នា : ប្រាសាទព្រះគោ ប្រាសាទបាគង ប្រាសាទលលៃ ។

> វឌ្ឍនភាពសិល្បៈ ស្ថិតនៅត្រង់លទ្ធភាពទាំងឡាយដែលសម័យកាលជាក់ស្តែងផ្តល់អោយសំរាប់សិល្បៈ

៤.១១. រចនាបថ បាខែង ចុងសតវត្សទី ៩ - ដើមសតវត្សទី ១០

សម័យនេះ គឺ សិល្បៈខ្មែរបានស្ថិតនៅក្នុងរង្វង់អាស្រ័យបរិវេណមួយឈ្មោះថា " អង្គរ " ។ ព្រះបាទយសោវរ្ម័នជាស្តេចទី ១ ដែលបានកសាងទីក្រុងអង្គរដំបូងបង្អស់ដែលមាន ប្រាសាទភ្នំ បាខែង ជាមេរួង បន្ទាប់ពីការវិលត្រឡប់របស់ជ័យវរ្ម័នទី ២ មកតាំងទីក្នុងទីក្រុង ហរិហរាល័យ " រលួស " ជាលើកទី ២ ។ យើងសង្កេតឃើញសកម្មភាពច្នៃប្រឌិតសិល្បៈដែលផុសឡើងក្នុងសម័យព្រះគោ បាន

សូមអានទំព័រ គ

បន្តមកក្នុងរចនាបថនេះទៀត ដោយបានគោរពទ្រង់ទ្រាយរចនាបថព្រះគោ ប៉ុន្តែបានបោះបង់ចោលឥដ្ឋ [២៣] ដោយយកថ្មភក់និងថ្មបាយក្រៀមសំរាប់កសាងប្រាសាទមកជំនួសវិញ ។ វិស័យបដិមាសិល្បៈបានបន្តភាពថ្មីងនៃសម័យព្រះគោ ប៉ុន្តែ ប្រឌិតសំលៀកបំពាក់ចាប់ភ្លីជាដំបូងក្នុងសម័យនោះ ។

ប្រាង្គប្រាសាទដែលកសាងឡើងក្នុងអំឡុងដំណាលគ្នាៈ ប្រាសាទភ្នំ បាខែង "ប្រាសាទភ្នំ" ប្រាសាទភ្នំក្រោម " ប្រាសាទ ៣ លើខឿនតែមួយ " និង ប្រាសាទភ្នំបូក ។

៤.១២. រចនាបថ កោះកែរ ពាក់កណ្ដាលទី ២ សតវត្សទី ១០ : ៩២១ . ៩៥៤

វិបត្តិនយោបាយបានកើតឡើងក្រោយទំរង់តួចគាចនៅឡើយ នៅក្នុងរជ្ជកាលនៃព្រះរាជបុត្ររបស់យសោវរ្ម័ន ។ វិបត្តិនោះគឺការប្រឆាំងរបស់អភិជនសក្តិភូមិជានាម៉ឺន និង អភិជនសក្តិភូមិជាបព្វជិត ។ ព្រះបាទ ជ័យវរ្ម័នទី ៤ ជាឪពុកមាបានខិតខំសាកល្បងបង្ក្រាបការ តស៊ូខាងលើនេះ ។ សកម្មភាពរបស់ជ័យវរ្ម័នទី ៤ នាំអោយមានវិបត្តិជាមួយព្រះបាទ ហរ្សវរ្ម័នទី ១ និង ឥសានវរ្ម័នទី ២ ដែលជាក្មួយ ។ វិបត្តិនេះទំនងជាបានទាក់ទងទៅនឹងការប្តូរជំនឿ អំពីនិកាយឥស្វរ មកនិកាយវិស្ណុវិញ។ ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី ៤ បានប្រកាន់វិធីយាបថប្រឆាំង និងក្មួយ ហើយបានចាកចេញអំពីយសោធរៈ "ក្រុងអង្គរទី ១ " ទៅតាំងទីនៅតំបន់គោក គគឺរ " កោះកែរ " ។

ក្នុងបំណងពង្រឹងរដ្ឋអំណាច ជ័យវរ្ម័នទី ៤ បានកសាងទីក្រុងថ្មីនៅកោះកែរ ដែលមានប្រាង្គប្រាសាទច្រើន ហើយធំៗផងសំរាប់តំកល់រាជលិង្គត្រីភូវនេស្វរៈ ដោយឥតគិតដល់តម្លៃនៃប្រព័ន្ធទំនាក់ទំនងខាង សង្គមកិច្ចឡើយក្នុងការសំដែងមហិទ្ធិរិទ្ធរបស់ មហារាជនេះ ។

ប្លង់សំខាន់របស់ប្រាសាទនៅ គោកគគីរ គឺអនុវត្តយកខ្សែបន្ទាត់ បេឡាអំរជាមេ នៅលើវាលរាបខុសប្លែកអំពីសម័យខាងដើម ។ បដិមាសិល្បៈបង្ហាញអោយឃើញការរិះរកចលនាថ្មីមួយ ។ រូបចន្លនោះគឺ ការឆ្លាក់រូប អោយមានចលនា ដែលយើងឃើញមានពន្លកខ្លះរួចមកហើយ នៅក្នុងរចនាបថព្រះគោ : ឧទាហរណ៍ រូប ស៊ីវៈរាំ រូបគ្រុឌជើរ រូបធំបាច់វាងសុគ្រិព និង ពាលិ រូបធំបាច់វាងយក្ខ និងទេវតា ។ ល ។ របៀបស្លៀកពាក់នៅក្បាលសំពត់ចាប់ភ្លីដូចសម័យបាខែង ។

---

២៣ ប្រាសាទ សាងអំពីឥដ្ឋធំៗ ៩៩ ទៀត នៅលើទីជុំវិញប្រាសាទភ្នំ ។ ប៉ុន្តែគេគាត់ទុកថា ជាប្រាសាទបន្ទាប់បន្សំ ព្រោះសម័យនេះ ភ្លឺកង្វល់ជាធំបំផុត គឺ ការកសាងប្រាសាទភ្នំ ហើយនិងស្រាវជ្រាវរកថ្មដែលធំសំរាប់សំរាប់រចនាបថនេះ ។

សូមអានទំព័រ ឃ

ប្រាង្គប្រាសាទដែលកសាងឡើងក្នុងអំឡុងដំណាលគ្នា : ប្រាសាទធំ ប្រាង្គ ប្រាសាទនាងខ្មៅ ប្រាសាទធីរ ប្រាសាទក្រហម ប្រាសាទចិន ប្រាសាទបូក ប្រាសាទព្រាំ ...

នៅគ្រប់សម័យកាលទាំងអស់ សិល្បៈ " ធំទិត ខ្ពីបងារ ··· បំផែង " គឺជាលទ្ធផលរបស់សម័យកាលជាក់ស្តែង។

៤.១៣. រចនាបថប្រែរូប រចនាបថបន្ទាយ ៩៤៧ - ៩៦៥

ក្រោយពីមរណភាពរបស់ជ័យវរ្ម័នទី ៤ វិបត្តិក្នុងតំណរស្នងរាជ្យបានកើតឡើងក្នុងរង្វង់អភិជន សក្តិភូមិដែលគាំទ្រព្រះរាជបុត្ររបស់ជ័យវរ្ម័នទី ៤ ព្រះនាមហស៌វរ្ម័នទី ២ ហើយនិងអភិជនសក្តិភូមិគាំទ្រព្រះបាទរាជេន្ទ្រវរ្ម័នទី ២ ដែលត្រូវជាបងប្អូនជីដូនមួយនិងគ្នា[២៣] ។ ប៉ុន្តែជ័យជំនះត្រូវបានទៅបក្សពួកខាងរាជេន្ទ្រាវរ្ម័នទី ២ ។ អាស្រ័យដោយស្តេចខាងក្រោយនេះត្រូវបានទទួលការគាំទ្រអំពីអភិជនដែលរស់នៅក្នុងទីក្រុង យសោធរៈការបោះបង់ចោលទីក្រុងកោះកេរ បានប្រព្រឹត្តឡើងក្នុងរជ្ជកាលរាជេន្ទ្រាវរ្ម័នទី ២ ហើយទីក្រុងយសោធរៈ ក៏បានរស្មីជាលើកទី ២ ឡើងវិញ ដែលយើងហៅថា " អង្គរទី ២ " ។ ក្នុងរជ្ជកាលរាជេន្ទ្រាវរ្ម័នទី ២ និង ព្រះរាជ បុត្រព្រះនាម ជ័យវរ្ម័នទី ៥ គឺជាដំណាក់កាលផ្តើមសម័យរុងរឿងរបស់ចក្រភព កម្ពុជា ។

ប្រាសាទសាងសង់ក្រោមទ្រង់ទ្រាយប្រាសាទ-ភ្នំដែលមានខឿនសាងអំពីថ្ម ទ្រប្រាសាទធំ ៥ សាង អំពីឥដ្ឋ ។

រចនាបថនេះ បានយករូបបន្ទាស់ មកអនុវត្តនៅក្នុងពេលមួយ ដែលមានការសន្សំសំចៃថ្មកក់ ក្នុងសំណង់ ។ ប្រាសាទប្រែរូបជាស្នាដៃដ៏ធំ និងមានសមាមាត្រដ៏ល្អបំផុត ហើយសាងឡើងអំពីថ្មបាយក្រៀម និងឥដ្ឋ ដែលជាសំភារៈមានពណ៌ក្តៅ ។

សំរស់របស់ប្រាសាទបានកើតឡើងនាពេលព្រលឹមថ្ងៃរះ និង ពេលព្រះអាទិត្យហៀបអស្តង្គតទៅវិញ ។

---

២៣ ឯកសារប្រវត្តិសាស្ត្រសរសេរដោយស្លេរ៉ាំងថា : ហស៌វរ្ម័នទី ២ ជាបងប្អូនជីដូនមួយ និងរាជេន្ទ្រា វរ្ម័នទី ២ ។ តាមឯកសាររបស់ជាវ៉ាងថា រាជេន្ទ្រាវរ្ម័នទី ២ ត្រូវជាកូនប្រសារ របស់ជ័យវរ្ម័នទី ៤ ។ តែទោះជាយ៉ាងនេះក៏ដោយធុះ ទូរង្គមាយរ៉ាប់ស្តេចនៅជាមួយធេសទូខ និងគ្នា យ៉ាងជិត ។

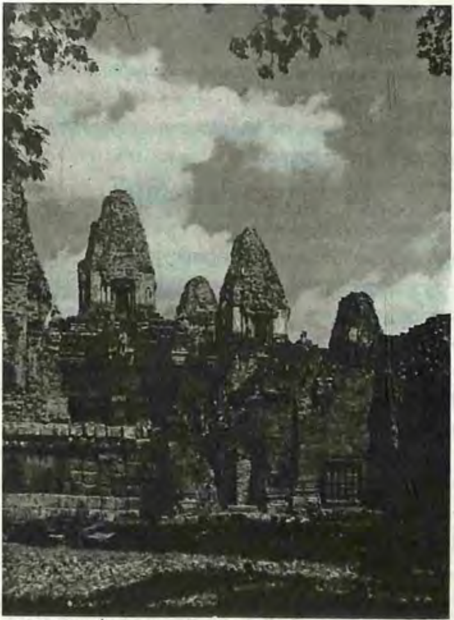

រូបថតសហការរបស់.ឡូប៊ិន :ប្រាសាទប្រែរូប កសាងអំពីថ្មភក់ និង ឥដ្ឋក្នុងស.វ.ទី ១០ បន្ទាប់ពីកោះកេរ ។ ប្រាសាទនេះបានបង្ហាញ អោយឃើញសមាត្រដ៏ល្អ ហើយ និងបច្ចេកទេសប្រើសំភារៈសំណង់ដើម្បីធ្វើ អោយប្រាសាទល្អ តាមដំណើរនៃព្រះអាទិត្យ ។

photo.coopérée de Bill Lobban

រាល់ស្នាដៃមានទិន្នាការទូទៅវិលទៅរកសម័យដើម តែខុសប្លែកខ្លាំងអំពីសម័យកោះកែរ និងបន្ទាយស្រី ។

ប្រាង្គប្រាសាទ ដែលកសាងឡើងក្នុងអំឡុងដំណាលគ្នា : ប្រាសាទមេបុណ្យ ៩៥២ ,ប្រាសាទប្រែរូប ៩៦១ ,ប្រាសាទឈាក់នាង ៩៦០ ។

៤.១៤. រចនាបថបន្ទាយស្រី :

ជាមួយនិងការវិលត្រឡប់មកកាន់បូរីនៅអង្គរវិញ ប្រាសាទភ្នំ បានឈានទៅដល់ទំហំដ៏ស្គឹមស្គៃ ប្រកបដោយសុក្រិតភាពក្នុងសមាមាត្រ : ប្រាសាទប្រែរូប ។

ប្រាសាទបន្ទាយស្រី " ៩៦៧ " ជាប្រាសាទតូចសង់អំពីថ្ម ភក់ ពណ៌ផ្កាឈូក ប្រកបដោយចម្លាក់យ៉ាង ថ្មីតផ្ទង់ពេញពាសទាំងតួប្រាសាទ និងមនោរម្យក្នុងការតុបតែងហោជាង ជាចម្លាក់រឿងហើយ និងរូប ទេវតា ទ្វារបាល គួរអោយស្រឡាញ់ ។ រូបមន្តចាស់ក៏ត្រូវបានយកមកប្រើប្រាស់វិញ :១- ប្រពៃណីនិយមតិបន្តសម័យកោះកែរ និងប្រែរូប។២- វិលទៅរកបុរាណហួសសម័យ និងបង្កើតថ្មីក្នុងពេលជាមួយគ្នា : យកតំរូសតវត្សទី VII - VIII មកប្រើប្រាស់វិញ ។ រចនាបថនេះជះឥទ្ធិពលខ្លាំង ដល់រចនាបថ បាពួន ។

សិល្បៈរូបណីសាស្ត្រថ្មីតិ ស្រាវជ្រាវក សារីរម្ធេមនសាស្ត្រពិត ឥរិយាបថទន់ភ្លន់ ។ ប្រាសាទសាងតាមលំនាំប្រាសាទភ្នំ រីករូបតាមខ្សែបន្ទាត់ផ្ដេក ។

ប្រាង្គប្រាសាទដែលសាងឡើងក្នុងអំឡុងដំណាលគ្នា : ប្រាសាទបន្ទាយស្រី ៩៦៧ , ប្រាសាទស្រឡៅ , ប្រាសាទតូចមួយនៅខាងក្រោយប្រាសាទឃ្លាំងខាងជើង ។

៤.១៥. រចនាបថឃ្លាំង :

ក្នុងរចនាបថនេះប្រាសាទភ្នំមានទ្រង់ទ្រាយយ៉ាងពេញលេញ ដោយយកបទពិសោធន៍ ក្នុងការកសាងសាលវែងៗ នៅក្នុងសម័យមុនមកសាកល្បង ជាដំបូង ដើម្បីបង្កើតបានជាថែវ មានដំបូលជាវ៉ូតអំពីថ្ម , រួចអំពីថ្ម រត់លើព្រលាននៃខឿនព័ទ្ធ ជុំវិញប្រាសាទកណ្ដាល ។ ផ្នែកសិល្បៈរូបណីសាស្ត្រក្នុងវិស័យបដិមាសិល្បៈ រូបបដិមា មានឥរិយាបថច្រឹងដោយទទួលឥទ្ធិពលអំពីប្រពៃណីសម័យ

ប្រែរូប និងបន្ទាយស្រី ក៏ប៉ុន្តែមានដងខ្លួន គួរស្រឡាញ់ , ទឹកមុខស្លូតបូត ។ សំពត់ដែលមានហោជៅពីរនៅលើភ្លៅទាំងពីរ គឺជាការច្នៃ ប្រឌិតក្នុងរចនាបថនេះ ។

ប្រាង្គប្រាសាទដែលកសាងក្នុងអំឡុងដំណាលគ្នា : ប្រាសាទតាកែវឆ្នាំ ១០០០ , ប្រាសាទវិមានអាកាស ចុង ស.វ.ទី ១០ , ប្រាសាទឃ្លាំង , ប្រាសាទព្រះវិហារ ។

៤.១៦. រចនាបថបាពួន :

ប្រាសាទ-ភ្នំ នាសម័យនេះក្លាយទៅជាស្ថាបត្យកម្មគួរអោយរំភើប ។ គេអោយឈ្មោះប្រាសាទបាពួនថាជា " ប្រាសាទស្ពាន់ " នាសតវត្សទី ១១ ដែលជាសម្បត្តិទី ១ នៅអង្គរ ដែលមានថែវច្រើនអំពីថ្ម ព័ទ្ធជុំវិញប្រាសាទកណ្តាល មានកំផែង មានគោបុរៈជាច្រើន ហើយនិងវិហារ នៅតាមជ្រុង។

ផ្នែកបដិមាសិល្ប: គឺ ការស្រាវជ្រាវរកភាពសង្ហារ រកធម្មជាតិនិយម អោយតម្លៃច្រើនទៅលើសំរស់ នារីភេទ ដៃជើងសមសួន ។ ចម្លាក់ក្រឡោត-ទាប ឆ្លាក់នៅលើសាច់ថ្ម ចែកជាផ្ទាំងតម្រួតលើគ្នា ដូចគ្នា និងចម្លាក់នៅអារ្យធម៌ មេស្សូប៉ូតាមី ដូច្នោះដែរ ។

ប្រាង្គប្រាសាទដែលកសាងឡើងក្នុងអំឡុងដំណាលគ្នា : ប្រាសាទបាពួន ១០៦០ , ប្រាសាទមេបុណ្យខាង លិច , ប្រាសាទខ្នាសែនកែវ ។

៤.១៧. រចនាបថអង្គរវត្ត :

ប្រាសាទជាច្រើនក្នុងរចនាបថនេះ សុទ្ធសឹងតែសាងឡើងអំពីថ្មទាំងអស់ ទំហំធំ ឬ តូច យោលទៅតាមពេលវេលាខុសគ្នា ។ អាស្រ័យដោយបទពិសោធន៍ក្នុងការសាងសង់កាន់តែមានច្រើនឡើងៗ ស្ថាបនិកបានសាកល្បងសាងប្រាសាទមួយនៅផ្ទាល់លើដីសិន " ប្រាសាទបឹងមាលា " [២៨] មុននិងឈោងដល់សំណង់ប្រាសាទអង្គរវត្តដែលចាត់ទុកថាជាអច្ឆរិយមួយកំពូល ក្នុងចំណោមអច្ឆរិយទាំងប្រាំពីររបស់ពិភពលោក ។ រចនាសម្ព័ន្ធនៃសំណង់ត្រូវបានប្រមូលផ្តុំពីសម័យមុនៗ ដើម្បីបង្កើតបានជាសំណង់ថ្មីដ៏ឯកនេះ ។ បទពិសោធន៍ទាំងឡាយនៅប្រាសាទបឹងមាលា ដូចជាការសាកល្បងសាងសង់ថែវ ការរក្សាបន្តពីកេរ្តិ៍ ប្រាសាទសាជីហើយនិងប្រាសាទសង់ផ្ទាល់លើដី " ថែវ

---

២៨ - ឯកសារចាស់ [illegible] ប្រាសាទបឹងមាលា កសាងក្នុងរជ្ជកាលរបស់ ធរណីន្ទ្រវរ្ម័នទី ២ ដែលជាបិតារបស់ជ័យវរ្ម័នទី ៧

ជាប់គ្នាបែរមុខមកខាងក្នុង " ត្រូវបានយកមកអនុវត្តនៅលើប្រាសាទអង្គរវត្ត ។ អាស្រ័យដោយប្លង់មានសមតាដ៏សុក្រិត ដោយមនោរម្យនៃសមាមាត្រហើយនិងសុជិតភាពខាងខ្សែបន្ទាត់ ដោយការផ្ចិតផ្ចង់ក្នុងសំណង់ ប្រាសាទអង្គរវត្តត្រូវបានគេចាត់ទុកថា បានឡើងដល់កំរិតខ្ពស់ ក្នុងសិល្បៈដែលធ្វើអោយគេភ្ញាក់ផ្អើល ដោយសាររចនាសម្ព័ន្ធដ៏ស្អិតស្អែនេះ ។ ឈរនៅលើ ទស្សនៈឯកភាពមួយហើយនិងប្រពៃណី ដែលកើតចេញអំពីសមប្បមាណជាមួយនិងខ្សែមេដ្យាទ័រ ដែលជាគោល " ដូចគ្នាទស្សនៈនៅអឺរ៉ុបដែរ " អង្គរវត្តជាស្នាដៃដ៏ខ្លាំងក្លា និង មានការពិចារណា ។ ចំណោទជាច្រើនបានកើតឡើងក្នុងខួរក្បាលរបស់អ្នកនិពន្ធនានាដែលបានមកដល់ទីនេះ ដោយសារប្រាសាទអង្គរវត្តបែរមុខទៅទិសខាងលិច ផ្ទុយអំពីប្រាសាទទាំងឡាយដែល ជាទម្លាប់បែរទៅទិសខាងកើតនោះ ។ ការដោះស្រាយមានពីរ :

១ - ពួកនិយមប្រពៃណី ស្រាយតាមបែបសាសនានិយម គឺ យកប្រទក្សិណ និង ប្រសវ្យៈ ដែលជាប្រពៃណីក្នុង ស្រុក ហើយនិងអាសនៈរបស់វិស្ណុ ដែលមានទីតាំងនៅខាងទិសខាងលិច ហើយ និងការប្រៀបធៀបប្រាសាទនេះទៅនិងផ្នូរខ្មោច ឲ្យ ពានរបស់បេសកៈជនបរទេសនាសតវត្សទី ១៣ សំរាប់ធ្វើជាបង្អែក ។

២ - ពួកអ្នកប្រកាន់តាមផានលេខវិទ្យា គឺ ដោយសារទីក្រុងយសោធរៈត្រូវកសាងឡើងនៅចន្លោះស្ទឹងសៀមរាបខាងកើត ហើយនិងទំនប់ជាយាយណីខាងលិច ។ ដូច្នេះប្រាសាទអង្គរវត្ត ដែលសាងនៅខាងត្បូងអតិតធានីនេះ ត្រូវតែសាងនៅផ្នែកម្ខាងនៃផ្លូវធំទៅកាន់អង្គរធំ ហើយត្រូវបែរមុខ មករកផ្លូវធំនេះទិសខាងលិច ព្រោះទិសខាងកើតមានស្ទឹងដែលអាចសំរួលដល់ការដឹកជញ្ជូនថ្មអំពីភ្នំគូលែន សំរាប់ការសាងសង់ ហើយក៏អាចជាឧបសគ្គមួយ ក្នុងសំណង់ផងដែរ ។

ក្បាច់ក្រឡោត-ទាបធំៗ ដែលសាកល្បងដំបូងនៅប្រាសាទបាគង " ៨៨១ " នោះ បានយកមកពង្រីកនៅទីនេះ : ចម្លាក់មានកំពស់ ២ ម៉ែត្រ ។ ទំហំទាំងអស់របស់ចម្លាក់មានចំនួន ១ គ.ម២ ។

បដិមាសិល្បៈមានលំយោលចង្វាក់ តែមានការតុបតែងលំអច្រើន ទាំងម៉ូតសក់ និង គ្រឿងអលង្ការ ខុសៗគ្នាទាំងអស់ ក្នុងចំនួនប្រមាណ ១៧០០ រូប ដែលឆ្លាក់នៅក្នុងប្រាសាទអង្គរវត្តទាំងមូល " លើកលែងរូបខ្លះ ដែលយើងមិនអាចស្រាវជ្រាវបាន " ។

ប្រាង្គប្រាសាទដែលកសាងឡើងក្នុងសម័យជិតៗគ្នា : ចិងពាលា , បាគិល័យ ,

ប្រាសាទភីមានអាកាស , ព្រះពិធុ , ចៅសាយទេវតា , ធម្មានន្ទ , បន្ទាយសំរែ , អង្គរវត្ត , វត្តអាធ្វា , ព្រះខ័នកំពង់ស្វាយ " ផ្នែកកណ្តាល " , ប្រាសាទសូភាព , ប្រាសាទទោលសង់នៅលើជាតង ។

៤.១៨. រចនាបថ បាយ័ន :

រចនាបថនេះ ក៏បានលេចចេញអំពីការសាកល្បងពិសោធន៍កសាងកំពូលប្រាសាទមុខព្រហ្ម ឬ លោកេស្វរៈ ជាដំបូងនៅប្រាសាទស្ទឹង " ក្រុមព្រះខ័នកំពង់ស្វាយ " ហើយនិងប្រាសាទ ៨ ជ្រុង នៅសំបូរព្រៃគុក ។ ប្រាសាទជាច្រើនត្រូវបានកសាងឡើងចាប់តាំងពីប្លង់ស្មុគ្រស្មាញនៅរាបផ្ទាល់ដី រហូតដល់ប្លង់ប្លែកប្រួតខឿនតាមបែបប្រាសាទ-ភ្នំ ដោយប្រើប្រាស់សម្ភារៈសំណង់អំពិធ្ម ចំរុះគុណភាព ហើយនិងការសាងសង់ដោយប្រញាប់ប្រញាល់ ខ្វះការប្រុងប្រយ័ត្នដែលជាមូលហេតុនាំអោយប្រាសាទធ្លាប់ជាក់បែក ទ្រុឌទ្រោម ។

ជំនឿលើលទ្ធិព្រលឹង ព្រហ្មញ្ញសាសនា និង បូជាបុគ្គល បានដើរតួជាប្លុយនិងវិស័យសង្គមកិច្ចដែលផ្តល់អាទិភាពខ្លាំងដល់សុខមាលភាពប្រជាជន : សិលាចារឹកប្រាសាទតាព្រហ្ម បានប្រាប់ថាគេបាន កសាងមន្ទីរពេទ្យចំនួន ១០២ នៅតាមបណ្តាខេត្តទាំងអស់ ។ឯសិលាចារឹកប្រាសាទព្រះខ័នក៏ប្រាប់ ចំនួនសាលាសំណាក់ទាំង ១២១ ដែរ ។ ក្រៅពីនេះ សមិទ្ធិផ្នែកធារាសាស្ត្រត្រូវបានកែលំអក្នុងប្រព័ន្ធចែកចាយទឹក សំរាប់វដ្តធានីនិងត្រើរអាងទឹកសំរាប់បំរើសាធារណជន ។ សិលាចារឹកសាយហ្វង់ បានលាតត្រដាងគុណធម៌ដ៏ខ្ពស់បួយដែលដាក់ផលប្រយោជន៍ ប្រជាជនធ្ងន់ជាងផលប្រយោជន៍បុគ្គល : " ការព្រួយបារម្ភចំពោះជំងឺរបស់ប្រជាជនមានទំហំខ្លាំង ជាងជំងឺផ្ទាល់ខ្លួនពីព្រោះថា ជម្ងឺសាធារណៈនាំមកនូវការឈឺចាប់ដល់ថ្នាក់ដឹកនាំរដ្ឋទាំងឡាយ គឺមិន មែនជាការឈឺចាប់ផ្ទាល់ ខ្លួនទេ " ។

រចនាបថបាយ័នបង្ហាញអោយកុលបុត្រខ្មែរ ឃើញគំនិតពីរ ដែលជាមូលដ្ឋានសំរាប់ការឯកភាពជាតិ ដែលទើបនិងឆ្លងផុតអំពីសង្គ្រាមបំផ្លិចបំផ្លាញ និង ការបះបោរក្នុងស្រុក ។ នោះគឺការបង្រួបបង្រួមទាំងជំនឿសាសនាទាំងរចនាសម្ព័ន្ធសង្គម ហើយនិងការយកចិត្តទុកដាក់ដល់ជីវភាពសង្គម ។ ផ្ទាំងចម្លាក់ក្រឡោត-ទាបបង្ហាញប្រាកដនិយមក្នុងសង្គម រីឯបដិមាសិល្បៈឆ្លុះបញ្ចាំងអោយឃើញអំពីការស្រាវជ្រាវរកសុក្រិតភាពក្នុងទំរង់មុខ និង ការជញ្ជឹងគិតឆ្លងតាមបញ្ញា

ចក្ខុ ដែល អាចមើលឃើញឆ្ងាយ ។

ប្រាង្គប្រាសាទដែលកសាងឡើងក្នុងអំឡុងដំណាលគ្នា : ប្រាសាទបាយ័ន ស្រះស្រង់ តាព្រហ្ម តាសោម បន្ទាយក្តី ព្រះខ័ន នាគព័ន្ធ បន្ទាយឆ្មា សាលាសំណាក់ មន្ទីរពេទ្យ ប្រាសាទជ្រុង ប្រាសាទប្រជល់ ដីរ តាព្រហ្មបាទិ ប្រាសាទបាណន់ វត្តនគរ តាណៃ ក្រោលគោ បន្ទាយព្រៃ ប្រាសាទព្រៃ កំផែងអង្គរធំ ព្រះធ្កុល ។

V . ទស្សនៈអំពីសំណង់ :

៥.១. សំណង់សំរាប់មនុស្ស និង សត្វ .

ទំនាក់ទំនងរវាងមនុស្សជាតិ និង ចក្រវាឡ រវាងបណ្តាការស្តែងឡើងនៃសម្ភារៈ និងបណ្តាទិស ហើយនិងចង្កោមផ្កាយ មានកំណើតតាមលោកទស្សនៈនៃប្រទេសបូព៌ាបុរាណកាល ។ យោងលើទស្សនៈនេះ រាល់សមាសធាតុ សត្វ រុក្ខជាតិ សិលាជាតិ លោហធាតុ ពណ៌ បណ្តាចំណែកនៃរាងខ្លួន និងជីវិត គ្រប់ព្រឹត្តិការណ៍ជីវិត អាយុ ភេទ ការរំងាប់កិលេស និង ក្តីសប្បាយ ការកើតនិងសេចក្តីស្លាប់បានសាយភាយ នៅក្នុងចន្លោះបណ្តាចំណែកនានានៃ ទីកន្លែង និង ហ្វូងតារាទាំងឡាយ ហើយទាំងអស់នេះ មានទីកន្លែងរបស់វាជាក់លាក់ ហើយនិង " ពេលវេលា " ដែលទាក់ទងទៅនឹងដំណើររបស់បណ្តាតារាគព[២៩] ។ មនុស្សជាតិស្ថិតជាអចិន្ត្រៃយ៍ក្រោមឥទ្ធិពលនៃកម្លាំងចក្រវាឡ ដែលធ្វើអោយកើតការ ចំរើនល្អគយាស់ ឬ ការហិនហោច អាស្រ័យដោយមនុស្សចេះរៀបចំខ្លួនឯង ដើម្បីដាក់អាត្មា និង សកម្មភាពរបស់ខ្លួនអោយមានបទោរិកតំ ជាមួយនិង កម្លាំងទាំងនេះ ។ រីឯអង្គការសង្គម ដូចជារដ្ឋ ទីក្រុង ប្រាង្គប្រាសាទ វត្តអារាម ដែលអាចរីកចំរើនល្អគយាស់ ក៏អាស្រ័យដោយមានបទោរិកតំ ជាមួយ និងក្រិត្យក្រមរបស់ចក្រវាឡដែរ ។ ដូចនេះ គេនាំគ្នាស្រាវជ្រាវបង្កើតទ្វារ បទោរិកតំនេះដោយ កសាងជារដ្ឋ ទីក្រុង អាគារស្នាក់នៅ ប្រាង្គប្រាសាទ វត្តអារាមទាំងនេះឡើងដោយមានរចនាសម្ព័ន្ធសង្គម យោលទៅតាមទីកន្លែង និង ពេលវេលា ដោយអនុលោមតាមក្រិត្យក្រមទាំងឡាយ របស់ធម្មជាតិ[៣០] ។

ឆ្លងតាមទស្សនៈនេះ មនុស្សធ្វើការទប់ទល់និងធម្មជាតិតាមរយៈពលកម្មរបស់ខ្លួន ដើម្បីទាញយកផល ហើយនិងរៀបចំដំណើរជីវិតរបស់ខ្លួនអោយសមស្របនិងបរិយាកាសជុំវិញ នៅក្នុងទីកន្លែង

---

២៩ - ក្រុមផ្កាយដែលវិលជុំវិញព្រះអាទិត្យ ដូចជា ផែនដី ជាដើម

៣០ - ទស្សនៈរបស់អ្នកប្រាជ្ញជាតិ [illegible] : ដើម្បីរលាយរង្វេរ [illegible] ទំព័រ[illegible] [illegible] ។

និងពេលវេលាជាកំណត់ ។ តាំងពីបុព្វកាលនោះមកម្ល៉េះថ្វីត្បិតតែមនុស្សមិនទាន់មានបច្ចេកទេសក្នុងការសាងសង់លំនៅដ្ឋាននៅឡើយ ប៉ុន្តែដោយសារមនុស្សមានវេទនាឬណីអំពីធម្មជាតិ ពុំអាចរស់នៅក្នុងទីកណ្តាលវាលដោយអាកាសធាតុរងា ដោយសត្វសាហាវយាយីផង ហើយក៏នាំគ្នាទៅរស់នៅក្នុងល្អាងភ្នំសំរាប់ជាជំរករបស់ខ្លួន ។បន្តិចម្តងៗមនុស្សចេះសង់ផ្ទះដោយខ្លួនឯងក្នុងបំណងទប់ទល់និងធម្មជាតិ និងបរិកាលេបស់គេ ។ នេះជាការពិតណាស់ហើយ អ្វីៗមិនអាចនៅហ្នឹងមួយកន្លែងបានឡើយ ក្នុងក្របខ័ណ្ឌខាងជំនឿទៅលើលទ្ធិព្រហ្មណ៍យើងឃើញមានការកើតចេញឡើង នូវការបូជា ចំពោះបុព្វការីជន ជំនឿលើខ្មោចបិសាច ជំនឿលើអធិធម្មជាតិ ជឿលើធម្មជាតិ ជឿលើពហុទេវៈ ហើយចុងក្រោយជឿលើឯកទេវទេវិញ ។ យើងបង្ហាញជូនការវិវត្តន៍របស់ជំនឿ ចាប់ផ្តើមចេញអំពីបណ្តាប្រភពនៃលទ្ធិព្រហ្មណ៍យ៉ាងដូច្នេះ ។ ក្នុងក្របខ័ណ្ឌសង្គម យើងឃើញមានការចាត់តាំងជារដ្ឋ ស្ថាប័នរដ្ឋ ទាំងឡាយ គ្រឹះស្ថានសាធារណៈធំៗរបស់រដ្ឋ ប្រាង្គប្រាសាទ វត្តអារាម ។ល។ នេះគឺដើម្បីរៀបចំ ទំនាក់ទំនងមួយអោយស្របទៅនឹងច្បាប់ទាំងឡាយរបស់ធម្មជាតិ ច្បាប់របស់សង្គម ។ យើងសូម លើកឧទាហរណ៍ ប្រាសាទបាយ័នមួយក្នុងចំណោមវិមានប្រវត្តិសាស្ត្រ ១០៧០ ដែលចុះស្ថិតិរួចហើយ មកបង្ហាញអោយឃើញប្រយោជន៍ធំមួយក្នុងក្របខ័ណ្ឌសង្គម ។ក្រៅពីតួនាទីផ្សេងៗរបស់ប្រាសាទ នេះ " តំណាងភ្នំមាស "-" តំណាងទេវឋាន " ប្រាសាទបាយ័ន គឺជារូបភាពបង្រួបបង្រួមមួយរបស់ អាណាចក្រកម្ពុជា ក្នុងជំនាន់នោះ [៣១]។

បើយើងក្រឡេកមើលប្រាសាទបាយ័នក្នុងវិស័យវប្បធម៌ យើងឃើញថា មនោគមវិជ្ជាមួយថ្មីបានបង្កប់នៅក្នុងស្នាដៃនេះ ។ ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី ៧ ជាពុទ្ធសាសនិក ប្រាសាទនេះក៏បញ្ជាក់បានអំពីជំនឿមួយរបស់ប្រជាជនដែលបានក្លាយជាប្រពៃណីទៅហើយ តាំងពីភាគខាងដើមនៃគ្រិស្តសករាជមកម្ល៉េះ ។ ដូច្នេះប្រាសាទបាយ័នតំណាងអោយរដ្ឋខ្មែរផង អោយជំនឿមួយរបស់ប្រជាជន ហើយនិងសម័យកាលមួយនៃវប្បធម៌ កម្ពុជារុងរឿងផង ។ វាក្រឡេះបញ្ចាំងអោយឃើញសង្គមខ្មែរមួយដែលមានវប្បធម៌ខ្ពស់ ទាំងការចេះដឹង ការកំណត់ស្យាយ ការអនុវត្តន៍ និង ផ្នែកសង្គមធម៌ ។

ឡេនីនបាននិយាយថា : " វប្បធម៌គឺជាគ្រឿងទាំងឡាយដែលមានតម្លៃ ដែលមនុស្សជាតិបានបង្កើតឡើង ដោយបាតុភាពមកឬ និង ប្រាជ្ញាពលកម្មរបស់ខ្លួន " ។

---

៣១ . សឺដែស (Coedès): [illegible] ទំព័រ [illegible]

យើងអាចចោទជាសំនួរថា តើបុព្វបុរសខ្មែរ ខំកសាងប្រាង្គប្រាសាទដ៏ស្កឹមស្កៃរាប់ពាន់នេះ ដើម្បីអ្វី ? យើងដឹងថា នៅក្នុងសង្គមមួយ វប្បធម៌តែងបង្កប់មនោគមវិជ្ជាមួយជាកំណត់ ។ ក្នុងភាគខាងដើម យើងបាននិយាយរួចមកហើយអំពីតម្លៃនៃមនោគមវិជ្ជានេះ ដទៃអំពីនេះ យើងឃើញប្រយោជន៍មួយរបស់ប្រជាជន នោះគឺការឯកភាពក្នុងជំនឿសាសនា ដែលនាំអោយមានការឯកភាពក្នុងសង្គម គ្មានការប្រេះឆាដែលកើតឡើងដោយប្រកាន់ជំនឿផ្សេងគ្នា ។ ពេលដែលសង្គមកិច្ចរឹងមាំ មនុស្សតែងគិតដល់វិស័យវប្បធម៌ស្មារតី ។ ផលប្រយោជន៍ដែលលេចចេញជាក់ស្តែងក្នុងវិស័យកសាងសំណង់ទាំងនេះគឺបំរើសកម្មភាពសង្គម ។ ជារៀងរាល់ខែ នៃឆ្នាំ ប្រជាជនតែងប្រមូលគ្នាមកប្រារព្ធពិធីបុណ្យ ចូលឆ្នាំថ្មី រាំ រែក លេងល្បែងកំសាន្ត រុញកាំជ្រួច ផ្កាលោ សំដែងសៀក នៅក្នុងហើយលោកអង្គធំ មុខប្រាសាទប្រជល់ដំរី " ចម្លាក់ក្រឡោត - ទាញ ទាំងឡាយនៅប្រាសាទបាយ័ន និងប្រាសាទប្រជល់ដំរីជាភស្តុតាង " ។[៣២] សំណង់ដទៃទៀត ផ្តល់អត្ថន័យយ៉ាងគ្រប់គ្រាន់បំផុត ដោយមិនចាំបាច់ធ្វើអត្ថាធិប្បាយផងទេ ។ វាបំរើអោយផ្នែក សង្គម កិច្ចយ៉ាងជាក់ស្តែងណាស់ ។ សំណង់ទាំងនោះ គឺ មន្ទីរពេទ្យចំនួន ១០២ សាលាសំណាក់ទាំង ១២១ អាងទឹក ផ្លូវធំៗ ហើយនិងស្ពានប្រមទិស ដែលកសាងឡើងអំពីថ្មហើយនៅប្រើប្រាស់បាននៅឡើយរហូតមកដល់សព្វថ្ងៃនេះ " ស្ពានថ្មនៅក្នុងភូមិកំពង់ក្តី "[៣៣] ។

មនុស្សក្នុងសង្គមត្រូវស្គាល់អតីតកាលរបស់ខ្លួនអោយបានច្បាស់លាស់ ដើម្បីស្គាល់បច្ចុប្បន្នកាលរបស់ខ្លួន ។ ប្រទេសកម្ពុជាយើងបច្ចុប្បន្ននេះនៅតែបន្តកសាងផ្នែក សង្គមកិច្ច ដូចអតីតកាលដែរ ។ ហើយជាពោធនៈជាតិក្នុងអតីតកាលដែលបានកសាងប្រាសាទអំពីថ្មស្កឹមស្កៃ ជាពន្លឺអារ្យធម៌របស់ខ្លួន ប្រជាជនកម្ពុជាបច្ចុប្បន្ន ត្រូវបង្កើតស្នាដៃរបស់ខ្លួនឡើង ដោយកសាងរោងចក្រអោយបានស្កឹមស្កៃ ក្នុងគោលបំរើសេចក្តីត្រូវការរបស់ប្រជាជនទាំងសម្ភារៈ ទាំងស្មារតីអោយដូចជាអតីតកាលរុងរឿងឡើង ។លោកនេហ៍រូ " ផ្ទាក់បើកនាំមួយដំណួ " បាននិយាយថា " រោងចក្រទាំងឡាយនាបច្ចុប្បន្ននេះ គឺជាមរតកប្រាង្គប្រាសាទនៃអតីតកាល " ។ ដូចនេះ ក្នុងអនាគតកាល សង្គមកម្ពុជាត្រូវមានអោយដល់កែច្នៃផលិតកម្មមួយ ដែលបំរើអោយសង្គមគ្មានវណ្ណៈ ចំពីផលប្រយោជន៍ប្រជាជនពិតប្រាកដ ។ ថ្នាក់ៗ ធ្វើពលកម្មទៅតាមសមត្ថភាព ដើម្បីទទួលផលទៅតាមតម្រូវការពលកម្ម ។

---

៣២ - ប៉ុល ប៉េលីយ៉ូ : [illegible] - ១៩៥១ - ទំព័រ [illegible]

៣៣ - [illegible] - ទំព័រ ២៥៣, ២៥០, ២៥១

យើងបាននិយាយខាងដើមអំពីអត្ថប្រយោជន៍នៃវិហារចំពោះមនុស្សនិងសង្គម ។ វិហារទាំងឡាយនេះ មានតម្លៃមនុស្សនិងសង្គម ។ វិហារទាំងឡាយនេះ មានតម្លៃជាប្រវត្តិសាស្ត្រ និង សិល្បៈ ។ បើនិយាយអំពីសិល្បៈ គឺត្រូវនឹកដល់ស្នាដៃ មានរាប់សិប មុននឹងចាប់យកបានមុត្តលិកលក្ខណៈមួយ ដែលកំណត់តម្លៃពិតរបស់មនុស្ស ។ សិល្បៈគឺជាសកម្មភាពច្នៃប្រឌិត ហើយវាមិនដាច់ចេញពីនយោបាយ និងមនោគមវិជ្ជាឡើយ ។ អ្នកនិពន្ធ អារ៉ាទី ហ្សិស អ្នកប្រាជ្ញជាតិរុស្ស៊ី បានកត់សំគាល់ថា តួនាទីសិល្បៈនៅក្នុងសង្គមយើងបច្ចុប្បន្នគឺ សំរាប់សំដែងប្រាប់នូវសហគមន៍ មួយដែលកើតចេញអំពីការជះឥទ្ធិពលទៅវិញទៅមកនៃវណ្ណៈទាំងអស់របស់ប្រជាជាតិ ហើយនិងប្រព័ន្ធសង្គមទាំងឡាយ ។ ពួកអ្នកស្រឡាញ់ម៉ាក្ស ឡេនីន មើលឃើញសិល្បៈ ថាមានតម្លៃមួយជានិច្ច ហើយប្រឹងប្រែងស្រាវជ្រាវរកការបំភ្លឺមនោគមវិជ្ជា ហើយនិងសិល្បារម្មណ៍សាស្ត្រ នៃជាតុក្ខតដែលបង្ហាញឡើងដោយស្ថាបនិក អ្នកនិពន្ធ នៅក្នុងការវិភាគលើរាល់ស្នាដៃសិល្បៈ ។

តម្លៃ គឺជាគោលដៅ គឺ ជាសុក្រិតភាព ដែលមនុស្សស្រវៃមិនដល់ ។ នៅក្នុងសង្គមមានវណ្ណៈ សិល្បៈបង្ហាញគ្រប់ តម្លៃខាងស្មារតី ខាងសិល្បារម្មណ៍សាស្ត្រ ដែលជួយវណ្ណៈ ជាក់ស្ដែងអោយដល់មនសិកានៃសហគមន៍របស់គេ និងរបស់អង្គភាពនៃផលប្រយោជន៍របស់គេ ។ វិហារប្រវត្តិសាស្ត្រ និង សិល្បៈរបស់ប្រជាជនកម្ពុជា ឆ្លុះបញ្ចាំងតថភាព តាមរយៈកែវព្រីសនៃផលប្រយោជន៍វណ្ណៈ ។ តាមរយៈកែវនេះ ស្នាដៃសិល្បៈនឹងនាំមកស្រាយនូវផលប្រយោជន៍ ដែលក្នុងនោះ យើងមើលឃើញមុខងារនៃមនោគមវិជ្ជារបស់សិល្បៈនោះ ។

ម៉ាក្ស - ឡេនីន និយម មិនបានភ្លេចតម្លៃមនុស្សសោះឡើយ ដែលក្ដាប់យកទីកន្លែងដ៏ធំជាងគេនៃជីវភាពស្មារតីផ្សេងទៀតនៅក្នុងសិល្បៈ ។ ឡេនីន និយាយថា សិល្បៈ ត្រូវជំរុញសិល្បករទាំងឡាយទៅក្នុងចំណោមមហាជន ។ យើងសង្កេតឃើញមាន មុខងារ បី សំខាន់ នៅក្នុង សិល្បៈស្ថាបត្យកម្មរបស់ប្រជាជនកម្ពុជា៖

១ - មុខងារសំរាប់យល់ដឹង . ២ - មុខងារមនោគមវិជ្ជា . ៣ - មុខងារអប់រំ ។ មុខងារទាំង នេះ កើតឡើងដោយខ្លួនឯង ដោយឆ្លងតាមសកម្មភាពសិល្បារម្មណ៍សាស្ត្ររបស់វា ។

មនុស្ស និង សិល្បៈពុំអាចកាត់ផ្ដាច់ពីគ្នាបានទេ ។ មិនដែលមានសិល្បៈណាដែលគ្មានមនុស្ស ឬ មិនដែលមានមនុស្សហើយគ្មានសិល្បៈនោះទេ ។ ដោយសារវិហារប្រវត្តិសាស្ត្រទាំងអស់នេះ

ប្រជាជនកម្ពុជាអាចស្គាល់ខ្លួនឯង ហើយអាចអោយពិភពលោកស្គាល់កាន់តែប្រសើរឡើងថែមទៀត ។ វាជាបញ្ជោជាយមួយនៃការផ្លាស់ប្តូរមិនដាច់ជាមួយនិងអ្វីដែលនៅជុំវិញខ្លួន ។ ជីវភាពមួយ ឬ ប្រទេសមួយដែលមិនដើរទៅរកសិល្បៈ និងត្រូវតំរាយកំហែងដោយការតប់ប្រមល់ខាងសតិអារម្មណ៍ដ៏សម្ងាត់ និងដោយវិបត្តិផ្លូវចិត្ត ។

គ្មានអ្វីប្រសើរជាងស្នាដៃសិល្បៈ ដែលអាចវាស់វែងមិទភាពនៃគំនិតហើយនិងជំរៅរបស់មនុស្សទេ ។ ដូចនេះនៅចំពោះមុខប្រាង្គប្រាសាទដែលជាស្នាដៃសិល្បៈ យើងកើតគំនិតមួយ កើតការរំភើបមួយ ។ ឡើករើស្រែកឡើងដោយរំភើបនៅចំពោះមុខផ្ទាំងគំនូររបស់រ៉ាហ្វាអែល : " ខ្ញុំក៏ជាសិល្បករ ដែរ "[៣៤] ខ្ញុំជាសិល្បករដែរ " មនុស្សម្នាក់ស្រែកឡើងក្រោមសំរស់ដ៏ខ្លាំងរបស់សិល្បៈ ។

៥.២ អស្ចារ្យ! ក្នុងសិល្បៈស្ថាបត្យកម្មកម្ពុជា

" អស្ចារ្យ " ជាពាក្យដែលមនុស្សគ្រប់រូបតែងភ្ញាក់ហាត់ដោយក្តីរំភើបខ្លាំង ភ្លេចខ្លួននៅចំពោះមុខស្នាដៃ វប្បធម៌សិល្បៈរបស់មនុស្ស ទោះជាជនជាតិណាក៏ដោយ អាស្រ័យដោយសិល្បារម្មណ៍សាស្ត្រ នៃស្នាដៃនោះបានជះឥទ្ធិពលមកលើមនោសញ្ចេតនារបស់ទស្សនិកជន ។ តាំងតែពីចុងសតវត្សទី ១៣ នោះមកម្លេះ ជនជាតិបរទេសបានចាប់ភ្លឹកនឹងសំរស់របស់ប្រាង្គប្រាសាទខ្មែរ ជាដូច " ប្រាសាទមាស " ដែលមន្ត្រីចិនចូតាក្វាន់ បានរៀបរាប់ក្នុងកំណត់ហេតុរបស់គាត់ ។ ជាបន្តបន្ទាប់ វិមានប្រវត្តិសាស្ត្រនៅអង្គរត្រូវបានពួកបេសកជន និង ពាណិជ្ជករ ប្រទេសខាងលិចកត់សំគាល់ជាច្រើនលើកច្រើនគ្រាតាំងពីសតវត្សទី ១៦ ហើយនាពាក់កណ្តាលសតវត្សទី ១៩ ពួកអ្នកប្រាជ្ញ និង បុរាណវិទូជាច្រើនបានចាប់ភ្លឹកកាន់តែខ្លាំងមកលើមរតកវប្បធម៌របស់ប្រជាជនកម្ពុជា ពិសេសក្រុមប្រាសាទនៅអង្គរ ។ ដោយសារការធ្វើអត្ថាធិប្បាយដោយរំភើបរបស់អ្នកធម្មជាតិនិយមឈ្មោះ ហង់រី មូហូ នៅអង្គរវត្តនាឆ្នាំ ១៨៦០ ជនបរទេសជាច្រើនបានមកស្វែងយល់អំពីវប្បធម៌ខ្មែរ ហើយពួកគេបានយកស្នាដៃសិល្បៈខ្លះរបស់ខ្មែរ ទៅធ្វើពិពណ៌មួយនៅបរទេសនាឆ្នាំ ១៩០៦ ។[៣៥]

អាស្រ័យដោយស្នាដៃដែលស្ទើរតែមិនអាចជឿបានលើកម្លាំងពលកម្មមនុស្ស ប្រជាជនកម្ពុជាខ្លួនឯងខ្លះ នៅតែជឿតាមរឿងព្រេងនិទានថា វិស្វកម្មបានចុះមកកសាងប្រាសាទអង្គរវត្តថ្វាយព្រះកេតុមាលា ។ ថ្នាក់ដឹកនាំរដ្ឋប្រទេសកម្ពុជាយើងបច្ចុប្បន្នក៏ធ្លាប់មានប្រសាសន៍ថា

---

34 - AVNER ZISS : Element d 'esthetique Marxiste pp 50 - 55

អាវ៉ាណែ ហ្ស៊ីស្ស: សិល្បវប្បធម៌សាស្ត្រ ម៉ាក្សនិយម ទំព័រ ៥០ – ៥៥

(៣៥) ម៉ូរីស ខ្លែយ្យ ប្រាសាទរបស់ក្រុមប្រាសាទអង្គរ ទំព័រ ១៥

"អស្ចារ្យ!" ចំពោះវិហារប្រវត្តិសាស្ត្រនៅអង្គរដែរ ។ វេទយិទ្ធភាពជំរៅនៃចិត្តរំភើបដែលផ្ដិតទៅលើអច្ឆរិយវត្ថុនៃមនុស្សជាតិ មិនអាចទប់សំរែកទាំងមិនដឹងខ្លួន បន្ទាប់ពីមានញាណកម្ម[៣១] ទៅលើបរិភាពរបស់បុគ្គលនោះ ។ នៅចំពោះបុរាណវិហារវប្បធម៌ ពិសេសប្រាសាទអង្គរវត្ត និង បាយ័ន ទស្សនិកជនម្នាក់ៗមានអារម្មណ៍ដោយឡែក ខ្លះអាចសរសេរជាកំណាព្យ ខ្លះស្រែកថា អស្ចារ្យ ខ្លះស្ងៀមស្ងាត់និយាយមិនកើត ខ្លះថា សូមអោយផែះនៃអដ្ឋិរបស់ខ្លួនជ្រាបចូលទៅក្នុងសាច់ថ្ម នៅអង្គរ ... តើជំរៅនៃអស្ចារ្យ នេះមានទម្ងន់ប៉ុណ្ណា ? យើងសូមលើកយកឃ្លាខ្លះៗរបស់ពួកអ្នកប្រាជ្ញ ល្បីៗ មកជំរាបជូន ។ លោកខ្លូដាដឺឡាត្រេ មានអារម្មណ៍យ៉ាងដូច្នេះ : ១ - "ប្រាសាទបាយ័ន គឺជាអច្ឆរិយៈខាងស្ថាបត្យកម្មលេខ ១ ដែលមើលតែមួយភ្លែតក្នុងភ្នែកអាចថាជាអស្ចារ្យ " ២ - "បាយ័នសំណង់នៃទេវតា " ៣ - "បាយ័ន គឺអស្ចារ្យជាងគេទាំងអស់ក្នុងចំណោមប្រាសាទទាំងឡាយរបស់ខ្មែរ " ។ លោក ទិស្សង់ឌៀ និយាយថា " បាយ័នជាសំណុំតែមួយគត់នៅក្នុងប្រភេទរបស់ប្រាសាទនេះ " ។ លោក ហ្វកណិរោ ជាស្ថាបត្យករ និយាយថា : " បាយ័នជាវិមានមហាអស្ចារ្យ " ។

លោក ព្យាឡូទិ គាត់សរសេរថា " ខ្ញុំងើយទៅមើលមុខព្រហ្មទាំងឡាយ ប៉ុំព័ទ្ធដោយស្លែពណ៌បៃតង ហើយពេលនោះខ្ញុំញាប់ញ័រដោយការភ័យខ្លាចមិនដឹងមកពីណាដោយបានឃើញភាពញញឹមហ្នឹង ផ្ដល់មួយដ៏ធំ ដែលធ្លាក់មកលើខ្ញុំ ... ហើយភ្លាយឯណោះនោះញញឹមមួយផ្សេងទៀតហើយនៅលើក្លោងទ្វាររបស់កំពែង... ហើយបន្ទាប់មកទៀត ញញឹមបី ញញឹមប្រាំ ញញឹមដប់ ហើយនៅទិសណាក៏មានញញឹមដែរ រីឯខ្លួនខ្ញុំត្រូវបានមុខញញឹមទាំងនោះឃ្លាំមើលគ្រប់ជំហាន " ។ អ្នកកវីដដែលនេះ ក៏បានចាប់ភ្លឹកចំពោះព្រៃព្រឹក្សាដែលប៉ុំព័ទ្ធប្រាសាទបាយ័ននេះ ហើយលោកបានសរសេរទៀតថា " គេត្រូវតែប្រើឈើគ្រត់ដែកដើមអញ្ចាញ និង វល្លិដ៏ច្រើនសន្ធឹកដើម្បីបើកផ្លូវទៅកាន់ប្រាសាទនេះ ។ ព្រៃព្រឹក្សាបានរួបរឹតយ៉ាងគ្រាស់ឃ្មឹក ធ្វើអោយបាយ័នថប់ដង្ហើម ហើយទំពាក់ទេចបាយ័ន ។ ដើមជ្រៃធំៗដែលបញ្ឈប់សកម្មភាពបំផ្លាញរបស់វាហើយនោះស្ថិតនៅក្នុងប្រាសាទនេះគ្រប់ទិសទី រហូតដល់កំពូលបាយ័ន ។ នេះជាទ្វារទានរបស់ប្រាសាទ ។ ឫសឈើទាំងឡាយ ហាក់ដូចជាសត់នោះបានគ្របលើមុខព្រហ្មទាំងឡាយរាប់ពាន់សរសៃ ... " ។ លោកហង់រីប៉ាកប៊ីង់ថេ គាត់អាចបន្ថយវេទនាចម្ងល់បានខ្លះ ដោយសារគាត់បានស្ថិតនៅប្រចាំថ្ងៃជាមួយ និងប្រាសាទខ្មែរទាំងឡាយ ហើយគាត់សរសេរថា " មុននេះប្រាសាទបាយ័ន គឺជាឡាប៊ីរីង

---

[៣១] - [illegible]

មិនអាចយល់បានហើយគ្រោះថ្នាក់ផង ក៏ប៉ុន្តែផ្ទុយទៅវិញ មានអានុភាពធ្វើអោយរំភើបចិត្ត ហើយនិងអន្លែត អណ្តូងនិយមយ៉ាងអស្ចារ្យ " ។ លោកហេរ៉ា ប៉ាសាល់ បានមានប្រសាសន៍ថា " អាគារ[៣៧] ច្រប៉ូកច្របល់ធំឡែកណាស់ វាបង្ហាញទ្រង់ទ្រាយផ្ទាំងថ្មមួយដែលគេដាប់ភ្ជាក់ ហើយអណ្តែតឡើង ដូចជា ភ្នំខ្ពស់ ស្រួចដែលមនុស្សធ្វើ មនុស្សជាប់ ... បាយ័ន ... គឺជាប្រាសាទធំឡែកណាស់ ។ ក្នុងម៉ោងណាមួយនៃទិវាដែលយើងដើរកំសាន្តនៅទីនោះ ឬ ប្រសិនបើយើងមានសំណាងបាននៅទីនោះ ចំពេលព្រះច័ន្ទពេញបូណ៌មី នៃយប់មានពន្លឺដ៏ល្អ យើងមានអារម្មណ៍ទាសពេញនា បានទស្សនាប្រាសាទមួយនេះ ដែលជារបស់ពិភពមួយផ្សេងទៀត : ប្រាសាទដែលសង់ឡើងដោយបុគ្គលធំឡែកផ្សេងពីយើង ដែលមានទស្សនៈប្លែកអំពីយើង ។ គេអាចនឹកស្មានថា គេបានត្រឡប់ទៅរកពេលវេលាដែលមានតែក្នុងរនោគតិនៃរឿងព្រេង ក្នុងពេលដែលព្រះឥន្ទបានបញ្ជាអោយវិស្វករម័នកសាងវាំងមួយទៅតាមគំរូវាំងឋានសួគ៌របស់ព្រះឥន្ទ ដើម្បីអោយកូន របស់គាត់ដែលបានរៀបអាពាហ៍ពិពាហ៍ជាមួយ បុត្រីស្តេចនាគ " ។ កញ្ញាម៉ាដឺឡែនហ្សិតូ គាត់មើលឃើញអង្គរវត្តថាជា " សំណង់ពិសេសនៃពាក់កណ្តាលសតវត្សទី ១២ ។ គ្មានប្រាសាទណាមួយផ្សេងទៀត ដែលមានកត្តិនាមមួយយ៉ាងនេះ ។ កិត្តិសព្ទរបស់អង្គរវត្ត ពុំដែល ស្គាល់ការពន្លេចណាមួយទាល់តែសោះ " ។ រីឯសោភ័ណភាពរបស់ ប្រាសាទអង្គរ ធ្វើអោយអ្នកនិពន្ធដដែលនេះ កត់សំគាល់ថា " បណ្តាខ្សែបន្ទាត់ " ក្នុងស្ថាបត្យកម្ម " មានសមតាជាមួយនឹងរនោបិកំតដ៏សុក្រិត ។ រៀងរាល់ម៉ោងនៃ ទិវាធ្វើអោយប្រែក្លាយពណ៌ទាំង ឡាយរបស់ថ្មប្រាសាទ ។ ថ្មមានពណ៌ប្រផេះនៅពេលព្រឹក ពន្លឺថ្ងៃត្រង់បានលេបពណ៌សាប្រុរ របស់ត្បាក់តម្លាក់ ។ ពន្លឺពណ៌ក្រោសនាអស្តង្គតកាលធ្វើអោយអង្គរវត្តឡើងពណ៌សុវណ្ណ ។ ពេលរាត្រី ប្រាសាទនេះជាអាករមួយងងឹត ត្របដណ្តប់ដោយស្រមោលខ្ពស់ៗ នៃប្រាសាទកំពូល៥ "[៣៨] ។ នាឆ្នាំ ១៥៣១ ស្ត្រីជាតិភាពអើកាំងម្នាក់បានធ្វើសំណូមពរថា " សូមអោយកំទេចផេះផង់នៃកម្លិតគាត់ ត្រូវបានគេរោយពាសពេញនៅលើផ្លូវធ្លូលធំទៅកាន់អង្គរវត្ត " ។ នៅក្នុងការរំភើបហួសប្រមាណ របស់នាងចំពោះអង្គរ ការរិភាពនេះជានិមិត្តរូបនៃកម្លាំងដ៏អស្ចារ្យនៃមរតកអតីតកាល " អង្គរវត្ត " ។

ប្រាង្គប្រាសាទអង្គរវត្ត និងក្រុមធនាគារបាយ័ន ដែលបានទទួលតម្លៃសាកលអស្ចារ្យមួយនៃបណ្តារត្នាវិយៈក្នុងលោក ដែលជាសម្បត្តិរបស់មនុស្សជាតិ តំណាងអោយព្រលឹងនៃការ

---

៣៧ . អាគារ = បន្ទប់ធំៗ ... ។

៣៨ ម៉ាដឺឡែន ហ្សិតូ : អង្គរ . ប្រាសាទមួយ និង ... . ទំព័រ ១២៣ , ១២៤ .

គស្ទីយ៉ាងស៊ីគស្វាញ នៃកម្លាំងពលកម្មរបស់ប្រជាជនដែលបានឯកភាពទៅលើមនោគមវិជ្ជាមួយ នៃសម័យកាលជាក់ស្តែងរបស់ ចក្រភពកម្ពុជទេស ។ លេនីន មានប្រសាសន៍ថា " វប្បធម៌សិល្បៈ មិនចុះមកពីលើមេឃទេ ... " " ក្នុងរាល់វប្បធម៌ជាតិមានធាតុវប្បធម៌ប្រជាធិបតេយ្យ និងសង្គមនិយមទោះបីជាធាតុនោះមិនទាន់រីកធំធេងក៏ដោយពិព្រោះរាល់ប្រជាជនទាំងអស់មានមហាជនពលករដែលត្រូវគេជិះជាន់ ហើយល័ក្ខខ័ណ្ឌជីវភាពរបស់គេ បង្កើតឡើងនូវមនោគមវិជ្ជាប្រជាធិបតេយ្យ និងសង្គមនិយមជាមិនខាន " " ធ្វើអោយសិល្បៈខិតកេជិតប្រជាជន និងធ្វើអោយមនុស្សខិតមកជិតសិល្បៈ ... " ។

តើនរណាទៅបង្កើតអង្គរ ? យោងតាមប្រសាសន៍ខាងលើ មហាជនកម្ពុជាបានបង្កើតស្នាដៃ សិល្បៈដែលមិនមែនសំរាប់មនុស្សមួយក្រុមតូច តែប្រជាជនទាំងអស់ ទទួលស្គាល់ថាជាមរតករបស់ខ្លួន ផ្ទាល់ដែលកើតឡើងអំពីកំលាំងសុបដែលសន្សំពិសោធន៍យ៉ាងតិចណាស់ក៏ ៧០០ ឆ្នាំដែរ មុននឹងមានដល់សម័យដ៏រុងរឿង ។ ពិតណាស់ហើយ រាល់សមិទ្ធិផលនៃវប្បធម៌ វាតែងតែចេញអំពី កំលាំងពីរ : ប្រាជ្ញា និង កំលាំងកាយ ។ យើងត្រូវទទួលស្គាល់ថា នៅក្នុងបណ្ដាសម័យរបស់កម្ពុជទេស វប្បធម៌មានប្រភពពីរ មួយរស់នៅក្នុងវាំង អ្នកប្រាជ្ញ អ្នកអក្សរសាស្ត្រ មួយទៀតរស់នៅក្នុងរង្វង់ប្រជាជន ។ ធន្លេវប្បធម៌ទាំងពីរ តែងរស់នៅជាមួយគ្នារហូត ប៉ុន្តែ យើងឃើញថាវប្បធម៌ថ្នាក់លើបានឡើងដល់កំរិតខ្ពស់ អាស្រ័យដោយមានអ្នកចេះដឹងជាអ្នក ជួយជ្រោមជ្រែង ។ លេនីន មានប្រសាសន៍ថា " បើការបណ្ដុះបណ្ដាលជនមិនទាក់ទងនឹងវណ្ណៈណាមួយទេ នោះវាមានតម្លៃស្មើនឹងសូន្យ " [៣៩] ។

នរណាមិនស្ញើចសរសើរទៅចំពោះមុខប្រាសាទអង្គរវត្ត ឬបាយ័ន ? អង្គរប្រែថាដូចម្ដេចទៅ ? អង្គរវត្ត ប្រស្នត្រចៀង អំពីបាតុភូតលេកម្ម នៃប្រជាពលករកម្ពុជា ដែលបង្ហាញរូបភាពនៃសិល្បៈរបស់ជាតិមួយ ដែលខុសប្លែកអំពីវប្បធម៌ដទៃ ដែលគេតែងនិយាយថា " ខ្មែរទទួលវប្បធម៌ " អំពីប្រទេសនេះ ។ កំពូល ៥ តំណាងអោយរូបភាពជាតិកម្ពុជាមួយដ៏ជាក់ច្បាស់ណាស់ ព្រោះគេពុំដែលឃើញមានប្រាសាទណាមួយមានប្លង់បៀបអង្គរវត្តនៅប្រទេសឥណ្ឌាទេ ។ រីឯភាសារបស់ជាតិខ្មែរមួយក៏មានរូបរាងតាំងពីឆ្នាំ ៦០៩ គ.ស. នោះមកម្ល៉េះ នៅលើផ្ទាំងសិលា ឬ តាមបទ្វារ របស់ប្រាង្គប្រាសាទ ដែលឆ្លើយ តបទៅនឹងសេចក្ដីត្រូវការក្នុងជីវភាព និងផ្ដល់លទ្ធភាពដ៏ទូលាយចំពោះប្រជាជន ដើម្បីរៀន

---

៣៩ វប្បធម៌ : [illegible] , ១៩៨៩ , ទំព័រ ២៨

ចំណែកក្នុងការពង្រីកវប្បធម៌កម្ពុជាជាទូទៅ ។ យ៉ាងណាក៏ដោយ ចុះវប្បធម៌ជាតិពង្រីកខ្លួនមិនត្រឹមតែដោយសារប្រភពរបស់ខ្លួនមួយតត់តែប៉ុណ្ណោះទេ ក៏ប៉ុន្តែត្រូវពឹងលើទ្រព្យសម្បត្តិ ផ្លូវស្ពានតិ ប្រទេសជិតខាង ឬ ឆ្ងាយៗ ដទៃទៀតផងដែរ ។

ឈរលើទស្សនៈខាងលើនេះ យើងឃើញថា នាសម័យ គូលែន នាដើមសតវត្សទី ៩ គូលែន ជាលក្ខណរួមគ្នានៃវប្បធម៌អន្តរជាតិ ហើយធ្វើអោយលេចឡើង នូវរូបភាពនៃវប្បធម៌ជាតិកម្ពុជាច្រើនបែបយ៉ាងណាស់ ។ អស្ចារ្យទំនងជានិមិត្តរូបនៃព្រលឹងពលកម្ម ប្រាជ្ញាញាណ និង ទេពកោសល្យច្នៃប្រឌិតដោយព្យាយាម ហើយព្រលឹងនៃការរាប់អាន ការទាក់ទងគ្នា និង ជះឥទ្ធិពលទៅវិញទៅមកយ៉ាងជិតស្និទ្ធរវាងជាតិ និងប្រជាជាតិដែលបង្កើតបានជាតំនិតសន្តិភាព មនុស្សធម៌ វឌ្ឍនភាពសង្គមតស៊ូ និងភាពគ្រោតគ្រាតក្នុងសិល្បៈ បំពិការការឬណ៌ និង សិល្បៈ ដើម្បីសិល្បៈ ។ ពេលមានសង្គ្រាមសិល្បៈថ្នាក់ដំណើរ ។ " អស្ចារ្យ " ព្រោះនាបង្ហើមសម័យនៅកម្ពុជា មនុស្សពុំទាន់បានស្គាល់វិទ្យាសាស្ត្រដូចបច្ចុប្បន្ននេះទេ ក៏ប៉ុន្តែប្រជាជនកម្ពុជា ប្រើប្រាស់ប្រាជ្ញាដ៏ប៉ិនប្រសប់របស់ខ្លួន ដើម្បីអារកាត់ផ្ទាំងថ្ម ជាផ្ទាំងៗ ទម្ងន់រាប់តោន អំពីភ្នំគូលែន សំរាប់កសាងស្ថាបនាប្រាសាទដ៏ល្បីល្បាញ ។ អាស្រ័យដោយទេពកោសល្យដ៏ខ្ពស់ ដែលស្ទើរតែគ្មានតិកតាងនាំអោយគេនឹកស្មានថា មនុស្សពុំអាចលើកថ្មទម្ងន់រាប់តោនឡើងដល់កំពូលប្រាសាទដែលមានកំពស់ ៦៥ ម៉ែត្រអំពីផ្ទៃដីបាន ហើយត្រឡប់ជាវិនិច្ឆ័យថា ចាស់ៗជំនាន់មុនគេ " វិធីស្នូថ្ម " សំរាប់កសាងប្រាសាទទៅវិញ ។ បើយើងលើកឡើងអំពីស្ថាបត្យកម្ម ប្រជាជនកម្ពុជាមានចំណេះដឹងខ្ពស់ ទាំងសំណង់ ទាំងសិល្បវប្បធម៌សាស្ត្រ ៈ អាគារទាំងមូលរបស់ប្រាសាទអង្គរ មានសមតាជាមួយខ្សែបន្ទាត់ បញ្ឈរ និងផ្ដេក ហើយមានតម្លៃសាកល [៤១] ឈរនៅលើភាពរួបរួម ដែលកើតចេញអំពីសមប្បមាណជាមួយខ្សែបន្ទាត់បេជ្យាមិរ ។ ភាពអស្ចារ្យវាមានកាន់តែខ្ពស់មួយបែបទៀត ប្រសិនបើទស្សនិកជនប្រើមនោសញ្ចេតនាអង្វែតអណ្ដូងត្រជៀកខ្លួនអោយផុតអំពីតថៈភាព ។ ពួកអង្វែតអណ្ដូងនិយម ពួកនិមិត្តរូបនិយម ដែលបានស្គាល់បណ្ដាលោកទស្សនៈចាស់ នៃអាស៊ីអាគ្នេយ៍ អាស៊ីកណ្ដាល និង អាមេរិកឡាទីន មើលឃើញប្រាសាទអង្គរ ប្រាសាទបាយ័ន ប្រាសាទប្រែរូប នាគព័ន្ធ ។ ល ។ មានភាពអស្ចារ្យដោយឡែកអំពីប្រាសាទ ហ្ស៊ីប៊ូខ្ម នៅឥណ្ឌូនេស៊ី អំពី ប៉ម ហ្សិកគូរ៉ាត់ នៅបាប៊ីឡូន អំពីប្រាសាទទាំងឡាយនៃអារ្យធម៌ម៉ាយ៉ា នៅអាមេរិកកណ្ដាល ដែលស្ថិតនៅក្នុងភាពរួបរួម

---

៤១ - ទស្សនៈនេះ មានរួមគ្នាទាំងអស់តាមទាំងឡាយនៃទស្សនៈ ឡាទីន របស់លោកខាងលិច

នៃទស្សនៈ ភ្នំព្រះសុមេរុ ។ នៅព្រលានប្រជល់ដីរ៍ អ្វីៗដែលគេពិបាកយល់នៅប្រាសាទបន្ទាយស្រី នៅប្រាសាទបាយ័ន នៅប្រាសាទវិមានអាកាស នៅប្រាសាទអង្គរវត្តនោះ អាចបកស្រាយយ៉ាងងាយយល់បំផុតនៅទីនេះ : ពិភពទាំងឡាយដែលមនុស្សមិនដែលឃើញ ហើយមានតែក្នុងមនោគតិស្ថាបនិក សិល្បករ បានបំបាំងនៅពីក្រោយផ្ទាំងថ្ម បៀមរាប់ពិភព ក្រោមសមុទ្រ និង ក្រោមដីឯជីវភូទាំងឡាយដែលមនុស្សស្គាល់ គឺឆ្លាក់នៅលើផ្ទៃថ្មខាងក្រៅ ។ មកដល់ត្រង់នេះយើងអាចនិយាយបានថា ប្រជាជនកម្ពុជាយាល់លើទស្សនៈ ប្រាកដភាពពិតប្រាកដណាស់ ជឿលើអ្វីដែលជាជីវិតនៅជុំវិញខ្លួន ព្រោះការងារសិល្បៈគឺ ធ្វើជាប្អូយមនុស្ស ធ្វើអោយប្រជាពលករគ្រប់រូបអាចមើល អាចយល់បាន ។ មនុស្សខ្មែរជាមនុស្សលោកិយសច្ចៈ ទោះបីជាកសាងប្រាសាទសំរាប់ដំកល់លិង្គរាជ " ឧទាហរណ៍ រាជេន្ទ្រភទ្រេស្វរៈ ក៏ដោយចុះ " ក៏យើងឃើញថា មានតួអង្គរាជេន្ទ្រវរ្ម័ន ដែលជាមនុស្សនៅក្នុងនោះដែរ ។ អ្វីៗដែលជាអាទិទេព ខ្មែរធ្វើអោយមកជាមនុស្សទាំងអស់ ឧទាហរណ៍ជាក់ស្តែង តួអង្គព្រះរាមក្នុងរឿងរាមកេរ្តិ៍ ឬ ក្នុងឃ្លាប្អូយរបស់សិលាចារឹកបានសរសេរយ៉ាងដូច្នេះថា " ហរិ កម្ពុ. ជេន្ទ្រ " ប្រែមកថា " ហរិ " : ដែលជាអធិបតីនៃទឹកដីកម្ពុជា មិនមែនជា " ហរិ " នៃប្រជាជនដទៃណាក្រៅពី កម្ពុជាឡើយ ។ ចំពោះអ្នកសិក្សាលើអ្វីដែលហៅថា " ព្រលឹង " នៃអារ្យធម៌កម្ពុជានោះ " អស្ចារ្យ " ស្ថិតនៅលើកំពូលទាំង ៥ របស់ ប្រាសាទទាំងឡាយ ដូចជា ប្រែរូប មេបុណ្យខាងកើតអង្គរវត្ត ។ល។ កំពូលទាំង ៥នេះ ទំនងជា តំណាងអោយ ១ - ប្រាជ្ញាញាណ ២ - ការច្នៃប្រឌិត ៣ - សោភ័ណភាព ៤ - ឧស្សាហ៍ព្យាយាមក្នុងពលកម្ម ៥ - ព្រលឹងនៃការរាប់អាន និង ការផ្សះផ្សាជាតុក្តួតក្នុងសង្គម ។ ព្រលឹងទាំង ៥ នេះ ស្ថិតនៅជានិច្ច ក្នុងសន្តានចិត្តខ្មែរតាំងពីបុរាណកាលរហូតមកដល់បច្ចុប្បន្ន ។ លោក ប៉ិន សែន ក៏ធ្លាប់មានប្រសាសន៍ថា សិល្បៈវប្បធម៌ ជាស៊ីម៉ងត៍ សំរាប់ផ្សារភាពប្រេះឆាជាប្រវត្តិសាស្ត្រ ... ទោះសង្គមវិវត្តន៍ដល់ណាក៏មនុស្សក្នុងសង្គមនោះតែងមានការទំនាក់ទំនងនិងផ្លាជានិច្ច ហើយទំនាស់តែងកើតឡើង ។ អ្វីដែលចាស់ហួសសម័យតែងត្រូវបានជំនួសដោយអ្វីដែលថ្មីល្អជាងមុន ។ ភាពប្រេះឆាតែងអន្ទោលតាមជានិច្ច ប៉ុន្តែការប្រេះឆាជាជាតុក្តួតបណ្តោះអាសន្នប៉ុណ្ណោះ ។

យោងតាមទស្សនៈខាងលើ ប្រាសាទទាំងឡាយរបស់ កម្ពុជា ពិសេស អង្គរវត្ត និង បាយ័ន ជានិមិត្តរូបនៃការរួបនៃប្រពៃណីក្នុងស្រុក ជួបផ្សំនិង ទ្រឹស្តីនយោបាយនៃសម័យកាល ។ ពួកពុទ្ធ

និយមមើលឃើញអង្គរវត្ត ឬ បាយ័ន តាមទស្សនៈដោយឡែក ពួកព្រាហ្មណ៍និយមមើលឃើញមួយបែបផ្សេង ពួកលោកិយសត្វៈអោយតម្លៃទៅលើកម្លាំងរបស់មនុស្ស ។ ដូចនេះប្រាសាទ ខាងលើនេះណាក៏អាចទទួលយកបានដែរ ។ នេះជាទស្សនៈផ្សះផ្សាភាពប្រេះឆា ដែលកើតមានក្នុងសង្គមជាតិតាំងពីចុងសម័យ នគរភ្នំនោះមកម្លេះ ។

ជាសរុបមក យើងឃើញថា អស់លោក អ្នកប្រាជ្ញ និង អ្នកសិក្សាស្រាវជ្រាវមុនៗនេះ ដូចជា ព្រីលុស្គី ប៉ូលមុស ហ្គោល្លូប៊ូវ សឺដែស លោកបានអោយតម្លៃទៅលើលោកទស្សនៈ ដែលយល់ថាភ្នំព្រះសុមេរុ ជាស្នូលរបស់ទ្វីបទាំង ៤ ហើយភ្នំនេះមានកំពូល ៥ ។ ដូច្នេះប្រាសាទកំពូល ៥ តំណាងអោយភ្នំ សុមេរុរាជនេះឯង ។ ប៉ុន្តែ តាមទស្សនៈរបស់យើង របស់ខ្មែរតែម្តងដែលជាអ្នកប្រាកដនិយមស្រឡាញ់ធម្មជាតិ យកទស្សនៈមនុស្សជាធំនោះ កំពូលទាំង ៥ នេះមានតម្លៃដូចធំលុតទាំង ៥ ពោលខាងលើ ឬ តំណាងអោយម្រាមដៃទាំង៥ ដែលជាប្រភពនៃការទ្រទ្រង់អត្ថិភាពប្រចាំថ្ងៃរបស់មនុស្ស។ ជាទៀតពីនេះ កំពូល ៥ ទំនងជាតំណាងអោយសីលធម៌ ៥ យ៉ាងរបស់ប្រជាជនកម្ពុជា សំរាប់នាំជីវិតប្រចាំថ្ងៃទៅកាន់សន្តិភាព និង សុភមង្គលរបស់បុគ្គលម្នាក់ៗ ។[៤៧]

អស្ចារ្យ ! ភ្លូខសរេទ្ធហាទិជី .

យើងសូមលើកយកតែប្រាសាទ អង្គរវត្ត ឬ បាយ័ន ដែលជាសម័យរុងរឿងមកបង្ហាញជូនក្នុងចំណោមជំនុំសូរាណយើង ព្រីដែលស្ថាបត្យកម្ម-សិល្បករ ធ្វើអោយទស្សនិកជនដែលបានមកដល់មានការស្ញប់ស្ញែងពីថ្ងៃផ្កានេះ ធង់ពីរ គង់លាលវ៉ាវិពិធីទិតដែលបង្កប់នៅលើក្រោយស្នាដៃប្រកប ដោយទេពកោសល្យខ្ពស់ និងសិល្បៈបូរាណសាស្ត្រនេះ ។ ជនណាក៏ដោយ មិនថា ប្រជាជនកម្ពុជា ឬ បរទេសទេ ពេលដែលមកដល់ចំពោះអង្គរវត្ត ដំបូងបង្អស់តែងតែចេញពាក្យស្ងើចថ្ងៃជាធ្លាវិថ្លៃវត្ថុដ៏ធំ ដែលជាកំបែកដោយពេលវេលា ឬក៏ដោយមនុស្សបំផ្លាញដោយចេតនា ឬ អចេតនា ។ នោះគឺសំណែកតោធ្ម ឬ នាគថ្ម ដែលអង្គុយសុំកុំអោយមនុស្សណាក៏ដោយលោកពារ ឬក៏ពិតបកស៊ាបឡើងលើខ្នង ឬ កន្ទុយរបស់ខ្លួនគទៅទៀត ។ នោះគឺជាសំណែកសិល្បករដែលប្រាថ្នាចង់អោយស្នាដៃនេះមានជីវិតរាប់កល្បកល្បតទៅមុខទៀត ដើម្បីជាម្រាលនៃកញ្ចក់លាមតក្ក ដែលឧទ្ទិសចំពោះសិល្បៈរបស់ប្រជាជន ។ មើលមកត្រង់នេះឃើញតោឈរជើងទ្រូងយ៉ាងសង្ហារ ចោលភ្នែកទៅត្រង់នោះឃើញនាគបែក

---

៤៧ - ចំណុចនេះគ្រាន់តែជាការយល់ឃើញរបស់អ្នក ក្នុងការស្រាវជ្រាវសិក្សាក្នុងមហាវិទ្យាល័យ នៅជាបណ្ដោះអាសន្ន ។

សពន្លក ឯនាយឯណោះ នាគបើករោមទន្ទឹមគ្នា តំរៀបគ្នាតាមបណ្តោយផ្លូវធំទទឹង ១២ម. ក្រាលដោយថ្មបាយក្រៀម និង ថ្មភក់ក្នុងកាត់គូ ប្រវែង ២០០ម. ។ ក្នុងចំនួន ២០០ម. នេះ ភ្នែកយើងបានទៅប៉ះ និង គោបុរៈ ធំរបស់កំផែងខាងក្រៅជាប់និងគូ ។ ភ្នែកយើងពុំអាចមើលឃើញអ្វីទៀតដែលនៅខាងក្នុងក្រៅអំពីកំពូលប្រាសាទ និង ជំពូលថៃទាំង ៣ ខ្ពស់ផុតព្រៃព្រឹក្សា ។ បើយើងមិនឆ្លងកាត់គោបុរៈនេះទេ នោះយើងនៅតែ ឆ្ងល់ថា តើមានអ្វីនៅខាងក្នុងបរិវេណនេះ ។ អ្នកមានសន្ទុះចិត្តចង់ដឹងអ្វីទៀតនៅខាងក្នុង តែងបង្ខំជំហានឆ្លងកាត់ទ្វារនេះទៅមុខទៀត ។ បើអ្នកមានការសង្កេតខ្លាំងមើលឃើញ គោបុរៈ នេះជាការសង្ខេបទ្រង់ទ្រាយរូបរាងវិមានធំខាងក្នុង ។ នោះគឺជា បុព្វកថារួយមែនក្នុងស្ថាបត្យកម្ម ជាបរិយៈខ្សែបណ្តោយ ដូចក្នុងការពិសិល្បៈល្ខោនដែរក្នុងបំណងពន្យល់ទស្សនិកជន ។ ចូលផុតអំពីក្លោងទ្វារធំនេះ នោះក្រសែភ្នែកបានបើរទៅប៉ះនឹងទិដ្ឋភាពនៃអាគារដ៏សែនធំទូលំទូលាយ រំលិចស្រទោលកំពូលជ្រាំបញ្ឈរខ្ពស់លើខ្សែបន្ទាត់ផ្តេកពីផ្ទាត់ ប្រសិនបើយើងឈរនៅចំកណ្តាលខ្សែបណ្តោយរបស់ប្រាសាទនេះ ។ បណ្តាលមកពីក្បាលក់សខ្មៅ ៗ មិនស្មើគ្នាសាពាញលើ ផ្ទៃថ្ម ។ នេះគឺធ្វើអោយអ្នកមើលឆ្ងល់ទៀតថា តើមានអ្វីទៀតនៅក្នុងនោះ ? ជាក់ខាតយើងមិនដើរវិលវល់ឃ្លាំងឯកសារទាំងពីរនេះទេ ប្រសិនបើយើងមានពេលច្រើន ។

យើងចូលទៅដល់ជិតគោបុរៈនៃថៃទី ៣ នោះភ្នែកមិនអាចមើលឃើញអ្វីក្រៅពីជញ្ជាំងថ្មលំអដោយចម្លាក់និងសសរ, ទំហំផ្លូវទូលំទូលាយ ត្រជាក់ស្រេត ឃើញពន្លឺជាញ់ចេញតាមច្រកទ្វារទាំងបួនទិស ។ ចិត្តយើងភ្ញាក់រលឹកថា តើត្រូវបើលអ្វីមុន ព្រោះមួយជុំរបស់ថៃមានរចនាចម្លាក់ក្រឡាធ.ទាហ ដែលមានទំហំសរុប ១ គ.ម២ - កំពស់ ២ម. ។ តើមានចម្លាក់អ្វីខ្លះទៅ ? នោះចិត្តយើងកាន់តែចង់ដឹងថែមទៀត ។ យើងបង្វិលខ្លួនបែរមុខទៅទិសខាងលិចផ្លូវត្បូង យើងឃើញតាមច្រកទ្វារខាងលិចនូវទេព្រាទស្សន៍ដ៏ល្បីល្បាញមិនអាចប្រៀបផ្ទឹមបានរបស់ប្រាសាទអង្គរវត្ត និងផ្លូវចូលធំខាងលិច នៅក្នុងពិភពលោកនេះ ។ ផ្លូវនេះមានប្រវែង ៣៥០ ម × ៩.៤០ ម ក្រាលថ្មភក់ លំអដោយបង្កាន់ដៃនាគចោលស្រមោល ម្លប់ ឬក៏ ក្នុងពេលមានពន្លឺព្រះអាទិត្យ ។ ដោយឡែកសំរាប់ភាគច្រើនដែលៗ សិល្បករខ្មែរក្រៀមក្រៀមថតព្យាក់សារពើស្មូត ហើយលំអដោយក្បាលនាគផងនៅអស់ផ្លូវនេះ ។ យើងពុំអាចដឹងថា មានអ្វីទេនៅជុំវិញថៃទី ៣ នេះ ចង់ស្គាល់ត្រូវតែដើរព័ទ្ធមួយជុំ ហើយភ្នែកពុំអាចមើលឃើញថៃទីពីរទេ បើទោះបីជាយើងចេញអោយផុត អំពីគោបុរៈខាងត្បូង ,

ខាងកើត និងខាងជើង នោះទើបអាចឃើញថែវទីពីរ ដាក់ឃ្លាតពីខឿនមួយជាន់ទៀត ។ បន្ទាប់ពីមើលថែវទី ៣ បានមួយជុំ នោះយើងនៅតែចង់ដឹងថា មានអ្វីទៀតនៅជាន់ទី ២ ។ យើងមកដល់ត្រង់ថែវសង់ជាក្រឡាចត្រង្គភ្ជាប់ពីគោបុរៈខាងលិចនៃថែវទី ៣ មកថែវទី ២ ។ អ្នកមានការឆ្ងល់ត្រូវដើរ ឬ រត់ត្រប់ត្រកនៃថែវនេះ ប៉ុន្តែក៏នៅមិនអាចដឹងអ្វីនៅក្នុងថែវទី ២ នៅឡើយទេ ដូចនេះត្រូវបង្ខំចិត្តឡើងជណ្ដើរទាំង ៨ ទិសទៅកាន់ថែវទី ២ ទៀត ។ អាថ៌កំបាំងនេះ តែនៅមានបន្តរហូត ។ ទស្សនិកជនអាចមានការងឿងឆ្ងល់ចម្លែកមួយទៀត ពេលដែលគេដើរតាមបណ្ដោយថែវពុះកាត់ចំពាក់កណ្ដាល ពីត្បូងទៅជើងរបស់ថែវរាងកាកបាទនេះ ។ នោះគឺជាសម្លេងខ្ទរ ឮ ឌុងៗ ប្រសិនបើយើងយកដៃ ទៅគក់ទ្រូងរបស់យើងនោះ ។ បើចេញអោយផុតតាមទ្វារខាងជើងនៃថែវនេះ ក្រសែភ្នែកបានមកប៉ះ និងបណ្ណាល័យខាងជើង អំពីទីនោះយើងនិងឃើញទ្រង់ទ្រាយកំពូលប្រាសាទកណ្ដាលអណ្ដែតវិលវល់ ប្រសិនបើមានពពករសាត់ក្នុងផ្ទៃមេឃដ៏ខៀវស្រងាត់ ហើយនឹកតែក្នុងចិត្តថា តើត្រូវប្រើកម្លាំងពលកម្ម និង កម្លាំងប្រាជ្ញាប្រកបដោយការព្យាយាមប៉ុណ្ណាទៅដើម្បីកសាងសំណង់ដ៏ខ្ពស់ លាតលើទំហំដីចំនួន ២០០ ហិកតានេះ ។ យើងនៅតែឆ្ងល់ដដែល ពេលដែលយើងធ្វើដំណើរតាមបថ្លា ចំចន្លោះថែវទី ៣ និង ថែវទី ២ ។ យើងអាចឡើងតាមជណ្ដើរគ្រប់ជ្រុងទាំង ៤ ទៅកាន់ថែវទី ២ ។ ចម្ងល់ បានកើតឡើងទៀតហើយ ហេតុអ្វីបានជាជញ្ជាំងថែវទី ៣ [៦២]ខាងក្នុងគ្មានលំអអ្វីបន្តិចសោះ ? ឯជញ្ជាំងថែវទី ២ មានទោះបង្អួចតូចល្អបលំអដោយទេវតាជើងទៀនទាំងលើជញ្ជាំងខាងក្នុង និងខាងក្រៅ ។ បំណងធំ គឺបង្ខំអ្នកមើលអោយចាប់អារម្មណ៍ទៅលើក្រុមអប្សរាប្រកបដោយការតុបតែងលំអយ៉ាងស្រស់ ។ គឺនៅលើជញ្ជាំងទាំងខាងក្នុងទាំងខាងក្រៅរបស់ថែវទី ២ នេះ ហើយដែលទស្សនិកជនមិនអាចអត់ទ្រាំបានក្នុងការកោតសរសើរសំរស់ដ៏ល្អដ៏ត្រចះត្រចង់របស់នាងអប្សរា ។ ជាន់ទី ៣ សង់ឡើងតាមប្លង់រាងកាកបាទ ព្រទាក់ថែវមានជំហូល ហើយមានប្រាសាទបួននៅតាមជ្រុង និងប្រាសាទកណ្ដាលធំមួយ ។ ជណ្ដើរចោតៗចំនួន ១២ នាំយើងទៅកាន់ស្ថានមួយទៀត ដែលធ្វើអោយយើងមានអារម្មណ៍ប្លែកខុសប្រក្រតី ។ ចិត្តយើងរំភើបកាន់តែខ្លាំង នោះគឺត្រូវតែបង្ខំចិត្តអោយយើងរត់មួយ ជុំថែវដើម្បីទម្លាក់កែវភ្នែកមើលជំហូលថែវទី ២ ទី ៣ ភូមិភ្នំ ព្រៃព្រឹក្សា និង ផ្លូវចូលធំខាងលិច ដែលនៅពីខាងក្រោមយើង ក៏ដូចជាងើយមើលអ្វីដែលមាននៅលើប្រាសាទចំកណ្ដាល កំពស់ ៤២ ម៉ែត្រ តាម

---

៦២ - នៅតាមចង្អូរថែវទី ៣ ខាងក្រៅ មានចម្លាក់ក្រឡាន.ទាល ដែលរាប់រំពឹងរឿងមហាភារតៈ, រឿងរាមកេរ្តិ៍, ជីវភាពក្នុងរាជវាំងក្សត្រ ឋានរនរក ឋានសួគ៌ ឋានគរុឌ រឿងកូរសមុទ្ទទឹកដោះ ហើយនិងសង្គ្រាមរបស់ពួកយក្ស ។

ចន្លោះបង្អួចតឹង និង ប្រឡោះសសរ ទ្រូយ៉ខាងក្នុងនៃផែវទី ១ ។ នោះខ្លួនយើងហាក់ដូចជាស្ថិតនៅលើកំពូលភ្នំមួយដ៏ខ្ពស់ ឬ នៅក្នុងយន្តហោះ ឬ មួយហាក់ដូចជាឡើងទៅកាន់ ស្ថានសួគ៌ ដែលប្រដូចទៅនឹង ប៉ម ជាមែល ដែលបណ្តាកូនៗរបស់ណូអេនាំគ្នាសាងសង់ឡើង សំរាប់ឡើងទៅកាន់ថានលើនោះ ។ ជួនអ្នកមើលអាចផ្ទុះសំរែកទាំងមិនដឹងខ្លួន : តើអញនៅទីណា ! តើអញ នៅទីណា ! អញនៅក្នុងស្ថានសួគ៌ទេដឹង ! ចើនៅខាងក្រោមអញ រូបមនុស្ស ឬ សត្វមានទំហំតូចៗគ្រាច់រង្គាត់ចុះ ឡើងគ្មានទៀយណាយ ។ ភ្លាំភេិចខ្លាំងជួនធ្វើអោយមនុស្សមិនអាចនិយាយអ្វីកើត ទ្រឹង ! ទ្រឹង ! តែរាងកាយញ័រ ស្មារតីនឹកទៅដល់អ្វីដែលស្ទើរតែមិន គួរជឿដល់កម្លាំងពលកម្មរបស់មនុស្សថែមទៀត ។

សាសនា

សាសនាជាទំរង់មួយក្នុងចំណោមទំរង់ដ៏ចំណាស់ៗនៃមនសិកាសង្គម ។ យើងដឹងហើយថា មនសិកាគឺជាសកម្មភាពនានា នៃសតិអារម្មណ៍របស់មនុស្សដែលរួមមាន មនោសញ្ចេតនា និងសភាព នៃស្មារតីឆន្ទៈនិងសតិអារម្មណ៍ ទ្រឹស្តី និង ទស្សនៈ ដែលផ្អែកលើការត្រិះរិះពិចារណាដោយគំនិត និងភាសា ។ ពេលណាក៏ដោយ ក៏មនសិកាឆ្លុះបញ្ចាំងអ្វីដែលជាការពិតដែរនៅក្នុងខួរក្បាលមនុស្ស ។ យើងឆ្លុះបញ្ចាំងសាសនាក្នុងទិនេះ គឺផ្អែកលើទស្សនៈសំភារៈនិយមវិចារវិទ្យា ។ វិទ្យាសាស្រ្តបាន បញ្ជាក់ថា អ្វីៗទាំងអស់មិនមែនអមតៈទេ សាសនាក៏មិនមែនអមតៈដែរ ពោលគឺ គ្រាន់តែលេចឡើងក្នុងលក្ខណៈប្រវត្តិសាស្រ្តមួយជាក់លាក់ សាយភាយ រីកដូចលាស់ ហើយក៏អាចលិចទៅវិញ យោលទៅតាមមូលហេតុសង្គម និងប្រវត្តិសាស្រ្ត : ឧទាហរណ៍ ប្រវត្តិសាសនានៅកម្ពុជា ជាភស្តុតាងក្នុងពេលដែលមានវិបត្តិសាសនាមួយ ក្រោយសម័យជ័យវរ្ម័នទី ៧ បន្តិច ។ សង្គមនិយម ប្រវត្តិ សាស្រ្តអនុបំតមឡូយយកវណ្ណៈដូចគ្នាមួយចំពោះរាល់សាសនា ហើយបកស្រាយចាប់ផ្តើមអំពីផលប្រយោជន៍របស់វណ្ណៈកម្មករ និងសង្គមអ្នកខស្សាហ៍ព្យាយាម ផលប្រយោជន៍របស់បដិវត្តន៍ ដើម្បីសេរីភាព និង ស្មារតីយុត្តិធម៌ ។ ក្រុមប្រឹក្សាប្រជាជនបដិវត្តន៍កម្ពុជាលេខ ៩៩៣-៨០ ក.ប. បានចេញសារាចរ ដើម្បីអនុវត្តគោលនយោបាយអំពីសាសនា ដោយផ្អែកលើគោលការណ៍ ៤ យ៉ាង ដែលធានាចំពោះជំនឿសាសនា ជាជាប្រពៃណីរបស់ប្រជាជន ហើយព្រមទាំងគោរពសិទ្ធិសេរីភាពខាងជំនឿផងទៀត ។ ដូចនេះយើងឃើញថានិយាមថរបស់រដ្ឋអំណាចបដិវត្ត ចំពោះអ្នកមានជំនឿទាំងឡាយ

បានប្រកាសអំពីគោលការណ៍នៃសេរីភាពរបស់បទសិកា ហើយតាមរយៈនេះ ជំនឿនិងបទោសញ្ចេតនាសាសនាជាការងារផ្ទាល់ខ្លួនរបស់ប្រជាជន ។ រដ្ឋសង្គមនិយមមិនចូលលុកក្នុង សរីយាបថធំពោះជំនឿសាសនារបស់ពលរដ្ឋទេ ហើយទទួលស្គាល់សេរីភាពទាំងខាងជំនឿលើសាសនា ក៏ដូចជាទទួលស្គាល់សេរីភាពអំពីការផ្សព្វផ្សាយប្រឆាំងនិងសាសនាផងដែរ ។

មុននិងលើកឡើងខ្លះៗអំពីសីលធម៌ល្អៗទាំងឡាយរបស់ពុទ្ធសាសនាសំរាប់ជាតិ និងប្រជាជនដែលបាន រក្សាទុកប្រពៃណីដ៏ល្អប្រពៃនេះ តាំងពីរាប់ពាន់ឆ្នាំកន្លងមកហើយរហូតមកដល់បច្ចុប្បន្ននេះ យើងសូម លើកឡើងខ្លះៗអំពីមហាសាសនាដែលកើតមានឡើងតាំងពីភាគខាងដើមនៃប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់ប្រទេសកម្ពុជាយើង ។ ជំនឿលើសាសនាពីរ គឺជាមូលដ្ឋាននៃប្រវត្តិសាសនាក្នុងកម្ពុជាអតីតកាលៈ ចាប់តាំងពីសម័យនគរភ្នំរហូតមកដល់សតវត្សទី ១៥ ប្រទេសកម្ពុជាទទួលយកព្រហ្មញ្ញសាសនា និងពុទ្ធសាសនា ដែលជាសាសនាធំពីរ កើតនៅក្នុងប្រទេសឥណ្ឌាហើយហូរចូលមកក្នុងទឹកដីឥណ្ឌូចិនតាំងពីពាក់ កណ្តាលទី ២ នៃសតវត្សទី ៣ នៃគ្រិស្តសករាជ [៤៣] ។

លោក ស៊ុយវ៉ាំង ឡេរ៉ូ កត់សំគាល់ថា សាសនាទាំងពីរនេះបានជាទីពេញចិត្តរបស់ពួកអភិជនច្រើនជាងចូលទៅក្នុងចំណោមបហាជន ។ មុននេះនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាយើង មានវណ្ណៈអាចារ្យដែលយើងហៅថា " ជាតួ " [៤៤] មានតួនាទីសំខាន់ក្នុងពិធីបុណ្យសាសនាជាប្រពៃណី ។ សាសនាទាំងពីរនេះ មិនបានលើកលែងអ្នកវរពិបុត្តិនិយមទេ [៤៥] ។ សិលាចារឹកស្តុកកក់ធំបាននិយាយថាៈ ក្សត្រសុរិយាវរ្ម័នទី ១ បាននាំយកទៅបង្ក្រាបពួកអ្នកបំផ្លាញរបស់ឥណាកដ៏ពិសិដ្ឋៗ ហើយនាសតវត្សទី ១៣ មានប្រតិកម្មសិវៈនិយមមួយយ៉ាងសាហាវប្រឆាំង និងស្នាដៃសិល្បៈដ៏ល្អៗរបស់ជ័យវរ្ម័នទី ៧ ។ ក្នុងសម័យនគរភ្នំ បណ្តាក្សេត្រតំណែលជាច្រើនផ្នែកបុរាណវិទ្យាបង្ហាញប្រាប់ថាមានពុទ្ធសាសនា ហីនយាន ប្រើភាសាសំស្ក្រឹតជាយាននោះ បានមកដល់មុនព្រហ្មញ្ញសាសនា ។ ពុទ្ធសាសនាមហាយាន កើតក្រោយនិកាយហីនយានទាក់ក្នុងសតវត្សទី ៧ ហើយមានជោគជ័យក្នុងសម័យអង្គរ ទន្ទឹមគ្នា និងព្រហ្មញ្ញសាសនាដែលត្រូវបានគេប្រើប្រាស់ជាផ្លូវការ ។

នៅដើមសតវត្សទី ៩ ការមកដល់របស់ជ័យវរ្ម័នទី ២ បានកត់សំគាល់នូវការបង្កើតជំនឿថ្មីមួយ គឺលទ្ធិ ទេវរាជ " ភាសាខ្មែរបុរាណ ហៅថា កំរតែងជគត តរាជ " ដែលមានអាយុបន្តរហូតមកដល់

---

៤៣ . តាម៉ាំឬស្សា ពន្លឺសិលៈ - ព្រះពុទ្ធសាសនា ក្នុងកម្ពុជាអតីតកាល ១៩៦១ . ទំព័រ ១១ , ១២

៤៤ - ពស់នៅក្បែរស្តេច ក្រិតារទោក្នុងវាំង ជាអ្នកដែលក្សាព្រះខ័នរាជ សក់ស៊ោរបណ្ណរុងរឿង ហើយនឹងមានក្នុងពិធីសាសនាតាមប្រពៃណីរបស់ ក្នុងមុខរដ្ឋប្បការជំនាញ ។

៤៥ . ជំនឿកោតគោរពទ្ធី ឬ លក្ខណៈបូជាបុព្វបុរស ។

សម័យស្រុតចុះនៃរាជាណាចក្រខ្មែរ ។

ចាប់តាំងពីសម័យនោះមក អាទិទេព គឺជាបុគ្គលដែលមានជីវិតហើយសិល្បករឆ្លាក់រូបលិង្គ ប្តូរតំណាងអោយ សិវៈពាក់កណ្តាល មនុស្សពាក់កណ្តាល បើនិយាយអោយស្រួលយល់ ខ្មែរធ្វើទេវៈអោយមកជាមនុស្ស ។ តាមហេតុការណ៍នេះ យើងអាចកំណត់បានថា ប្រជាជនកម្ពុជា ប្រកាន់យកទស្សនៈមនុស្សកាន់តែខ្លាំង ចាប់តាំងពីកាលខាងដើមនៃសតវត្សទី ៩ រំលាយចោលទស្សនៈអាទិទេពនិយមដែលតាំងទៅក្នុងជំនឿសាសនា ដើម្បីអោយងាយយល់ ជៀសវាងអ្វីដែលបរមត្ថវិជ្ជាពេក ប្រជាជនកម្ពុជាបានប្រែក្លាយឯកសិវៈលិង្គ មកត្រីមូរតិលិង្គ ហើយឆ្លាក់អោយកើតជាតួសិវៈ វិស្ណុ ឬ ព្រហ្ម ឬហរិហរៈ ឬ ពុទ្ធបដិមា ក្រោម រូបភាពមនុស្ស ដោយឈរនៅលើទស្សនៈមនុស្សដដែល ។

ដោយយោងតាមឯកសារសិលាចារឹកដែលរកឃើញនៅលើទឹកដី កម្ពុជា ហើយនិងឯកសារប្រវត្តិសាស្ត្រ របស់ប្រទេសចិន យើងដឹងថា ព្រហ្មញ្ញសាសនាពិតប្រាកដនៅសម័យនគរភ្នំ គឺជាសាសនាលាយឡំរវាងនិកាយពីរ ។ គេដឹងទៀតថា បញ្ញាបណ្តុលរបស់ពុទ្ធសាសនា មី ស្ថិតនៅវត្តរំលោកនៅក្បែរប្រាសាទ ភ្នំដា សព្វថ្ងៃនេះ ។ ដូច្នេះសម័យនគរភ្នំ គឺ គោរពសាសនាពីរ ក៏ប៉ុន្តែនិកាយជាផ្លូវការនោះ គឺ សិវៈនិយម ។ ក្នុងសតវត្សទី ៧ សិលាចារឹករបស់វត្តទួលព្រះធាតុក៏បានអោយសញ្ញាណ៍ពីវត្តមានរបស់ពុទ្ធសាសនាហីនយានដែរ ។ រីឯសិលាចារឹកវត្តប្រៃវាលសរសេរក្នុងឆ្នាំ ៦៦៤ គ.ស. ក៏បានប្រាប់អំពីវត្តមានរបស់ភិក្ខុពីរ អង្គដែរ ។ ឯពុទ្ធសាសនាមហាយាន " ស.វ.ទិ ៧ - ទិ ៨ " បញ្ជាក់ដោយសិលាចារឹក ប្រាសាទអំពិលរលំ ប្រាសាទសំបូរ " ៦៨៣ គ.ស. " ហើយនិងប្រាសាទ តាតាំ " ៧៩១ គ.ស. " ។ ផលិតកម្មសិល្បៈរបស់ពុទ្ធសាសនា គឺស្ថិតនៅក្នុងរតនគិរីត្រពាំងវល្លិបុរី ខេត្ត តាកែវ " ហើយ មានតាំងពីសតវត្សទី ៦ ទៅទី ៨ ។ ប្រពៃណីរបស់ប្រជាជននគរភ្នំ គឺ ភ្ជាប់ទៅនឹងសាលា អមរាវតី ហើយនិងសិល្បៈ ក្រោយ-គុបតៈ " ផល្លវ " ។ ក៏ប៉ុន្តែនគរភ្នំ ក៏បានទទួលទុនថ្មីបន្ថែម គឺ សេរីលង្កា ហើយនិងទ្វារវតីដែរ ។ ពុទ្ធសាសនាហីនយាន កើតមុនពុទ្ធសាសនាមហាយាន ។ ទាំងពីរនេះកកើតក្រោយព្រហ្មញ្ញសាសនា ។ មូលហេតុអ្វីក៏ព្រហ្មញ្ញសាសនាមានប្រជាប្រិយនៅមុនសម័យអង្គររុងរឿង ? ១ - សិវៈនិយមជាសាសនាផ្លូវការ ២ - សិវៈនិយមរស់រួលចំពោះមហាជនក្នុងសង្គមព្រហ្មញ្ញ ៣ - ឫសគល់របស់

ព្រហ្មញ្ញសាសនាបានចាក់ឫសក្នុងសង្គមកម្ពុជា តាំងពីមុនសម័យពួកអារិយាង : ជំនឿលើដី - លើភ្នំ ដែលជារូបភាពរបស់លទ្ធិព្រាហ្មណ៍។

សាសនាធំទាំងពីរនេះ បានជ្រួតជ្រាបខ្លាំងទៅក្នុងចង្កោមពួកអភិជនសក្តិភូមិជាងទៅក្នុងប្រជាជន តែយើងត្រូវតែយល់អោយច្បាស់ថា នៅក្នុងសង្គមមួយ យោលទៅតាមពេលវេលា និងប្រវត្តិសាស្ត្រជាក់ស្តែង តែងមានវប្បធម៌ពីរ : វប្បធម៌ចង្កោមអ្នកចេះដឹង និងវប្បធម៌របស់មហាជនប្រជាជន។ ថ្វីត្បិតតែយ៉ាងដូច្នេះ បណ្តាថ្នាក់ដឹកនាំគ្រប់គ្រងរដ្ឋកម្ពុជា តែងគិតដល់ការបូកបញ្ចូលចរន្តវប្បធម៌ទាំងពីរនេះអោយក្លាយទៅជាប្រពៃណីរួមមួយ ជាមនសិការរួមមួយ ចូលជ្រៅទៅក្នុងប្រជាជន។ ភស្តុតាងជាក់ស្តែងចំពោះរឿងនេះគឺ ១ - ការ ប្រើប្រាស់ភាសាពីរ : ភាសាសំស្ក្រឹតដែលគេចាត់ទុកថា ជាភាសាអ្នកប្រាជ្ញ ភាសាថ្នាក់ខ្ពស់ ហើយនិងភាសាខ្មែរបុរាណ ដែលប្រើប្រាស់ក្នុងប្រជាជន ។ គេបានចារឹកភាសាទាំងពីរនេះជាមួយគ្នានៅលើផ្ទាំងសិលាតែមួយ ឬ នៅលើមេទ្វារនៃបណ្តាប្រាង្គ ប្រាសាទ ។ ២ - ការសាងសង់ប្រាសាទ ៣ ហើយនិងការកសាងវត្តអារាមសំរាប់និកាយខុសៗគ្នា ក្នុងចំណោមប្រជាជន ។ ក្នុងបំណងសំដៅបំរើផលប្រយោជន៍ប្រទេសជាតិទាំងមូល និងព្រលឹងនៃការទំនាក់ទំនងសង្គម សិល្បករថ្នាក់ ឬស្ថាបនិក បានប្រែក្លាយអ្វីៗដែលមិនមែនខ្មែរអោយមកជាខ្មែរ ។ ឧទាហរណ៍ មួយអំពីការកសាងរូប ហរិហរៈ ឬ រូបវិស្ណុដៃបួន ។ ក្នុងឃ្លាមួយដកស្រង់ចេញអំពីសិលាចារឹក យើងឃើញមានពាក្យថា " ហរិកម្ពុជេន្ទ្រ ... " ។ ពាក្យនេះមានន័យថា ប្រជាជនកម្ពុជា គោរពតែហរិ " វិស្ណុ " ដែលជាកំពូលនៃផលប្រយោជន៍របស់ទឹកដីកម្ពុជា ពោលគឺថ្នាក់ដឹកនាំថ្មណា ដែលគោរពផលប្រយោជន៍របស់ប្រជាជន។ វាក្យសព្ទ " ទេវ - រាជ " តំណាងអោយមនុស្ស ។ មនុស្សនោះគឺ ខ្មែរ ។ រីឯវិស្ណុបដិមា ដែលមានដៃទាំងបួនកាន់សង្ខ " តំណាងទឹក " កាន់កងចក្រ " តំណាងភ្លើង " កាន់ដំបង " តំណាងខ្យល់ " ហើយនិងដុំមូល " តំណាងអោយផែនដី [៦៣] " គ្មានអ្វីក្រៅពីបញ្ជាក់ ប្រាប់អត្ថិភាពនៃធាតុទាំងបួនដែលជាលោកសត្យានុបំត សំរាប់ទ្រទ្រង់ជីវិតនៃជីវភូនោះទេ ។ គេគនកល្អបួន គឺ ពិតជាតំណាងទឹក ដី ភ្លើង ខ្យល់ ដែលទ្រទ្រង់អត្ថិភាពរបស់អាណាចក្រកម្ពុជា ដែលជាផ្នូរបង្គល់ភាពចំរុងចំរើន សុភមង្គលដល់ប្រជាជនដែលត្រូវតែតបស្នងសងវិញក្នុងការបញ្ចេញកម្លាំងពលកម្ម ដើម្បីទ្រទ្រង់ស្ថិតស្ថេរសង្គមកម្ពុជា ។ នាសតវត្សទី ១៣ ទស្សនៈលោកិយសច្ចៈនេះស្ថិតនៅក្នុងមនសិការរបស់ខ្មែរនៅឡើយ ។ ប្រធានរឿងស្តីអំពីការកូរសមុទ្រ

---

៦២ - ម៉ាដឺលែន ហ្សីតូ - រង្សា - ប្រជាជនខ្មែរ សិល្បៈខ្មែរ

៦៣ - យោងតាមការបកស្រាយ ជាជំនួសអោយផែនដីមេរិញ

ទឹកដោះនៅអង្គរវត្ត និងនៅខ្លោងទ្វារចូលទៅកាន់អង្គរធំ បានបង្ហាញប្រាប់អំពីការបញ្ចេញពលកម្មរបស់ប្រជាជនកម្ពុជាទាំងមូល ដើម្បីទំរាញ់យកគោគជល អំពីធម្មជាតិខ្មែរ ពោលគឺយកជ័យជំនះទៅលើ " ភ្នំ-ព្រៃព្រឹក្សា " ហើយនឹងទៅលើ " ទឹក " ដែលចាំបាច់សំរាប់ជីវិត និងរបរកសិកម្មរបស់សង្គម ។ [៨៨] លក្ខណៈសំខាន់នៃសីលធម៌សង្គមរបស់លទ្ធិ " ពុទ្ធ-ស្តេច " ដែលជំនួសលទ្ធិ " ទេវរាជ " នោះ បានបង្ហាញអោយឃើញនូវក្តីកង្វល់ចំពោះជីវភាពប្រជាជនច្រើនជាងអត្តទត្តបុគ្គល ។ បទសិក្សាសង្គមនៅក្នុងសន្តានចិត្តរបស់ថ្នាក់ដឹកនាំរដ្ឋ បានជ្រួតជ្រាបទៅក្នុងមហាជនប្រជាជនដ៏ជ្រាលជ្រៅ ហេតុនេះហើយបានជាប្រទេសកម្ពុជាឈានដល់សម័យរុងរឿង អាស្រ័យដោយមនោគវិជ្ជារបស់រដ្ឋបានចំពីសប្រយោជន៍សម្បូរភាពពិតប្រាកដ ។

សីលធម៌របស់សាសនាដែលមានប្រយោជន៍ សំរាប់ជាតិនិងប្រជាជន

នៅក្នុងពិភពលោកបច្ចុប្បន្ននេះ មានសាសនាធំតែបីទេ គឺ ពុទ្ធសាសនា គ្រិស្តសាសនា និងឥស្លាម សាសនា ។ ពុទ្ធសាសនាបានកើតឡើងក្នុងសតវត្សទី ៦ - ទី ៥ មុនគ្រិស្តសករាជនៅក្នុងប្រទេសឥណ្ឌាបុរាណ ក្រោយមកបាក់ពីរ ហីនយាន និងមហាយាន ។ នាសតវត្សទី ៥ មុនគ.ស.ពុទ្ធសាសនាឈានដល់សម័យកំពូលរបស់ខ្លួន ។ សាសនានេះបានសាយភាយនៅក្នុងអាស៊ីអាគ្នេយ៍ អាស៊ីកណ្តាល គឺចក្រចិន នៅស៊ីបេរី ហើយនៅក្នុងទីទាំងនោះពុទ្ធសាសនាបានចូលលាយជាមួយព្រហ្មញ្ញសាសនា និងសាសនាតាវ ។ល។

គ្រិស្តសាសនាចែកចេញជាបីៈ កាតូលិក អរតូដុក និង ប្រូតែស្តង់ ។ អត្ថបទសាសនាគឺគម្ពីរប៊ីប ។ គ្រិស្តសាសនាកើតឡើងនាសតវត្សទី១ក្នុងទឹកដីប៉ាឡេស្ទីនដែលជាខេត្តមួយខាងកើតនៃចក្រភពរ៉ូម៉ាំង។ គ្រិស្តសាសនាដំបូងជាសាសនារបស់ពួកអ្នកត្រូវគេជិះជាន់ ក្រោយមកទើបពួកអ្នកមានអំណាចយកមករៀបចំដើម្បីបំពីសប្រយោជន៍របស់ពួកគេ ។

ឥស្លាមសាសនា គឺជាស្នាដៃរបស់ម៉ាហូមេត ដែលបានចងក្រងជាគម្ពីរគូរ៉ង់ដែលពួកអារ៉ាប់ហៅថា " សសរទាំង៥ នៃជំនឿ " ។ សាសនាឥស្លាមបានសាយភាយនៅអាស៊ី នៅតាមច្រាំងសមុទ្រមេឌីទែរ៉ាណេ នៅទន្លេ វ៉ាំងឌុសនិងច្រាំងសមុទ្រ អាត្លង់ទិក ។ សាសនានេះកើតឡើងនាឆ្នាំ

---

៨៨ - ស៊ីដែស (Coedes) ជឿថាអាងធំៗអាចដៃឡាស់-ម៉ែត ១២៧ ។ អ្នកស្រាវជ្រាវទឹកនេះ មិនមែនមានតែក្នុងសង្គមប្រព្ធ អាស៊ី ហើយនេះ បៃតែកំពុងជាក្នុងបណ្ដាលនៅ ចេស្ដើជាតិ ប្រាអធតាំងនៃ ។ នាយវាលុត មូនាងបន្ទ និង ថ្មជញ្ជាំង ប្រាក់តំណាងនៃ " ទឹក " ដែរ ។

១៦២ ។

យើងសង្កេតឃើញថា សាសនាទាំងបីនេះតែងលើកឡើងរៀងៗខ្លួន នូវសីលធម៌សំរាប់អប់រំដល់បណ្ដាសាវ័ករបស់ខ្លួន ។ ទីនេះយើងលើកសីលធម៌របស់ពុទ្ធសាសនាតែមួយគត់មកបង្ហាញជូន អាស្រ័យដោយប្រទេសកម្ពុជាយើងបច្ចុប្បន្ននេះ បានធានាអះអាងចំពោះសិទ្ធិនិងសេរីភាពយើជំនឿសាសនា ពិសេសប្រជាជនកម្ពុជាដែលបន្តប្រពៃណីមួយនេះអំពីដូនតារបស់ខ្លួន ។ តើសីលធម៌ទាំងនេះអាចអប់រំអ្វីខ្លះដល់ប្រជាជន ? សូមអ្នកអានទាំងអស់អញ្ជើញពិចារណាជាមួយយើងខ្ញុំដូចតទៅនេះ :

- " រស់នៅតែមួយថ្ងៃ ដោយធ្វើខ្លួនអោយល្អ ហើយជញ្ជឹងគិត ប្រសើរជាងរស់នៅ ១០០ ថ្ងៃ ដោយគ្មានគតិបណ្ឌិត ហើយនិងមិនបានគិត " ។

- " រស់នៅតែមួយថ្ងៃ ដោយបានបញ្ចេញថាមពលដ៏សំបើមប្រសើរជាងរស់នៅ ១០០ ថ្ងៃ ដោយសោះ អង្គើយ ហើយនិងគ្មានថាមពល..." " ដកស្រង់អំពីគម្ពីរធម្មបទសហស្សវគ្គ " ។

សីលធម៌ខាងលើនេះ សំដៅយកពេលវេលាជាការសំខាន់ មួយថ្ងៃៗ មនុស្សត្រូវគិតថាអញបានធ្វើអ្វីខ្លះហើយ អំពើដែលធ្វើត្រូវជាកុសល ប្រកបដោយគតិបណ្ឌិត មិនបណ្ដោយអោយពេលវេលាកន្លងផុតទៅ ដោយមិនបានធ្វើអ្វីជាប្រយោជន៍ដល់ខ្លួន ដល់សង្គមនិងដល់ជាតិមាតុភូមិ។

ក្នុងវត្តមានសង្គមមានសីលធម៌ពីរសំរាប់អប់រំមនុស្សអោយរស់នៅថ្លៃថ្នូរក្នុងសង្គម មិនឈ្លោះគ្នា មិនប្រមាថចំពោះអ្នកដទៃ និយាយត្រង់ទៅត្រង់មក ហើយមិនពោលពាក្យសើកសៀតចាក់ដោត ដែលនាំអោយមានជំទាស់រវាងគ្នានិងគ្នា : ១- វាចាត្រឹមត្រូវ " សម្មាវាចា " គឺជាវាចាត្រឹមត្រូវដែលវៀរចាកពាក្យមិនពិត ពាក្យសើកសៀតញុះញង់បំបែកបំបាក់ ពាក្យជេរប្រទេចតិះដៀលជៀតជាត ពាក្យឈ្លោះឡោះ ស្ដីឥតបានផលប្រយោជន៍ ។ ២- ការងារត្រឹមត្រូវ "សម្មាកម្មន្ត" គឺការប្រព្រឹត្តល្អ វៀរចាកការសម្លាប់សត្វមានជីវិត ការលួចទ្រព្យសម្បត្តិអ្នកដទៃ ការប្រព្រឹត្តសេពកាមខុសជាមួយប្រពន្ធកូនអ្នកដទៃ ។ ៣- ការចិញ្ចឹមជីវិតដោយត្រឹមត្រូវ " សម្មាអាជីវៈ " គឺការចិញ្ចឹមជីវិតដោយមិនប្រព្រឹត្តខុសក្នុង ដូចជាការប្លន់ទ្រព្យសម្បត្តិអ្នកដទៃ ការធ្វើជំនួញថ្នាំញៀនដោយគេងប្រវ័ញ្ចប្រកបដោយទុច្ចរិត...

សីលធម៌នេះអប់រំមនុស្សម្នាក់ៗដែលជាសម្រាប់មក មានសេចក្ដីចំរុងចំរើន ដោយ

សន្តិភាព អ្នកផងដទៃតែងគោរពរាប់អាន ព្រោះការស្គាល់ខ្លួនឯងច្បាស់ ជាប្រភពនាំអោយរីកលូតលាស់របស់បុគ្គល ខ្វះអ្វីកុំអោយតែខ្វះការរៀនខ្លាស់ អ្នកមានបុគ្គលិកលក្ខណៈ ពិពិនទេះប្រមាថ គ្មានចិត្តច្រណែនឈ្នានីស ។ កិច្ចអភិវឌ្ឍន៍សេរីរបស់មនុស្សម្នាក់ៗ ជាលក្ខណៈអភិវឌ្ឍន៍សេរីនៃមនុស្សទាំងឡាយ [៨៥] ។

នៅក្នុងសង្គមកម្ពុជាអតីតកាល ក៏ដូចបច្ចុប្បន្ននេះដែរ គ្រួសារតូចដែលជាកោសិកាសង្គម តែងអប់រំតៗគ្នានូវព្រហ្មវិហារ ៤ យ៉ាងសំរាប់អប់រំដល់កូនចៅ ។ សីលធម៌នេះមិនត្រឹមតែមានប្រយោជន៍ក្នុងសង្គមគ្រួសារ តែវាសំរាប់សង្គមទាំងមូល ហើយនិងអន្តរជាតិផងដែរ ។ សីលធម៌ទាំងនោះគឺ៖ ១ _ មេត្តា គឺជាការរាប់អាន សេចក្តីប្រណី និងបំណងចង់អោយអ្នកដទៃមានសេចក្តីសុខធំបើនដូចខ្លួនដែរ ។ ២ _ករុណា គឺជាការអាណិតអាសូរ ៣ _ មុទិតាគឺជាដំណើរមានចិត្តរីករាយទៅលើសេចក្តីសុខរបស់អ្នកដទៃពុំច្រែងរុញ បើឃើញគេមានសេចក្តីសុខធំបើន ក៏មានចិត្តជួយអបអរ មិនមានចិត្តឈ្នានីស ៤_ឧបេក្ខា គឺមានន័យថា អ្នកមានបំណងតែមួយ មានគោលដៅតែមួយ ។ នាបច្ចុប្បន្ននេះ បុគ្គលណាក៏មានបំណងចង់បានសន្តិភាពដែរ ។ ពេលសង្គ្រាម និយាយសិល្បៈឈប់ឬអ្វីៗទៀត ដែលជាចរាសប៉ុន្មានថ្នាក់ក្រោមរបស់សង្គម ត្រូវជួបតែនឹងវិនាសកម្មគ្មានអភិវឌ្ឍន៍ ។ ឧបេក្ខា គឺមានន័យម្យ៉ាងទៀតថា នរជនណាដែលមានសមត្ថភាពព្រមយកឧបទ្ទវហេតុប៉ះពាល់ផ្សេងៗពេញវិបត្តិនៃជីវិតដោយស្ងប់ស្ងៀម ។

- យើងបានដកស្រង់គោលគំនិតរឿង _ វិន័យ ដែលស្តីអំពីការគោរពបូជារបស់មនុស្ស ចំពោះទិសទាំងប្រាំមួយ ដែលជាម្ចិលសំរាប់បញ្ជាក់អំពីភារកិច្ចក្រៅផ្ទះរបស់មនុស្សចំពោះគ្រួសារផ្ទាល់ ក៏ដូចជាសំរាប់អ្នកជិតខាងនិងសង្គមទាំងមូលដែរ ។ ភារកិច្ចទាំងប្រាំមួយនោះគឺពិតជាមាននៅក្នុងព្រះត្រៃបិដកសូត្រទាំងប្រាំមួយនៃកំណែប្រាសាទជាយូរមកហើយ ។ ទិសទាំងប្រាំមួយត្រូវបានគេចាត់ទុកថា " ពិសិដ្ឋ " ដែលត្រូវតែគោរពបូជា ៖ ១_ ទិសខាងកើត គឺតំណាងអោយ មាតាបិតា ២_ ទិសខាងត្បូងគឺតំណាងអោយគ្រូបាធ្យាយ ៣_ ទិសខាងលិចគឺតំណាងអោយភរិយានិងកូន ៤_ ទិសខាងជើង គឺ តំណាងអោយញាតិសន្តាន មិត្តភក្តិ និងអ្នកជិតខាង ។

១_ មាតាបិតា ជាទិសខាងកើតរបស់បុត្រធីតា ។ សព្វថ្ងៃនេះបុត្រធីតា តែងគោរពបូជាមាតាបិតាជានិច្ច។ បុត្រធីតាត្រូវតែចេះគោរពកតញ្ញូកតវេទិតាចំពោះព្រះគុណយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរដែលគាត់ក្នុងពេលចាស់ជរា

---

៨៥ - មន្ត្រីអប់រំ វគ្គ្យការ់ [illegible] ២០០៥ _ ៨៣ ។

ធ្វើអ្វីៗដែលចាំបាច់សំរាប់គាត់ រក្សាកិត្តិយសគ្រួសារតាមប្រពៃណីរបស់គាត់ រក្សាមរតកដែលគាត់រកបាន ធ្វើបុណ្យបញ្ជូនកុសលជាកិច្ចតបស្នងសងគុណអោយបានសមរម្យក្នុងពេលដែលគាត់អនិច្ចកម្មទៅនោះ ។ ឯមាតាបិតា ក៏ទទួលខុសត្រូវចំពោះបុត្រធីតាដូចតទៅៈដាស់តឿនកូនចៅកុំអោយប្រព្រឹត្តក្នុងផ្លូវខុស តំរែតំរង់ទៅរកសកម្មភាពល្អ និងមានប្រយោជន៍ ធានារ៉ាប់រងក្នុងការអប់រំរៀបចំកូនចៅអោយមានគូស្រករក្នុងគ្រួសារដែលល្អ ហើយនិងចែករំលែកទ្រព្យសម្បត្តិតាមកាលដ៏សមគួរ ។

២ -ទំនាក់ទំនងរវាងគ្រូបាធ្យាយ និងសិស្ស- សិស្សត្រូវគោរពគ្រូបាធ្យាយហើយ និងស្តាប់បង្គាប់ ។ ប្រសិនបើមាន សិស្សត្រូវផ្គត់ផ្គង់នូវរាល់សេចក្តីត្រូវការរបស់គ្រូបាធ្យាយ ត្រូវសិក្សារៀនសូត្រដោយព្យាយាម ។ ចំពោះគ្រូត្រូវបណ្តុះបណ្តាលអប់រំសិស្ស បង្រៀនសិស្សអោយល្អ ខិតខំផ្តល់សន្តិសុខ សំរាប់ការងារក្រោយការសិក្សារបស់សិស្ស ។

៣ - ទំនាក់ទំនងរវាងប្តីនិងប្រពន្ធ- សេចក្តីស្នេហាដែលតភ្ជាប់រវាងប្តី និងប្រពន្ធ ត្រូវបានគេចាត់ទុកថា " ពិសិដ្ឋ "ដែរ ។ គេអាចហៅម្យ៉ាងទៀតថា " សទារ-ព្រហ្មចរិយ " ដែលមានន័យថាជីវិតសំរាប់គ្រួសារពិសិដ្ឋ ។ ប្តីនិងប្រពន្ធត្រូវតែមានភក្តី គោរពគ្នានិងស្មោះត្រង់ ។ កាតព្វកិច្ច គឺត្រូវមានទៅវិញទៅមក : ប្តីត្រូវគោរពប្រពន្ធ គឺមិនត្រូវខ្វះការគោរពនេះបានឡើយ ត្រូវស្រឡាញ់និងមានភក្តីចំពោះប្រពន្ធ ត្រូវធានារ៉ាប់រងចំពោះការសុខទុក្ខរបស់ភរិយា ។ ម្យ៉ាងទៀតប្តីត្រូវចេះធ្វើអោយប្រពន្ធរីករាយចិត្តដោយជូនរង្វាន់ជាគ្រឿងអលង្ការផងទៀត ។ រីឯភរិយាវិញ គឺនាងត្រូវប្រុងប្រៀបកិច្ចការផ្ទះសំបែង រាក់ទាក់ចំពោះភ្ញៀវ មិត្តភក្តិ ញាតិសន្តាន និង និយោជិក ។ ភរិយាក៏ត្រូវស្រឡាញ់ប្តីនិងភក្តីចំពោះប្តីដែរ ហើយចេះថែទាំទ្រព្យសម្បត្តិដែលប្តីរកបាន និងប្រសប់ ហើយក្លាហានផងនៅក្នុងរាល់សកម្មភាព ។

៤-ទំនាក់ទំនងរវាងមិត្ត-ញាតិសន្តាន និង ប្រៀវលាន- ក្នុងករណីនេះ អ្នកទាំងនេះត្រូវតែរាក់ទាក់ ចិត្តទូលាយទៅវិញទៅមក ហើយសំដែងការស្រឡាញ់រាប់អានគ្នា និងរាក់ទាក់ ។ គេត្រូវតែបំពេញកិច្ចការទៅវិញទៅមកសំរាប់សុខមាលភាពរបស់គេ រាក់ទាក់ស្មើទៅស្មើមក មិនទាស់ទែងគ្នាជួយជុះគ្នា និងមិនត្រូវបោះបង់គ្នាក្នុងគ្រាលំបាក ។

ក្នុងសង្គមកម្ពុជា អតីតកាល ក៏ដូចបច្ចុប្បន្នដែរ ប្រជាជនកម្ពុជាម្នាក់ៗ យ៉ាងហោចណាស់ ក៏

បានប្រកាន់ខ្ជាប់នូវសីលធម៌ជ្រាំយ៉ាងជាប្រចាំ មិនថាចាស់ឬក្មេងឡើយ ព្រោះសីលនេះជាផ្លូវនាំគេអោយទៅកាន់សន្តិភាព និងសុភមង្គលក្នុងជីវិត ។ គេតែងនឹកគិតថាគ្មានសង្គមណាដែលស្ថិតនៅក្រៅជីវិតបរិសុទ្ធ ដែលចាក់គ្រឹះនៅលើមូលភាពសីលធម៌និងស្មារតីបាន ដោយស្ថានភាពសម្ភារៈ និងសង្គមវាំសមស្របដែរ ។ អំពើអសីលធម៌ហើយនិងឧក្រិដ្ឋកម្ម គឺពិតជាកើតចេញមកអំពីភាពទុគ៌ត និងសង្គមមានវណ្ណៈ ។ ផ្លូវសំរាប់នាំមនុស្សអោយមានសុភមង្គលក្នុងលោកិយ : ពុទ្ធសាសនិកតែងប្រកាន់នូវគាថានេះនៅក្នុងការស្វែងរកសុភមង្គលក្នុងលោកិយសត្វនេះ ។ ផ្លូវទាំងនោះគឺៈ

១-មនុស្សម្នាក់ៗ ត្រូវតែប្រសប់និងមានប្រសិទ្ធិភាព មានសម្បជញ្ញៈ និងក្លៀវក្លាក្នុងអាជីវៈ របស់ គេ ។ គេត្រូវតែមានឧត្សាហ៍គ្រប់គ្រាន់សំរាប់មុខរបររបស់គេ ។

២- គេត្រូវរក្សាទ្រព្យធនដែលរកបានមកហើយ ដោយសារកម្លាំងពលកម្មរបស់គេ ។

៣- គេត្រូវមានមិត្តភក្តិល្អ ភក្តី មានការរៀនសូត្រមានគុណធម៌ មានចិត្តទូលាយ ហើយឆ្លាតវាងវៃ ។ មិត្តនោះគឺជាអ្នកដែលនាំគេអោយប្រកាន់តែផ្លូវទៀងត្រង់ ។

៤- គេត្រូវតែចំណាយទ្រព្យធនប្រកបដោយវិចារណញ្ញាណ ទៅតាមប្រាក់កាសដែលរកបាន គឺមិនច្រើនពេក ហើយក៏មិនតិចពេក គេមិនត្រូវប្រកាន់ភាពកំណាញ់ស្វិត ។ គេត្រូវតែរស់នៅដោយពលកម្ម និង ញើសឈាមផ្ទាល់របស់គេ ។

សច្ចៈធម៌អមតៈ

" កំហឹងមិនដែលរំងាប់ដោយកំហឹងទាល់តែសោះ ។ ក៏ប៉ុន្តែវាអាចរំងាប់បានដោយសារមេត្តាធម៌ ។ នេះគឺជាសច្ចៈធម៌អមតៈ " ។

" គេត្រូវតែឈ្នះកំហឹង ដោយសារមេត្តាធម៌ ឈ្នះកំណាច ដោយអំពើល្អ ឈ្នះកំណាញ់ ដោយសប្បុរសធម៌ ហើយនិងឈ្នះកុហក ដោយនិយាយត្រង់ហើយពិត " ។

" អ្នកឈ្នះ ពង្រាយអោយកើតកំហឹង ហើយអ្នកចាញ់ត្រូវធ្លាក់ទៅក្នុងភាពក្រីក្រ ។ នរណាម្នាក់ ដែលបោះបង់ជ័យជំនះ ហើយនិងបរាជ័យ គឺតែងរីករាយនិងស្ងប់ " ។

" ជ័យជំនះតែមួយគត់ដែលនាំមកនូវសន្តិភាព និង សុភមង្គល គឺជាជ័យជំនះលើខ្លួនឯង អ្នកដែលឈ្នះ ខ្លួនឯង អ្នកនោះគឺប្រសើរជាងគេនៃពពួកអ្នកឈ្នះទាំងឡាយ " ។

វាក្យសព្ទពិសេសប្រើប្រាស់ក្នុងសៀវភៅនេះ

« ក » :

ក្រូម៉ាញ៉ុង : ពូជមនុស្សបុរេប្រវត្តិ ក្នុងយុគសម័យថ្មបំបែក ភាគខាងលើ ពិសេសគឺពូជនៅអឺរ៉ុប មានជំនឿ មានសិល្បៈ រស់នៅជាក្រុមៗ - ជីវភាពរស់នៅគឺការបរបាញ់សត្វ - ជំរក ល្អាងភ្នំ ។

កុលាលភាជន៍ : គ្រឿងចាន - ក្អម - ឆ្នាំង ។ល។

កាឡី : សក្តិរបស់ព្រះសិវៈ ។ កាឡីប្រែមកថា " ខ្មៅ "

កោះកេរ : ឈ្មោះរបស់ក្រុមប្រាសាទកសាងក្នុងសម័យជ័យវរ្ម័នទី ៤ ក្នុងខេត្តកំពង់ធំ នាសតវត្ស ទី ១០ : ពីឆ្នាំ ៩២១- ៩៤៤ គ.ស.។

ក្រឡោត-ទាម " ក្បាច់ " ចម្លាក់រាងៗ នៅលើជញ្ជាំង ឬសសរ តាមចណ្ដាប្រាង្គប្រាសាទ ក្នុងសម័យ មុនអង្គរ- អង្គរ និង ក្រោយអង្គរ ។

« គ »

គ្រីម៉ាល់ឌី : សូមមើល ពូជ ក្រូម៉ាញ៉ុង ។

គិរិមុខ : មុខអាក្រក់ដូចខ្មោច - ប្រាសាទមហាបានបំអតិរតិមុខជាប្រាសាទ សាងឡើងសំរាប់ កប់ខ្មោច " ប្រាទសក់ព្វនោសុំ បុរាណកាល " ។

គូ : ពាក្យខ្មែរបុរាណកាល សំដៅយកស្រះទឹកធំៗ -អូប្រឡាយដែលគេជីកព័ទ្ធជុំវិញប្រាសាទបុរាណ។

គោបុរៈ : ខ្លោងទ្វារធំៗចូលទៅកាន់ប្រាសាទ ។

គិរី : ភ្នំ

គូលែន " ភ្នំ " : ឈ្មោះភ្នំដែលស្ថិតនៅភាគខាងជើងខេត្ត សៀមរាប ដែលជាកន្លែងយកថ្មភ្នំមក កសាងប្រាសាទនានាសម័យអង្គរ ហើយក៏ជាព្រះរាជធានីនៃអាណាចក្រពីអង្គរដែរ នេះពិនោះប្រជាជនបានកសាងប្រាសាទជាច្រើន ។

« ជ »

ជាតិពន្ធុវិទ្យា : សិក្សាពីរឿងរ៉ាវពូជសាសន៍មនុស្ស ។

ជីវភូ : សត្វមានជីវិត ។

« ឈ »

ឈុលមិន : ស្ថាបត្យកម្មសាងពីថ្មធំៗ សាងឡើងសំរាប់កប់ខ្មោច ។ គេជីក បញ្ចុះផ្ទាំងថ្ម កប់ទៅក្នុងដី រាងរង្វង់មណ្ឌល ។ គេបញ្ចុះខ្មោច នៅចំកណ្ដាល រង្វង់មណ្ឌលនោះ ។

« ឋ »

ឋាបនិក : អ្នកសាងសង់ ។

« ណ »

ណេអង់ដឺតាល់ : ពូជមនុស្ស - ស្វា កើតឡើងក្នុងយុគ្គសម័យថ្មបំបែក ភាគកណ្ដាល ។ មានជំនឿ - គេះ កប់ខ្មោច ។

ណេគ្រីតូ : ពូជមនុស្សខ្មៅ - មានរូបកម្ពស់ ក្បាលមូល សក់រួញអង្កាញ់ សម្បុរខ្មៅ រស់នៅ ក្នុងកោះ អង់ដាម៉ាន់ ក្បែរកោះ ស៊ុមម៉ាត្រា ។

« ត »

តថ : : ពិត , ជាក់លាក់ .

« ថ »

ថានីយកម្ម : ការតាំងផ្ទះ តាមលំនៅអចិន្ត្រៃយ៍ ។

ថ្មភក់ : ថ្ម ដែលកកើតឡើងអំពីសារធាតុភ្នំភ្លើងឬល្បាក់ បាយ និងស៊ីលីស៊ីញ៉ូមជាតិ ។ ថ្មនេះត្រូវបានប្រជាជនសម័យបុរាណកាត់សំរាប់សាងប្រាសាទ ។

« ទ »

ធម្មតា : ច្បាប់, គោលការណ៍,

« ន »

នរវិទ្យា : សិក្សាអំពីមនុស្ស .
ម៉ិន ហៀ : ដូច ដុលម៉ិន ប៉ុន្តែគេដឹកដាំផ្ទាំងថ្មធំៗ ទៅក្នុងដី តាមរយៈខ្សែបណ្តោយ ។
និម្មិតកម្ម : ការច្នៃប្រឌិត បង្កើតឡើង ។
និរប្រវេសន៍ : ការចាកចេញអំពីប្រទេសរបស់ខ្លួន តំបន់របស់ខ្លួន ដើម្បីទៅរស់នៅក្នុងតំបន់មួយ ប្រទេសមួយ ផ្សេងទៀត ។
នេត្រានុស្សន៍ : រូបមន្តបង្កើតឡើងក្នុងសម័យអារ្យធម៌ មេសូប៉ូតាមី ដើម្បីបង្ហាញរូប
ភាពមួយនៅលើផ្ទៃសំប៉ែត : រូបជិតមើលឃើញធំ រូបឆ្ងាយមើលឃើញតូច, ទាប ហើយហួតដល់ចំណុចមួយ ។

« ប »

បាសាណវិទ្យា : វិទ្យាសាស្ត្រដែលសិក្សាអំពី រាល់វត្ថុធាតុដែលកប់នៅក្នុងដីអស់រាប់សែនឆ្នាំហើយដែលក្លាយភាពដើមរបស់វា ទៅដូចជាសិលាធាតុ ។
ប្រាសាទសាជី : ប្រាសាទដែលកសាងឡើងមានសណ្ឋាន ជាជាន់ថ្នាក់ ធំក្រោម ហើយរៀវលើ ដូចជាប្រាសាទ អង្គរវត្ត - បាយ័ន ។ ល ។
បុរេប្រវត្តិ : ប្រវត្តិសាស្ត្រដែលអធិប្បាយអំពីប្រវត្តិសាស្ត្រមនុស្សជាតិតាំងពីរាប់លានឆ្នាំមក ហើយ ។
បដិមាសាស្ត្រ : រឿងរ៉ាវទាក់ទងដល់ អាទិទេព, វីរជនដែលត្រូវបានគេយកមកបង្ហាញតាមរយៈសិល្បៈ ។
បដិមា សិល្បៈ : សិល្បៈខាងចម្លាក់ បណ្តាបដិមាផ្សេងៗ ។
ប្រាសាទ - ភ្នំ : សូមមើលប្រាសាទសាជី ។
ប្រទក្សិណ : ដើរព័ទ្ធជុំវិញវត្ថុជាទីសក្ការៈដោយទុកអោយវត្ថុនោះស្ថិតនៅខាងស្តាំដៃជានិច្ច ដើរប្រទក្សិណព្រះវិហារ ។ ល ។

ប្រសព្វ : ដើរព័ទ្ធជុំវិញវត្ថុជាទិសក្ខណៈដោយទុកអោយវត្ថុនោះស្ថិតនៅខាងឆ្វេងដៃ ពិធីដង្ហែសព ។

បារាយណ៍ : ផ្ទៃទឹកដែលគេទប់សំរាប់ប្រើប្រាស់ ដោយលើកទំនប់ខ្ពស់ៗព័ទ្ធជុំវិញ : បារាយណ៍ខាងកើត បារាយណ៍ខាងលិច ។ល។

« ផ »

ផ្តែទ្វារ : សមាសធាតុសំខាន់ក្នុងស្ថាបត្យកម្ម ។ ផ្តែទ្វារ គឺសិលាមួយផ្ទាំងមានចនាក្បាច់ និងរឿងទេវកថា តាមរចនាបថនីមួយ ៗ ។ គេដាក់នៅពីលើទ្វារចូលទៅកាន់ប្រាសាទ ឬ គ្រប់ទ្វារនៅតាមបណ្តាច្រកចូលនានា ។

« ព »

ព្រហ្មន៍ : អាទិទេពធំតែមួយគត់ក្នុងលទ្ធិព្រហ្មនិយម ។

ពោធិសត្វ : អនាគតព្រះពុទ្ធ ។ លោកេស្វរៈជាពោធិសត្វរបស់ពុទ្ធសាសនាមហាយាន ។

« ភ »

ភូគព្ភសាស្រ្ត : សិក្សាអំពីការកកើតរបស់ភូគោល " ផែនដី " ។

« ម »

ម៉ិន ហៀវ : ស្ងួបពិល ជុល មិន

មាតាធិបតេយ្យ : ជំនឿមួយនៅអាស៊ី អគ្នេយ៍ ដែលគេអោយតម្លៃទៅលើស្រ្តី ជាធំ ក្នុងអារ្យធម៌ដែលយកកសិកម្មជាធំ ហើយមានជំនឿទៅលើព្រះច័ន្ទ ។

មេដ្យាទ័រ : ខ្សែបន្ទាត់ដែលចុះជំពាក់កណ្តាលវត្ថុធាតុ " សំណង់ " តាមទិសធំៗ : កើត លិច ជើង ត្បូង ។ គេប្រើនៅក្នុងគណិតវិទ្យា ។

មករ : សត្វទឹកមានជើង និងប្រមោយ ។ វាមានតម្លៃស្មើនិង សត្វនាគ និងក្រពើ ។

មហេន្ទ្របព៌ត : មកពីមហា " ធំ " + ឥន្ទ្រ " ព្រះឥន្ទ " + បព៌ត " ភ្នំ " : ជាឈ្មោះរបស់ ភ្នំ គូលែន ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី ២ ។

មូលធបី : មូលដ្ឋាននៃចំណេះ , គ្រឹះ , មូលហេតុ ។

មនោវិកត័ : ការសេពសូន - ស៊ីសង្វាក់ ។

មេរុ : តាមលោកទស្សនៈចាស់ មានន័យថា ជាភ្នំមានកំពូល ៥ ស្ថិតនៅចំកណ្តាលចក្រវាឡ ។

« រ »

រូបវិវត្ត : ការប្រែប្រួលរចនាសម្ព័ន្ធនៃសិលាជាតិ ដោយសំពៀតអាកាសធាតុ កំដៅ ឬដោយ ឧស្ម័ន ភ្នំភ្លើង ក្នុងពេលវារស់សកម្មភាពទៅ ។

រតនម័យ : គ្រឿងលំអរផលិតអំពី លោហៈ មាស ឬ ប្រាក់ ដោយជាងទង ។

រាហូ : ជាឈ្មោះផ្កាយទី ៨ ក្នុងពពួកតារាភពទាំង ៩ ក្នុងក្បួនហោរាសាស្ត្ររបស់ខ្មែរ ។ រាហូ ក៏មានរឿងរ៉ាវនៅក្នុង រឿង កូរសមុទ្រទឹកដោះដែរ ។ រាហូ ជាក្បាច់ដែលខ្មែរយកមកតំណាងឱ្យ កម្លាំង " អបគៈ " នៅក្នុង សិល្បៈតុបតែងលំអ ។

រូបិយ៍ : មានរូប ។ ជាក់ស្តែង

រាម " ព្រះ " : ជាអវតាររបស់ព្រះវិស្ណុ ក្នុងរឿងរាមកេរ្តិ៍ ។

« ល »

លទ្ធិ ជីវពល : ជឿថាអ្វីៗ សុទ្ធតែមានអាត្មន " ព្រលឹង " ។

លោកេស្វរៈ : ពោធិសត្វ ចិត្តមេត្តា នៃ ពុទ្ធសាសនា មហាយាន " យានធំ " ។

« វ »

វិទ្យុសកម្មសេ ១៤ : ឧបករណ៍ប្រើប្រាស់ក្នុងបុរាណវិទ្យា សំរាប់វាស់វែងអាយុកាលនៃ វត្ថុធាតុ ។ ឧបករណ៍នេះ អាចវាស់ដោយឥតល្អៀង ក្នុងអាយុចាប់តាំងពី ៣០.០០០ ឆ្នាំ ចុះក្រោម ។

វរ៉ុន : អ្នកការពារ : ឧ . ជ័យវរ៉ុន គឺអ្នកការពារជ័យជំនះ ។
វិស្វករម៉ន : ស្ថាបត្យករឋានសួគ៌ ។ កូនរបស់ព្រះសិវៈ ។
វ្រ័ត : មានរាងកោងដូចស្រទបចេក : ឧ. ជំប្តូលរាងវ្រ័ត ។

« ស »

ស្តរាកម្ម : ស្រទាប់សំបកផែនដី " ផ្នែកខាងលើ " ។
សមប្បមាណ : ស្មើគ្នា ដោយយក ចំណុចមួយ ឬ គំនូសមួយជាគោល (SYMETRIE).
សិល្បារម្មណ៍សាស្ត្រ សោភ័ណ ។
សរីរច្ឆេទនសាស្ត្រ : ការសិក្សាអំពីរចនាសម្ព័ន្ធរបស់រាងកាយ ។
សាតូ : សំណង់ ធំៗ ក្នុងបច្ឆិមសម័យនៅអឺរ៉ុប របស់ពួកសក្តិភូមិ អភិជន អ្នកបួស ដែលមាន ប្រព័ន្ធការពារយ៉ាងស្មុគស្មាញណាស់ ។
សមតា : ស្មើគ្នា (equilibre)
សិន្ធុ : សមុទ្រ
សសរពេជ្រ : សសរទ្រផ្តែទ្វារក្នុងប្រាសាទ ប្រកបដោយក្បាច់រចនាតាម រចនាបថនីមួយៗ ។
សៃលេន្ទ្រ : រាជវង្សនៃកោះជ្វា សម័យជំណាលគ្នានឹងចេនឡា របស់កម្ពុជា ។
សម្ភា " ទិនេះ" : ការទុកពិត្តលើ
សន្ទេហពិធី : វិធីធ្វើអោយមនុស្សនិកជនមានការសង្ស័យ ហើយចង់ដឹង ។

« ហ »

ហីនយាន : យានតូចៈជានិកាយរបស់ពុទ្ធសាសនា ថេរវាទ ដែលផ្សព្វផ្សាយពីកោះសេរីលង្កា ក្នុងតាមអារ្យធម៌ ពន ។
ហរិៈ : ព្រះវិស្ណុ
ហរៈ : ព្រះសិវៈ
ហរិហរៈ : វិស្ណុ និងសិវៈ ក្រោមរូបកាយតែមួយ ។

« ឡ »

ឡាប៊ីរ៉ាំង : ផ្លូវដែលមានប្រព័ន្ធស្មុគ្រស្មាញបំផុត ។

« អ »

អរូបិយ៍ : គ្មានរូប - ស្ថិតក្នុងក្តីស្រម៉ៃ ។

អូស្ត្រូណេសូអ៊ិត : អាប្រេតបីអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ដែលឈរលើលក្ខណសម្បត្តិ ៣ ធំៈ
១ ប្រើប្រាស់ធ្នូ
២ មាតាធិបតេយ្យ ៣ ជំនឿលើតួតែម " លទ្ធិព្រលឹង " ។

អាគរទិធិ : ស្រទាប់រ៉ែនៅក្នុងដី ។

អាត្មន៍ : ពាក្យសំស្ក្រឹត មានន័យថា ព្រលឹង ។

អបតៈ : បិនចេះស្លាប់

អាករ :ទម្ងន់ទាំងមូលរបស់វត្ថុធាតុ

អធិបោក្ខ : ការប្តេជ្ញា - ការកំណត់

អប្សរា : នាដករពីឋានសួគ៌

« ឥ »

ឥស្សរបុរៈ : បុរីរបស់សេវៈ បុរីរបស់អាទិទេព ។

ឥន្ទ្រ : អាទិទេពព្រាហ្មណ៍បញ្ញាសាសនា ។ ជាអាទិទេពតំណាងរន្ទះ និងព្យុះភ្លៀង ។
ជិះលើដំរីក្បាលបី ឈ្មោះថា ឰរ៉ាវ័ន្ត ។

« ឧ »

ឧម៉ា : សក្តិរបស់ព្រះសិវៈ ។

មាតិការឿង

ជំពូកមួយ

សិក្សាបុរាណវិទ្យា

		ទំព័រ
I -	អ្វីទៅហៅថាវិធានប្រវត្តិសាស្ត្រ ?	៥
១.១.	តួលេខនៃវិធានប្រវត្តិសាស្ត្រ	៧
១.២.	សិល្បាចារ្យបូណ៌សាស្ត្រ ប៉ាក្សទិយេ	៨
១.២.៤.	តើពាក្យកម្ពុជា ចេញមកពីណា ?	១១
១.៣.	នរសិលារបស់ប្រជាជនកម្ពុជា	១៤
១.៤.	វប្បធម៌សម្ភារៈឆ្លុះបញ្ចាំងអំពីទំនាក់ទំនងជាមួយពិភពក្រៅ	១៧
១.៥.	ព្រលឹងឆ្លុះបញ្ចាំងតាមស្នាដៃសិល្បៈ	១៩
II -	ទិន្នាការសិល្បៈខ្មែរ	២៥
២.១.	វិស័យបដិមាសិល្បៈ	២៧
២.២.	វិស័យស្ថាបត្យកម្ម	៣៦
២.៣.	**ប្លង់សំខាន់ពីរ ក្នុងសំណង់ប្រាសាទ**	**៤៤**
២.៤.	ការវិវត្តន៍របស់ប្រាសាទ	៤៧

ជំពូកពីរ

សារៈសំខាន់របស់ប្រាសាទខ្មែរ

		ទំព័រ
III.	តម្លៃពិតរបស់ប្រាសាទ	៥៦
៣.១.	តម្លៃខាងនិមិត្តរូប	៥៦
៣.២.	តម្លៃសិល្បៈចំពីប្រយោជន៍	៥៨
៣.៣.	តម្លៃសិល្បារម្មណ៍សាស្ត្រ	៦០
៣.៤.	សញ្ញាណសារបត្ត- ការបង្រួបបង្រួម ក្នុងទំរង់ស្ថាបត្យកម្ម	៦២
IV.	វចនាបថសំខាន់ៗ ក្នុងសិល្បៈស្ថាបត្យកម្ម របស់វិហានប្រវត្តិសាស្ត្រ	៦៥
V.	ទស្សនៈអំពីសំណង់	៧៨
៥.១.	សំណង់សំរាប់មនុស្សនិងសង្គម	៧៨
៥.២.	អស្ចារ្យ ! ក្នុងសិល្បៈស្ថាបត្យកម្ម	៨២
	សាសនា	៩១
	សីលធម៌របស់សាសនា	៩៥

គន្ថនិទ្ទេស

គូរ៉ាល់ បេរុយហ្សា : ការវិវត្តន៍របស់ផ្តែខ្មែរ ទស្សនាវដ្តីសិល្បៈ អាស៊ី -ក្បាលទី ១៣,៤.

កាម៉ាឡេស្វា ភត្តភរិយា : ព្រហ្មញ្ញសាសនានៅក្នុងកម្ពុជាអតីតកាល- ១៩៦១.

កម្ពុជា : សៀវភៅបោះពុម្ពផ្សាយ ដោយក្រុមប៉ិនបោះពុម្ព កុងទីណង់តាល់- ហុងកុង .

កាហ្សឺណាវ " ហ្សង់" : ជាតិពន្ធុវិទ្យា ឆ្នាំ ១៩៦៧ .

ជាវ តាគួន : សារណាអំពីទម្លាប់របស់ប្រជាជនកម្ពុជា នាសតវត្ស ទី ១៣.

ដួហ្វាំង ប៉ិរីញេ : ប្រវត្តិវិទ្យាប្រទេសកម្ពុជា .

ទីភ្នាក់ងារសារពត៌មានណូវ៉ូស្តិ : វប្បធម៌- ១៩៨៧ .

ទស្សនាវដ្តី : វប្បធម៌ និងជីវិត- លេខ ៥ -៨៦. បោះពុម្ពនៅសហភាពសូវៀត .

នាយកដ្ឋាន អ. ស.ទ. : បញ្ជីរោនប្រវត្តិសាស្ត្រ- សន្និបាតប្រចាំឆ្នាំ ១៩៨០.

នគរខ្មែរ : ទស្សនាវដ្តីប្រចាំត្រីមាសលេខ ៣.១៩៧០

ប្រូប្រេស. អង្គការបោះពុម្ពផ្សាយ - ម៉ូស្គូ : ប្រវត្តិសង្ខេបនៃប្រទេសកម្ពុជា

ប៊ិស៊ីលីយេ " ហ្សង់ " : អាស៊ី- អគ្នេយ៍-ប្រទេសកម្ពុជាក្បាលទី១

ប៊ិស៊ីលីយេ " ហ្សង់ " : និន្នាការសិល្បៈខ្មែរ- ការបោះពុម្ពផ្សាយរបស់សារៈមន្ទីរគីមេ ក្បាល ១២

ប៉ូលប៉ែលលីយ៉ូត : សារណាអំពីទម្លាប់កម្ពុជា របស់ជាវតាគួន ១៩៥១ .

ប៊ូរីស ផ្លែហ្ស : ប្រាង្គប្រាសាទក្នុងក្រុមអង្គរ - ១៩៦៣

ម៉ាដឺឡែន ហ្សិតូ : ប្រជាជនបួយ សិល្បៈបួយ

មីរ៉ុយ បេរិស្ទី : ទំនាក់ទំនងរវាងសិល្បៈខ្មែរដំបូង និង សិល្បៈឥណ្ឌា- សាលាចុងបូព៌ាប្រទេស ១៩៧០ .
រ៉ុណេ ហ៊ុត : សិល្បៈ និងមនុស្ស ១៩៥៧ .
ល្វីស ម៉ាឡេរ : បុរាណវិទ្យាក្នុងដែនដីសណ្តរនៃទន្លេមេគង្គ១៩៥៩.
វ. ដាលីស : មនុស្សនិងគំនិត-ការបោះពុម្ពផ្សាយប្រូហ្គ្រេស .
វចនានុក្រមសំស្ក្រឹត- បារាំង : បោះពុម្ពឆ្នាំ ១៩៧២.
ស៊ីស៊ីល និង រ៉ូឡង់ម្យូរ៉ិ : ខេត្តបាត់ដំបង - ប្រទេសកម្ពុជា-បុរាណវិទ្យា និង នរវិទ្យា រូបនិយម. ក្នុងអូសេអានី ក្បាលទី ៤ លេខ ២ ខែកក្កដា ១៩៧០ .
សឺដែស : រដ្ឋនានាទទួលវប្បធម៌ឥណ្ឌារបស់ឥណ្ឌូចិន និងឥណ្ឌូនេស៊ី .
សឺដែស : ដើម្បីយល់អង្គរអោយកាន់តែច្បាស់.
សាលាចុងបូព៌ាប្រទេស : សិលាចារិកពីរ នៃសម័យហ្វូណន ក្បាល ៣១ .
ហង់រី ម៉ារសាល់ : ក្បាច់រចនា និងចម្លាក់ខ្មែរ- ក្បាលទី ៣ ១៩៥១.
ហង់រី ម៉ារសាល់ : មគ្គុទ្ទេសក៍ អង្គរថ្មី- ១៩៦១ .
ហង់រី ម៉ារសាល់ : សមុច្ច័យខ្មែរ- សាលាចុងបូព៌ាប្រទេស ១៩៣៩.
ហង់រី ម៉ារសាល់ : ព្រឹត្តិបត្រសមាគមសិក្សា អំពីឥណ្ឌូចិន- ក្បាល ១១.១៩៣៦.
ហ្វ្រង់ស្វា ម៉ារទីនី : អត្ថបទសំរាំងនៅលើភាសាវិទ្យាខ្មែរ-មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារសហការ និងស្រាវជ្រាវសាកលវិទ្យាល័យភ្នំពេញ- ១៩៧១.
ហ្គ្លា ម៉ារីយ៉ុង : ប្រវត្តិសិល្បៈទូទៅ- ១៩៥០.
ហង់រី ប៉ាម៉ង់ទេ : មគ្គុទ្ទេសក៍ទៅកាន់អង្គរ- ភ្នំពេញ- កម្ពុជា .
វ៉ាល់ប៉ូឡា រាហុល : ការអប់រំរបស់ព្រះពុទ្ធ- ការបោះពុម្ពផ្សាយរបស់ ស៊ើយ - ១៩៦១ .

ផ្តែរទ្វាររចនាបថ សំបូរព្រៃគុក ៖ បង្ហាញស្លាកស្នាមនៃក្បាច់រចនាឥណ្ឌា
សត្វមករ រំយោលទងផ្កា ៖ ប្រាសាទ កសាងនា ស.វ.ទី ៧ ។

ទំព័រ ខ

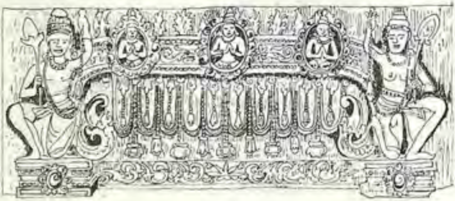

រូបលើ : ផ្តែរទ្វាររចនាបថព្រៃក្មេង-ស.វ.ទី ៧-

រូបក្រោម : ផ្តែរទ្វាររចនាបថ កំពង់ព្រះ -ស.វ.ទី ៨-

ទំព័រ គ

រូបលើ : ផ្តែរទ្វាររចនាបថ គូលែន- ដើម.ស.វ ទី ៩.
បង្ហាញការកសាងកម្លាំងទ័ពក្នុងបំណងការពារជាតិ ។

រូបក្រោម : ផ្តែរទ្វាររចនាបថ បាខែង-ដើមស.វ.ទី ១០

រូបលើ : ផ្តែរទ្វាររចនាបថ កោះកែរ- ពាក់កណ្តាល ស.វ.ទី ១០ ។

រូបក្រោម : ផ្តែរទ្វាររចនាបថ ប្រែរូប-ចុង ស.វ ទី១០ ។

ទំព័រ ង

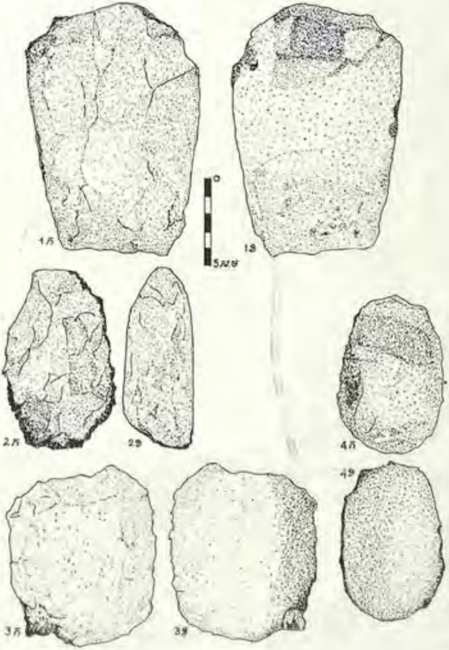

ឧបករណ៍ បុរេប្រវត្តិ ល្អាងស្ពាន : ប្រជាជនកម្ពុជាមកតាំងទីនៅទីនេះប្រមាណ ៤000 ឆ្នាំ មុន គ.ស ។